

12

ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУ АЕТНЕС ОБРАЗОВАНИЕ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК
ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТАЛДАМАЛЫҚ ЖУРНАЛ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ,
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

1 - 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ. И. АЛТЫНСАРИНА

12 жылдық білім беру
-летнее образование

Республикалық ғылыми-әдістемелік және ақпараттық-талдамалық журнал
Республиканский научно-методический и информационно-аналитический
журнал

1/2022

Нұр-Сұлтан
2022

**ҚР БҒМ Ұ.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖӘНЕ
АҚПАРАТТЫҚ-ТАЛДАМАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

А.К. Мұхамедханова – т.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
редакция алқасының төрағасы;
Ж.А. Қараев – п.ғ.д., профессор;
М.А. Алпысбес – т.ғ.д., профессор;
К.Н. Булатбаева – п.ғ.д., профессор;
Ә.Т. Дүйсебек – х.ғ.к., доцент;
Б.Қ. Игенбаева – п.ғ.д., доцент;
З.Ә. Жумагулова – п.ғ.к.
Н.В. Чекалева – п.ғ.д., профессор (Ресей);
О.А. Мельник – п.ғ.к., профессор (Белоруссия);
Н.П. Балкунова – ф.ғ.к., жауапты редактор;
А.Н. Мукушева – ф.ғ.к., корректор

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

**РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ И
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Национальной академии образования
имени И. АЛТЫНСАРИНА МОН РК**

Периодичность издания – 4 номера в год

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Мухамедханова А.К. – к.и.н., доцент, председатель редколлегии;

Караев Ж.А. – д.п.н., профессор;

Алпысбес М.А. – д.и.н., профессор;

Булатбаева К.Н. – д.п.н., профессор;

Дуйсебек А.Т. – к.х.н., доцент;

Игенбаева Б.К. – д.п.н., доцент;

Жумагулова З.А. – к.п.н.

Чекалева Н.В. – д.п.н., профессор (Россия);

Мельник О.А. – к.п.н., профессор (Беларусь);

Балкунова Н.П. – к.п.н., ответственный редактор;

Мукушева А.Н. – к.ф.н., корректор

Ответственность за достоверность материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

REPUBLICAN NEWS, ANALISYS, THEORY
AND METHODOLOGY JOURNAL
National Academy of Education named after Y.Altynsarin, MES RK

Frequency of publication – 4 issues per year

EDITORIAL BOARD

- A. Mukhamedkhanova** - PhD., Associate Professor,
Chairman of the Editorial Board;
Zh. Karayev - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
M. Alpysbes - Doctor of Technical Sciences, Professor;
K. Bulatbaeva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
A. Duysebek - Candidate of Chemical Sciences, Professor;
B. Igenbayeva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
Z. Zhumagulova - PhD.
N. Chekaleva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia);
O. Melnik - Ph.D., professor (Belarus);
N. Balkunova - Ph.D., executive editor;
A. Mukusheva - corrector

The authors are responsible for the accuracy of the materials.
The editorial board reserves the right to reject the materials.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫ – ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

Р.К. Байгенжина

Қосымша білім беру жеке тұлғаның қалыптасуының негізгі факторы 6

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ – ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

Г.А. Жанбулатова

Развитие STEM обучения в естественнонаучных предметах в рамках обновленного содержания образования 9

Қ.М. Нағымжанова, Л.Н. Алиева

Оқушылар тұлғасының әлеуметтенуіндегі жаңартылған бағдарлама мәселелері 14

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС – НАУЧНЫЙ ПОИСК

Л.В. Едревская

Программная реализация метода функционального анализа текста в 5 классах 19

Л.П. Жуматаева

Болашақ педагогтің креативті ойлауын дамыту жоғары оқу орнының өзекті мәселесі ретінде 26

ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНЕН – ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

А.Д. Хамитова

Бастауыш буында оқу сауаттылығын қалыптастырудың басты нысаны – мәтінмен жұмыс 32

Е.В. Нурмухамбетова

Эффективные стратегии работы с текстом на уроках русской литературы для формирования читательской грамотности обучающихся (из опыта работы) 36

С.Ж. Кужакова

Айқас түзулердің арақашықтығын табудың алгебралық әдісі 41

Н.А. Гой

Секреты хорошей презентации 46

А.Г. Досмағанбетова

Қазақ тілін оқытуда А.Байтұрсынұлының дыбыспен жаттықтыру әдісін қолдану 49

С.Т. Намазбаева

Оқыту орыс тіліндегі мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тыңдалым дағдысын меңгерту жолдары 53

Ә.Қ. Құлмағанбет

Қазақ тілін оқытудың психологиялық негіздері 61

Л.А. Нурғалиева

Жыраулар поэзиясын оқыту ерекшеліктері 64

ТӘРБИЕНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ – ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

С.Т. Атейбек

Алты жасар балаларды мектепте оқытуға бейімдеу үдерісіндегі мектеп пен отбасының өзара іс-әрекеті 66

Г.Ж. Саябаева

Балаларды жұмысқа тарту 73

ҒАЛЫМНЫҢ МЕРЕЙТОЙЫ – ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО

Дыбыс Сартаевна Ташимханова: Верность профессии. К 60-летию со дня рождения 77

PERSONALIA

Көптілеуова Сәнзия Қантөреқызы 79

БІЗДІҢ АВТОРЛАР – НАШИ АВТОРЫ 81

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ – ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ 82

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ

Р. Қ. Байгенжина

*Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік
орталығы» әдістемелік жұмыс бөлімінің басшысы*

Аңдатпа. Қазіргі уақытта балаларға қосымша білім беру жүйесі көптеген жаңашылдықтарымен қалыптасу сатысында. Сонымен бірге, қоғамда өмірдің рухани негіздерін қалпына келтіру, өз халқының мәдениетін сақтау қажеттілігі туралы түсінік өсуде, өмірде және кәсіби қызметте өзін-өзі табу жеке факторының рөлі артып келеді, үнемі өзін-өзі тәрбиелеу мен шығармашылық жетілдірудің маңыздылығы жоғары сатыға қойылғандығы жөнін де тоқталған

Аннотация. В настоящее время система дополнительного образования детей находится в стадии становления со многими нововведениями. Вместе с тем, в обществе растет понимание необходимости восстановления духовных основ жизни, сохранения культуры своего народа, возрастает роль личностного фактора самоопределения в жизни и профессиональной деятельности, подчеркивается, что важность постоянного самообразования и творческого совершенствования поставлена на высокую ступень.

Abstract. Currently, the system of additional education for children is in the formative stage with many innovations. At the same time, there is a growing understanding in society of the need to restore the spiritual foundations of life, preserve the culture of its people, the role of the personal factor of self-determination in life and professional activity is increasing, it is emphasized that the importance of constant self-education and creative improvement is set at a high level.

Түйінді сөздер: қосымша білім беру, рухани негіздер, өзін-өзі тәрбиелеу, шығармашылық қызмет.

Ключевые слова: дополнительное образование, духовные основы, самообразование, творческая деятельность.

Key words: additional education, spiritual foundations, self-education, creative activity

Бүгінгі таңда балаларға қосымша білім беру – білім беру мекемесінің тәрбиелік мүмкіндіктерін кеңейтеді. Ашықтыққа, ұтқырлыққа және икемділікке ие бола отырып, қосымша білім беру жүйесі баланың, оның отбасының, қоғамның, мемлекеттің мүдделері үшін «уақыт сын-қатерлеріне» тез және дәл жауап бере алады.

Білім берудің бұл түрі баланың және жас адамның бос уақытында дамуын қамтамасыз ететін үздіксіз білім беру жүйесінің ерекше бөлігі ретінде тарихи қалыптасқан деп есептеледі, бұл 1999

жылғы 7 маусымдағы «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында (1-баптың 39-тармақшасына сәйкес) анық көрсетілген және өзінің дамуын бүгінгі күнге дейін жалғастырып келеді.

Қосымша білім берудегі тәрбиелік фактордың маңыздылығын атап өту өте қажет. Бала өсіп келе жатқан кезеңде ол ата-анасынан, мұғалімдерінен, аға жолдастарынан психологиялық қолдау алуы керек екені түсінікті. Мектеп баланың өсуі мен дамуын қадағалай отырып, білім беру жүйесін қолға алу барысында көптеген

мәселелер арасында, қосымша білім беру жұмысын назардан тыс қалдырып кететіні де айқын. Осы таңда қосымша білім беру жұмысы қалай орнатылғаны және ондағы менеджменттің қандай бағыттары бар екендігі ойландырады. Қосымша білім беру оқушылардың қызығушылығының тиімділігін, олардың перспективалары мен мүмкіндіктерін анықтайтынын айтып кету керек. Бұл салаға байланысты көптеген проблемалардың тамыры – оқу іс-әрекетінен тыс жеке тұлғаның әлеуметтену ерекшелігін түсінуге, осы процестің локализациясын тек «қосымша білім беру» кеңістігіне жеткізуге деген көзқарастың аздығы да ойландырады.

Бір қарағанда, мәселенің өте үйлесімді логикасы: жалпы білім беру және білім беру үздіксіз білім беруді құрайтын қосымшасы болып табылады. Өйткені, қосымша білім берудегі ең бастысы, ол қазіргі ата-ана және жастар арасында үлкен сұранысқа ие болуы. Балалар мен жастардың қосымша білім берудегі ең бастысы – өсіп келе жатқан адамдардың әлеуметтік бейімделуі, өзін-өзі растау және өзін-өзі тану процесіне оң әсер ететін іс-әрекетке еркін қатысуы (іс-әрекеттің түрі мен көлемін еркін таңдауға негізделген), денсаулық (физикалық, психикалық және рухани), өзін-өзі анықтау (жеке, әлеуметтік, кәсіби), жалпы және бос уақытты өткізу мәдениеті.

Қосымша білім беру мекемелеріндегі білім беру – шығармашылық бірлестіктерге баратын балалар, жасөспірімдер мен жастар сыртқы міндеттемелерге байланысты қандай да бір моральдық-психологиялық шиеленісті сезінбейді. Әрқайсысы бағдарламалық қызметке қатысудың мәні мен өлшемін өздері анықтайды. Сондықтан қосымша білім беру мекемелерінде әрдайым өзін-өзі растау және өзін-өзі жүзеге асыру үшін, демек, одан әрі өзін-өзі дамытуды тиімді жүзеге асыру үшін қолайлы, шығармашылық және коммуникативті орта құрылады. Бірақ мұнда педагогтар баланың қызығушылығын жоғалт-

пауы үшін ғана емес, сонымен бірге оның ішкі жағдайының да тыныш болуы үшін көптеген факторларды ескеруі керек: өтпелі жас, ата-ана мен бала қарым-қатынасының проблемалары, алаңдаушылық, құрдастарымен қақтығыстар, орынсыз махаббат және басқа да маңызды факторлар баланың көзқарасы, оның қызығушылығына әсер ететін факторлар.

Күні кешегіге дейін қосымша білім беру қызметтерін алушылар контингентінің едәуір бөлігі кіші және орта буын жастағы балалар болды: хореография, макраме, тілдік үйірмелер, сәндік-қолданбалы өнер – осындай қызмет түрлерінің үлкен тізбесі бар.

Қазір не көріп тұрмыз? Ортаның жасөспірімге назар аударуымен, әдетте спорт секциялары мен спорт мектептері аясында дамитын спортқа бағытталған іс-шаралардың (спорттық билерді қоса алғанда) рөлі бірнеше есе өсті. Орта буын балалары көркем және эстетикалық бағытты (бұл театрлар, вокалистер, цирк әртістері), техникалық бағытты жиі таңдап жатыр. Бүгінгі таңда орта және жоғары буын балалары көптеген туристік-өлкетану, экологиялық-биологиялық, әскери-патриоттық сияқты бағыттарды белсенді түрде таңдайды, осылардың ішінде кеңінен пікірсайыс бағыты да қолға алынып, қосымша білім беру мекемелері қарқынды жұмыс атқаруда екені қуантады. Ең бастысы, студенттердің де күрделі энергияны қажет ететін қызмет түрлеріне қызығушылығы бар. Ол жұмыс мектеп жасынан кәсіптік бағдар беру арқылы қолға алынған. Өз кезегінде, мемлекет балалардың жеке басының дамуы үшін барлық қажетті жағдайларды жасап жатқаны көрінеді. Қазақстандық білім беру өміріне біртіндеп гидропоника, робототехника, worldskills бағыттары еніп келеді.

Қазіргі уақытта балаларға қосымша білім берудің отандық жүйесі ғылыми-техникалық, көркем-эстетикалық, экологиялық-биологиялық, туристік-өлке-

тану, әскери-патриоттық, әлеуметтік-педагогикалық білім беру қызметі саласында білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша бірегей әлеуметтік-педагогикалық мүмкіндіктерге ие екенін мойындау керек. Адамгершілік құндылықтарды, ұлттық-мәдени дәстүрлерді қалыптастырудың ерекше тиімді құралы – өнер мүмкіндіктерін пайдалану, жорықтар мен экскурсияларға, тарих, археология, этнография саласындағы ұжымдық ғылыми және шығармашылық жобаларға қатысу арқылы бағыттайды.

Қосымша білім беру жүйесі баланың, отбасының, қоғамның, мемлекеттің мүдделері үшін «уақыт талабына» тез арада және дәлдеп сұрақ қойып, жауап алатындығы тағы да қуантады. Осы жүйеде ауылдық жердегі балалардың әлеуметтік мәдени сұраныстарын қамтамасыз етуде қосымша білім берудің маңызы да ерекше. Қосымша білім беру өңірдің түйінді әлеуметтік-экономикалық даму міндеттерін шешуге ықпал етуге тиісті. Балаларға қосымша білім беру мемлекеттік және мемлекеттік емес білім беру ұйымдарында іске асырылатыны

әлеуметтік-мемлекеттік тапсырыс арқылы қолға алынып жатқандығы ауылдағы жағдайды өзгертуде.

Адамның білімі оның ұлттық және әлемдік мәдениеттің дәстүрлеріне, қоғамда белсенді әлеуметтік бейімделуге және тәуелсіз өмір таңдауына, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті заманауи құндылықтар жүйесіне бағытталған тұлға ретінде жан-жақты дамуымен анықталады. Қазіргі уақытта балаларға қосымша білім беру жүйесі көптеген жаңашылдықтарымен қалыптасу сатысында. Сонымен бірге, қоғамда өмірдің рухани негіздерін қалпына келтіру, өз халқының мәдениетін сақтау қажеттілігі туралы түсінік өсуде, өмірде және кәсіби қызметте өзін-өзі табу жеке факторының рөлі артып келеді, үнемі өзін-өзі тәрбиелеу мен шығармашылық жетілдірудің маңыздылығы жоғары сатыға қойылды. Бұл міндеттерді шешу көбінесе бүкіл білім беру жүйесін ізгілендірудің маңызды факторы болып табылатын қосымша білім беру мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға байланысты екеніне көзіміз жетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген.*
2. *Толубекова Р. Адамгершілік тәрбиесі туралы. Алматы, 1994.*
3. *Е.О. Омар. Қазақстандағы мектептен тыс мекемелер: Қалыптасуы және дамуы. Алматы: Рауан, 2003, 300 б.*
4. *Үздіксіз тәрбиенің тұжырымдамасы. – Алматы РБК. 1998.- 29 б.*

РАЗВИТИЕ STEM ОБУЧЕНИЯ В ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ ПРЕДМЕТАХ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Г.А. Жанбулатова

Филиал «Центр образовательных программ»
АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» г.Нур-Султан

Аңдатпа. Бұл мақалада STEM оқытудың ерекшеліктерімен қатар жаратылыстану циклі пәндерінің оқу жоспарына енгізілген пәнаралық және жобалық тәсілдер шеңберінде STEM элементтерін жүзеге асырудың мысалдары келтірілген.

Аннотация. В данной статье рассмотрены особенности STEM обучения и приведены примеры реализации STEM-элементов, в рамках междисциплинарного и проектного подходов, включенных в учебную программу предметов естественнонаучного цикла.

Abstract: This article discusses the features of STEM learning and provides examples of the implementation of STEM elements within the framework of an interdisciplinary and project-based approach, included in the natural sciences curriculum.

Түйінді сөздер: кіріктірілген оқыту, көлденең жоспарлау, шығармашылық, ғылыми-техникалық тұжырымдамалар, құзыреттіліктер

Ключевые слова: интегрированное обучение, горизонтальное планирование, креативность, научно-технические концепции, компетенции

Key words: integrated learning, horizontal planning, creativity, scientific and technical concepts, competencies.

Изменения последних десятилетий вызывают как восторг, так и волнение. Каждый день появляются новые виды работ и даже целые профессиональные области, и, следовательно, возникает вопрос: отвечают ли знания и навыки, которым нас обучают, запросам времени?

По разным оценкам из десяти специальностей, имеющих высокий рост, девять будут требовать наличие STEM знаний. STEM представляет собой интегрированный подход обучения, в рамках которого академические научно-технические концепции изучаются в контексте реальной жизни.

Наша страна тоже не стоит на месте, и шагает в ногу со временем, подтверждением тому является обозначенный переход на обновленное

содержание школьного образования в контексте STEM в рамках Государственной программы развития образования и науки на 2016-2019 гг.

Так чем же отличается данная система образования от традиционного способа обучения наукам? Продемонстрирую, каким образом реализуются STEM-элементы в учебной программе естественнонаучных предметов, в рамках своей дисциплины.

Задача STEM-обучения в основной школе - создавать предварительные условия для развития интереса учащихся к естественнонаучным и техническим дисциплинам, поощрять их к проведению экспериментов, конструированию моделей, самостоятельному созданию музыки и фильмов, воплощению своих

Ничто так не воодушевляет учащихся как создание собственных проектов, например, выбор материала и разработка спортивного автомобиля при изучении раздела: 9.3А Металлы и сплавы и усвоения цели обучения: 9.1.4.14 сделать вывод о преимуществах сплавов [3].

Групповая работа

Привет, друзья! Меня зовут Кенни и мне нужна помощь экспертов. Я хочу открыть компанию по производству высокоскоростных спортивных автомобилей. Необходимо выпустить самый новый и лучший автомобиль на рынке. Он должен быть быстрым, прочным и легким. Из каких материалов лучше всего производить автомобили? Выберите самый лучший.

Увеличение количества «сквозных тем» между предметами способствует интегрированному обучению и целостности восприятия мира учащимися. Это очень хорошо наблюдается в учебных программах химии и биологии 7 класса. В разделе: 7.1 А Биосфера и экосистемы по биологии в первой четверти учащиеся знакомятся с инструкцией работы и предназначением оборудования рН-метр SPARK, при изучении цели обучения: 7.3.1.5 исследовать местные экосистемы или на примере школьного участка[4].

а уже во второй четверти при изучении раздела химии: 7.2В Простые химические реакции учащиеся используют эти навыки при работе с растворами кислот и щелочей и выполняют проект по получению индикаторов из природных объектов по достижению учебной цели: 7.3.4.2 знать, что некоторые вещества являются природными индикаторами (красная капуста, лепестки розы, свекла и т.д.) и процесс их экстракции. [5]

Во второй четверти на уроках биологии учащиеся проводят качественные реакции по определению белков, жиров и углеводов согласно цели обучения: 7.4.1.3 тестировать продукты питания на наличие белков, жиров и углеводов по разделу 7.2В Вода и органические вещества, и уже на уроках химии в третьей четверти нет необходимости вновь проводить эти реакции при изучении раздела: 7.3 А Химические элементы, соединения и организм человека и на достижение цели обучения: 7.5.1.2 различать и уметь определять некоторые питательные вещества: углеводы (сахар, крахмал), белки, жиры учащимся сразу предоставляются продукты питания, такие как йогурт, чипсы и т.д., которые они тестируют на наличие белков, жиров и

углеводов. В этом же разделе по химии учащиеся знакомятся с процессом дыхания и при изучении цели обучения: 7.5.1.4 объяснить процесс дыхания проводят эксперименты по определению продуктов дыхания, сравнивают продукты дыхания и горения. И уже на своих уроках учитель биологии, не останавливаясь на целях обучения: 7.1.4.1 описывать значение дыхания в живых организмах, 7.1.4.2 исследовать качественные изменения в составе вдыхаемого и выдыхаемого воздуха в разделе: 7.3В: Дыхание по принципу дифференциации: ускорение, может переходить на выполнение практической работы по цели обучения: 7.1.4.3 сравнивать особенности дыхания беспозвоночных и позвоночных.

Приведу еще один пример STEM-обучения с применением междисциплинарного и прикладного подхода, который может быть разработан горизонтальным планированием учителями химии, физики и математики. Свой первый урок по разделу: 8.3В Введение в энергетику химических реакций [5] учитель химии может начать с работы учащихся с нижеследующим текстом для выделения ключевых слов и прогнозирования темы урока:

	«Откуда берется солнечная энергия?»
Солнечная энергия поступает от Солнца. Миллиарды лет назад, когда образовалось солнце, на нем содержалось большое количество газообразного водорода. Со временем водород преобразовался в гелий в процессе, известном как ядерный синтез, при котором в результате слияния атомов водорода формируется гелий, и выделяется энергия. Этот процесс постоянно происходит в ядре Солнца, энергия, производимая в результате данного процесса, распространяется по солнечной системе в виде света и тепла, и мы сталкиваемся с этой энергией, когда она достигает Земли. Солнце в течение часа предоставляет такое количество энергии, которого Земле хватило бы на целый год, однако мы до сих пор не научились использовать всю эту энергию.	

Согласно учебной программе, подразумевается проведение лабораторной работы на изучение цели обучения: 8.3.1.3

объяснять сохранение и превращение энергии в химических реакциях, в ходе которой учащиеся будут наблюдать реак-

ции, сопровождающиеся как с выделением, так и с поглощением теплоты. Учитывая предварительные знания по физике по разделу: 8.1В: Количество теплоты и цели обучения: 8.3.2.3определять количество теплоты, полученное или отданное в процессе теплопередачи [6], можно предложить учащимся аргументировать выводы по лабораторной работе с точки зрения зависимости внутренней энергии от температуры.

При реализации цели обучения: 8.3.1.5 оценивать потенциал различных видов топлива и влияние продуктов сгорания топлива на окружающую среду можно разработать интегрированное задание с учетом цели обучения по физике: 8.3.2.5 применять формулу количества теплоты, выделяемого при сгорании топлива при решении задач, и уже нет необходимости объяснять на уроках химии, как вычислять количество выделяемого тепла.

Известно, что источником энергии, которая используется в промышленности, сельском хозяйстве, быту, является топливо. При сгорании топлива выделяется энергия.

(i) Какое количество теплоты выделится при полном сгорании бензина, водорода, сухих березовых дров, массой 1 кг?

(ii) Предложите эффективное топливо с экономической и экологической точки зрения из перечисленных видов топлива в задании.

(iii) Обоснуйте свой ответ в задании (ii) соответствующими уравнениями реакции.

Для оценивания цели обучения: 8.2.3.12 вычислять количество теплоты по термохимическому уравнению предполагается решение задач нижеследующего типа:

При взаимодействии 7 г железа с серой, выделилось 12,15 кДж теплоты. На основании этих данных составьте термохимическое уравнение реакции.

Но с учетом предварительных знаний по математике: 8.2.2.6 решать дробно-рациональные уравнения [7], можно преобразовать и усложнить вышеуказанную задачу:

При взаимодействии 7 г железа с серой, выделилось теплоты на 15 кДж больше, чем при сгорании 1 моля железа. На основании этих данных составьте термохимическое уравнение реакции.

Таким образом, учащимся предоставляется возможность закрепить свои знания по математике.

Отличное преобразование учебного плана, целью которого является отмена преподавания вышеупомянутых дисциплин в качестве самостоятельных и отвлеченных, делая акцент на практических способностях, учащиеся развивают свою силу воли, творческий потенциал,

гибкость и учатся сотрудничеству с другими. Эти навыки и знания и составляют основную учебную задачу, то есть то, к чему стремится вся система образования. Соответственно, наша страна движется в одинаковом направлении с развитыми странами. STEM-образование является мостом, соединяющим учебу и карьеру, концепция которого готовит детей к технологически развитому миру.

Использованная литература:

1. Учебный план по предмету «Химия», 8 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
2. Учебный план по предмету «Искусство», 7 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
3. Учебный план по предмету «Химия», 9 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
4. Учебный план по предмету «Биология», 7 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
5. Учебный план по предмету «Биология», 7 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
6. Учебный план по предмету «Физика», 8 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.
7. Учебный план по предмету «Математика», 8 класс. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme.

ОҚУШЫЛАР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕГІ ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қ.М. Нағымжанова, Л.Н. Алиева

Андапта. Қазақстанда әлемдік білім беру кеңістігіне бағытталған білім берудің жаңа жүйесі қалыптасуда. Бұл процесс педагогикалық теория мен практикадағы заманауи өзгерістермен қатар жүреді. Білім беру реформасына инновацияларды енгізу белгілі бір қиындықтарға әкеледі. Бүгінгі таңда бұл тақырып білім беру тұрғысынан өзекті болып табылады.

Мақалада орта мектепте жаңартылған білім беру бағдарламасын енгізудің кейбір ерекшеліктері қарастырылған, сондықтан мектеп, отбасы және мұғалім арасындағы өзара әрекеттесу оқушылардың жеке басын әлеуметтендіруде маңызды болып табылады. Осы өзара әрекеттесуді ашып, авторлар қорытынды шығарады және өз бағаларын береді. Педагогикалық-психологиялық контексте әлеуметтену термині талданады және оны практикада қолдану жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, қазіргі жағдайда оқушының жеке басы қандай екендігі туралы ұсыныстар беріледі.

Аннотация. В Казахстане происходит формирование новой системы образования, ориентированной на мировое образовательное пространство. Этот процесс сопровождается современными изменениями в педагогической теории и практике. Внедрение новшеств в образовательную реформу приводит к определенным трудностям. Сегодня эта тема является актуальной в плане образования.

В статье рассматриваются некоторые особенности внедрения обновленной образовательной программы в средней школе, поэтому в социализации личности учащихся актуальным является взаимодействие между школой, семьей и учителем. Раскрывая это взаимодействие, авторы приводят выводы и дают свою оценку. В педагогическо - психологическом контексте анализируется термин социализация и рассматриваются пути его применения на практике. Кроме того, даются рекомендации, какова личность школьника в современных условиях.

Abstract. Kazakhstan is forming a new education system focused on the global educational space. This process is accompanied by modern changes in pedagogical theory and practice. The introduction of innovations in educational reform leads to certain difficulties. Today, this topic is relevant in terms of education.

The article discusses some features of the implementation of the updated educational program in secondary school, therefore, in the socialization of the personality of students, the interaction between the school, family and teacher is relevant. Revealing this interaction, the authors draw conclusions and give their assessment. In the pedagogical - psychological context, the term socialization is analyzed and the ways of its application in practice are considered. In addition, recommendations are given, what is the personality of a student in modern conditions.

Түйін сөздер: педагогикалық-психологиялық, оқушы тұлғасы, әлеуметтік-экономикалық даму, әлеуметтену, ықпалдастық.

Ключевые слова: педагогико-психологическая, личность учащегося, социально-экономическое развитие, социализация, интеграция.

Key words: pedagogical and psychological, student's personality, socio-economic development, socialization, integration.

Еліміздегі білім беру жүйесін дамыту мен жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттырудың басты міндетінің бірі – білім берудің мазмұнын жаңарту. Қазақстан отандық білім берудің озық дәстүрлері мен стандарттарын сақтай отырып әлемдік білім беру тәжірибесіне бағытталған стратегиялық курсың таңдады [1].

Білім беру ұйымдарында жаңартылған оқу бағдарламасына көшу – бұл заман талабы. Білім беру мазмұнын жаңарту – орта білім беру құрылымын, оқыту мен тәрбиелеудің тәсілдері мен әдістерін қайта қарау. Қолданыстағы жаңа оқу бағдарламасының басты мақсаты – бәсекеге қабілеттілікті, функционалдық сауаттылықты арттыру.

Жас ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеп, заман талабына сай біліммен қаруландыру – бүгінгі таңдағы өзекті мәселе болып отыр. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін білім беру мекемелерінің негізгі міндеті – баланың даралығын ашу, шығармашыл ойлайтын, интеллекті және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дайындауға көмектесу.

Білім беруді жаңарту аясында оқушылар білім алумен қатар өмірге икемді, түрлі мәселелерді өз бетімен шеше алатын, іскерлік дағдыларын меңгереді.

Жаһандану әлемінде ХХІ ғасырдың мектептері оқушыларды өмірде, қоғамда және азаматтық ұстанымында өзгелермен ынтымақтастықта өмір сүруге дайындау керектігі айтылуда. Жаһандық білім берудегі өзгерістердің негізі функционалдық сауаттылыққа басымдық берілетін тұжырымдамада жатыр, ал міндеті – оқушыларға жан-жақты білім беріп, алған білімдерін тәжірибеде қолдануға, қоршаған орта жағдайына бейімделуге үйрету.

Оқытудың бұл моделі «Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне тиімді қатысуға дайын құзырлы жеке тұлғаның» қалыптасуын қамтамасыз етуге міндеттелген.

Жаңартылған жалпы білім беру

бағдарламаларында оқушылардың бойында қалыптастыру қажет келесі құндылықтар мен дағдылар анықталды:

құндылықтар:

- шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау;

- қарым-қатынас жасау қабілеті;

- өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау;

- жауапкершілік;

- денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету;

- өмір бойы оқуға дайын болу.

дағдылар:

- сын тұрғысынан ойлау;

- білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті;

- проблемаларды шешу қабілеті;

- ғылыми-зерттеу дағдылары;

- қарым-қатынас дағдылары (тілдік дағдыларды қоса алғанда);

- жеке және топпен жұмыс істей білу қабілеті;

- АКТ саласындағы дағдылар.

Бүгінгі күн талаптарына сай жаңа білім беру оқушы тұлғаның өзін-өзі анықтауына, әлеуметтенуіне мүмкіндік беретін білімділік, тәжірибе және басқа да қабілеттердің жиынтығын меңгертуге бағытталған.

«Әлеуметтендіру» ұғымы алғаш рет ХХ ғасырдың ортасында америкалық психология мектебі өкілдерінің еңбектерінде қолданыла бастады. Бұл ұғымды ғылымға ендіруші америкалық психолог ғалымдар: А.Бондура, Д.Доллэрд, В.Уолтерс және т.б.

Әлеуметтену процесін төртке бөліп қарастыруға болады: адамның стихиялық әлеуметтенуі; тікелей әлеуметтену; әлеуметтенудің әлеуметтік бақылауы адамдардың өзін-өзі өзгертуі [3].

Қазіргі заман баласы өзінің ерік-жігеріне және бітіміне қарай өзіндік адамгершілік-имандылық іс-әрекеттерге ие. Қоғамның бір мүшесі ретінде жеке қарым-қатынастарынан, ұстаздары мен ата-аналарынан алған тәрбиесіне

сүйенеді. Сонымен бірге ғаламтордағы ақпарат көздері де тәрбиелейді. Өздеріне ұнаған тәжірибелерді негізге ала отырып, өзінің жеке басын тұлға ретінде қалыптастырады. Осыларды талдай келе әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды екендігін мойындаймыз. Бұл қызметте балалардың әлеуметтенуі арнайы тапсырыстар арқылы іске асырылады. Тапсырыс берілген соң оның мақсаты, міндеттері, мазмұны айқындалады. Арнайы бағдарламалар құрастырылып, оның түрлері, әдістері мен құралдары таңдалып алынып, белгілі кезеңдер арқылы жүргізіледі [4].

Мектеп оқушыларын әлеуметтендіру іс-әрекеттерін жүргізуде олардың мінез-құлқындағы психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін талдау қажет. Сол себепті жас ұрпақты қоғамға әлеуметтендіру барысында олардың бойына ізгі қасиеттерді ұлттық құндылықтарды сіңіре отырып, олардың ар-намысына тимеуге, абыройларын, ар-ождандарын құрметтеуге, рухани-адамгершілік пен әдептілікке баулу, адамды сүйе, сыйлай, құрметтей, қадірлей білуге үйрету, қоғамның шынайы иесі болуға талаптандыру жолдарын қарастыру қажет. Оларды әлеуметтендіру және тәрбиелеуде ұстаздар мен тәрбиешілердің және ата-аналардың әрбір жас жеткіншек ұрпақтың жас ерекшелігін, мінез-құлқын, тұлғалық қалыптасатын кезеңдерінің психологиялық ерекшеліктерін үнемі ескеріп, зерттеп отыруы әрбір ұстаз бен тәрбиешінің кәсіби міндеті.

Бүгінгі таңда қоғам алдында тұрған ең өзекті және әлеуметтік маңызды міндеттердің бірі – соңғы жылдары отандық білім беру тәжірибесінде болған өзгерістер оңтайландырған бағдарламаның оң, теріс жақтарын көрсетіп отыр.

Тақырыпты зерделеу үшін мұғалімдердің интернет-чаттарына талдау, жаңартылған білім беру жүйесі бойынша пәндерді оқытатын мұғалімдермен ауызша әңгімелер жүргізілді. Жаңартылған

білім беру мазмұнының кейбір аспектілерінің оң және теріс жақтары талданды. Зерттеу жұмысында магистрант – мұғалімнің оқыту процесі барысындағы жұмыстары негізге алынды.

Жаңа бағдарлама бойынша оқушының жетістіктерін критериалды бағалау енгізіледі. Ол екі бөліктен тұрады: қалыптастырушы және жиынтық бағалау. Классикалық бағалаудың орнына мұғалім оқушының жұмысын орындау туралы пікір жазады, яғни оның жетістіктерін көрсетеді, оқушының сабақ үшін не білгенін және нені іздеу керек екенін түсіндіреді. Мұндай жазбалар ата-аналармен кері байланысты сақтау үшін қажет, осылайша оқу процесін уақтылы реттеуге болады.

Бірақ жиынтық бағалау – бұл бөлім немесе тоқсан үшін баға және одан жылдық қорытынды баға шығады. Яғни, «қалыптастырушы» әр сабақта өткізіледі, ал «жиынтық» – белгілі бір тақырыпты немесе оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы) жиынтық бағалау. Теориялық тұрғыдан алғанда, әр сабақта бағалардың болмауы өз пікірін еркін айтуға, тіпті қателесуге, жақсы баға алу үшін емес, жеке қызығушылық үшін білімнің құндылығына бағыттауға мүмкіндік беруі керек. Оңтайландырған бағдарламадағы басты кемшілік осында. Мысалы, үйге берілген тапсырмаларды, соның ішінде мәтінді оқу немесе картамен жұмыс тапсырмасы үшін баға қойылмайтындықтан көп оқушы тапсырманы орындамайды. Баланың әрбір жасаған жұмысы бағалануы керек. Жаңартылған жүйе жағдайындағы мұғалімнің басты міндеті оқушылардың оқуға деген ішкі ынтасын дамыту, оларды табысты нәтижеге бағыттау. Дәстүрлі бағалау баланың не үйренбегенін және оның «олқылықтары» бар екенін көрсете алмайды. Мектепте бағалаудың болмауы тақырыбы бүгінде әлеуметтік желілерде және ата-аналарда белсенді талқыланып, дүрбелең тудыруда.

Қоғамның жаһандануы, адам ресурстарын жұмылдыру, АКТ-дағы үлкен

өзгерістер, интернеттегі ақпараттың қол жетімділігі, БАҚ пен технологиялардың әсері, білім берудегі инновациялар сияқты әлемдегі өзгерістер отандық білім беруде де өзгеріс қажеттілігін тудыруда. Қазіргі уақытта мектеп оқушыларынан сыни ойлау, проблемаларды шешу, бастамашылдық және кәсіпкерлік дағдылар, ауызша және жазбаша ойларын сауатты және нақты жеткізе білу, ақпаратты іздеу және табу, қызығушылық дағдыларына баулу күтілуде.

Жаңа жүйенің жағымды жақтарына назар аударамыз. Сондай-ақ мұғалімдер, ата-аналар және мектеп оқушыларының өздері кездесетін қиындықтарды анықтау бойынша мониторингтік зерттеу нәтижелері қарастырылды.

Қоғамның міндеті – тұлғаның сапалы білім алуына, қалыптасуына, дамуына және кәсіби қалыптасуына жағдай жасау. Жүйеде жеке тұлғаның шығармашылық, рухани, физикалық дамуы үшін мүмкіндіктер жасалуы керек. Белсенді өмірлік ұстанымы бар тұлғаны, азаматты және патриотты тәрбиелеу. Білім беру жүйесінің бұл қағидаттары оқытудың жаңа технологияларын, ең алдымен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану міндетімен толықтырылды. Негізгі мемлекеттік міндеттердің бірі педагогтердің әлеуметтік мәртебесін арттыру, жаңа технологияларды, ең алдымен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды жете меңгеру. Осыған орай «Жеке тұлға» ұғымы психологтардың көзқарасы бойынша, жеке организм – жеке адам тұлғасы. Бұл саналы іс-әрекет объектісі. Тұрақты және әлеуметтік маңызды қасиеттерге байланысты, жеке адам-қоғам мен ұлттың бірлескен мүшесі, жеке тұлға өзіндік сана мен қоғамдық сананың пайда болуына байланысты қалыптасатындығы туралы тоқтала өтсек.

Адамның қоршаған орта ерекшеліктеріне икемделу, білім мен іскерлікті меңгеру оның қабілетіне байланысты. Қабілет

дегеніміз адамның білімді, іскерлікті тез және сапалы меңгеруі. Жаңа туған баланың қоршаған ортаны, өзін-өзі танып білуге қабілетінің нышандары генотипінде болады. Осы нышандар қасиетке айналу үшін бала адамдар арасында өсіп, күнделікті тіршілік барысында қарым-қатынас жасауға, қоршаған ортада өзін емін-ерік сезінуге негіз болады. Барлық адамға тән іс-әрекет түрлеріне адамның қабілеті өз өмірінде қалыптасады. Қабілеттің дамуына әсерін тигізетін факторлар өте көп. Олардың әрқайсысының тигізетін әсері өте мол [5].

Жаңартылған оқу бағдарламасының мақсаты – пән бойынша оқу бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау шеберлігін жетілдіру болатын. Ал маңыздылығы – оқушыны сыни ойлауға, әртүрлі зерттеу жұмыстарын тәжірибе жасау арқылы іске асыруға жекелей, жұппен, топтық жұмыс жасай білуге үйрету. Бұл жаңартылған бағдарлама оқушылардың жаңа білімді меңгеруіне де, сондай-ақ алған білімін әрі қарай дамытуына да мүмкіндік береді. Бағдарлама оқушылардың оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын дамытуға көмектеседі делінген. Оқушылардың әр жылы келесі сыныпқа ауысқан сайын ақпаратты бағамдау, дәлелдерді қабылдау және өз дәлелдерін ұсыну шеберліктері арта түсуде. Бірақ шиыршық әдісінің, әсіресе, география және биология пәндерін оқытуда қиыншылықтар тудырып отырғаны анық.

Жаңартылған білім беру бағдарламасында білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігі туралы көп жазылып, айтылып жүр. Бағдарламада білім мен ғылымның интеграциясы мүлде ескерілмеген, оның орнына тақырыптық интеграция басым.

Бұл міндетті жүзеге асырудың басты шарты – ұлттық білім беру жүйесінде бүгінгі оқушылардың, болашақ ел иелерінің елжандылық рухын шыңдау, аталар ама-

натына адал болуға баулу, бәсекелестікке бейімділіктерін қалыптастыру, интеллектуалдық әлеуетін арттыру.

Біздің басты мақсатымыз – жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, бәсекеге қабілетті, өмірдегі кез келген жағдаятта тығырықтан шыға алатын, функционалдық сауатты, белсенді және шығармашыл ойлайтын, интеллектуалды және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруда [6].

Жаңа мемлекеттік бағдарламаға сәйкес негізгі міндеттер айқындалады: қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту.

Қазіргі күрделі әрі аумалы-төкпелі заманда құндылықтар жүйесінің бағдар-

лама аясында пән мазмұны арқылы рөлін арттыру. Оқушы жас ерекшеліктеріне сай бағдарламада қойылатын мақсаттарды ретке келтіріп, күтілетін нәтижелерге баса назар аудару.

Оқушылардың тұлғалық ерекшеліктерін дамытудағы педагогикалық, психологиялық шарттары нақтылы берілген бағдарламаға көшу өзекті болып отыр.

Талдау жасалынған география, биология пәндерінде тұлғалық ерекшеліктер күтілетін нәтижелер ескерілмегендіктен пәнге деген қызығушылық төмендеуде. Пәндерді оқыту жүйесіндегі кеткен кемшіліктердің бірі шиыршық тәсілінің дұрыс берілмеуі т.б. факторлар.

Диссертациялық зерттеу жұмысында нақтылы қорытындылар болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
2. Актуальные вопросы обновленного содержания образования Республики Казахстан Иткулова А.С. РК Кайсина Г.М. СҚМУ Хабаршысы / 42 Вестник СКГУ имени М. Козыбаева. № 1 (42). 2019
3. Жасөспірімдердің әлеуметтенуі. Әлеуметтендіру ұғымының қалыптасуы <https://melimde.com/diplomdi-jmis-deviantti-minez--liti-jasospirimdermen-eleumetti.html>
4. Оқушылар тұлғасының әлеуметтенуінде мектептің, отбасының, үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігі https://infourok.ru/oushyar_tlasyny_leumettenunde_mekteptotbasynyukmettk_emes_uymdardy_zara_rekettstg-
5. Қабілетті қалыптастыру жолдары <https://malimetter.kz/kabiletti-kalyptastyru-zholdary/>
6. Жаңартылған білім мазмұны <https://egemen.kz/article/254879-zhanhartylghan-bilim-mazmunu>
7. Жаңартылған білім беру жағдайындағы химия пәнінің ерекшеліктері
8. <https://bkokdi.kz/smartconf2018/1-section/4155-conf.html>
9. Қазақстан республикасында білім беру мазмұнын жаңарту мәселелер
10. <https://articlekz.com/kk/article/33006>

ПРОГРАММНАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ МЕТОДА ФУНКЦИОНАЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕКСТА В 5 КЛАССАХ

Л.В. Едревская

учитель русского языка и литературы
КГУ «Общеобразовательная школа № 22
отдела образования города Костаная»
Управления образования акимата
Костанайской области

Аңдатпа. Ұсынылған ақпаратты дұрыс түсіну және түсіндіру (кез-келген түрде) өмірлік (соның ішінде оқу) міндеттерді сәтті шешуге және адамдармен ынтымақтастыққа көмектеседі. Мәтінді талдау негіздері Негізгі мектептің оқу бағдарламасында зерттелуі керек. 5-сынып оқушыларына арналған «мәтінді функционалды талдау» авторлық оқу бағдарламасы Мұғалімге кез-келген форматтағы мәтіндерді түсінуге және түсіндіруге көмектеседі. Әзірленген «мәтінді Функционалдық талдау» оқу бағдарламасы – Инновациялық білім беру кеңістігін құрудың құрамдас бөліктерінің бірі.

Аннотация. Правильное понимание и интерпретация предлагаемой информации (в любой форме) помогает успешно решать жизненные (в том числе учебные) задачи и сотрудничать с людьми. Основы анализа текста должны изучаться в учебной программе основной школы. авторская учебная программа «Функциональный анализ текста» для учащихся 5 классов поможет учителю в работе над пониманием и интерпретацией текстов любого формата. Разработанная учебная программа «Функциональный анализ текста» – один из компонентов построения инновационного образовательного пространства.

Abstract. Proper understanding and interpretation of the information offered (in any form) helps to successfully solve life (including educational) tasks and cooperate with people. The basics of text analysis should be studied in the basic school curriculum. the author's curriculum "Functional text analysis" for 5th grade students will help the teacher to work on understanding and interpreting texts of any format. The developed curriculum "Functional text analysis" is one of the components of building an innovative educational space.

Түйінді сөздер: оқу бағдарламасы, мәтінді функционалды талдау, мәтін, талдау, түсіндіру.

Ключевые слова: учебная программа, функциональный анализ текста, текст, анализ, интерпретация.

Key words: curriculum, functional text analysis, text, analysis, interpretation.

Развитие компьютерных технологий, повышение роли информации в жизни современного общества, поиск способов ее правильного понимания и обработки, отдало методам обработки информации привилегированную роль.

Методы анализа и интерпретации информации широко используются в стратегически важных областях общественной

деятельности. Правильное понимание и интерпретация предлагаемой информации (в любой форме) помогает успешно решать жизненные (в том числе учебные) задачи и сотрудничать с людьми. Так формируются навыки Soft skills – «гибкие навыки» эффективного сотрудничества в социуме.[1]

Поэтому основы анализа текста, тек-

стовой информации, информации любого вида должны изучаться в учебной программе основной школы. В широком смысле изучением текстов литературных и иных произведений занимается текстология. На сегодняшний день методики анализа текста систематизированы в 10 групп: интен-анализ, контент-анализ, фоносемантический анализ, дискурс-анализ, нарративный анализ, экспертная оценка текста, графематический анализ, морфологический анализ, синтаксический анализ, семантический анализ.[3] Представляется, что школьный анализ текста должен интегрировать в себе наиболее нужные для понимания и интерпретации текста элементы всех методик анализа текста. Потому что именно интерпретационный подход помогает решить проблему определения того, что имел в виду автор текста. Независимо от того, сделал он это открыто или в контексте всего произведения. Данный подход позволяет понять основные авторские интенции. Таким образом мы приходим к пониманию термина «читательская грамотность» или «читательская компетентность»: «... читательская компетентность трактуется как «совокупное личностное качество, сформированное на базе его (читателя) интеллектуальных (мыслительных) способностей и личностных свойств».[5]

Определение авторской позиции, выражение учеником собственного мнения по отношению к ней – особенная задача для учителя: «И учитель, и ученик живут в период напряженных творческих исканий всего общества, в период создания новых оценок пути, пройденного литературой и искусством, – все это не может не оказать влияния на формирование духовного мира молодежи».[2] Интерпретация текста стала повседневностью в школьной практике периода обновления содержания образования. Итоговый экзамен по русскому языку в форме эссе направлен создание уникального творческого продукта, это также авторская ма-

нера изложения мнения по какому – либо частному вопросу. Насколько этично, грамотно и убедительно излагает автор свою позицию и является итогом полученного образования: «Приобщение к гуманистическим ценностям культуры и развитие творческих способностей – необходимые условия становления человека эмоционально богатого и интеллектуально развитого, способного конструктивно и вместе с тем критически относиться к себе и к окружающему миру». [4]

Нормы работы с анализом текста не регламентированы учебной программой. При наличии поставленных задач конечного результата не систематизированы этапы работы с текстом, в том числе по годам обучения. Представляется, что авторская учебная программа «Функциональный анализ текста» для учащихся 5 классов поможет учителю в работе над пониманием и интерпретацией текстов любого формата. Научит учеников создавать нормированные уникальные тексты уже к первому году обучения по ней. Название программы «функциональный анализ» должно пониматься шире научного термина, а именно в значении «относящийся к практике, конкретному использованию».

Почему в 5 классе целесообразно начинать работать с текстом на его функциональном уровне? Не секрет, что в 5 классе учащиеся имеют еще недостаточно объемный словарный запас, не понимают возможных форм и способов передачи своих чувств, эмоций, фантазий, мыслей на письме, не понимают многих иносказаний, склонны к бездумному списыванию – это возможные риски или проблемное поле деятельности учителя-словесника. А на всех уроках они сталкиваются именно с текстом, во всех формах. Поэтому основной задачей учителя на этапе младшего среднего звена является осмысленное чтение текста, его анализ с точки зрения дискурса – связного текста в совокупности с социологическими, культурными

и тому подобными факторами. В основе изучения материала любого предмета лежит текст, поэтому сложности в изучении других предметов – это, в том числе, следствие неверно прочитанного и понятого условия задачи, инструкции педагога по выполнению СОР, СОЧ, задания, выполненного с ошибками.

Фундаментом данной программы является современная антропоцентрическая концепция преподавания русского языка в школе, которая ставит в центр языковую личность, развитие ее коммуникативных и речевых способностей, а также способность к осмыслению и порождению новых уникальных речевых единиц – текстов любой формы и содержания.

Решению такого комплекса задач способствует развитие навыка осознанного чтения и осмысленного, функционального отношения к тексту, умения его понимать, анализировать и интерпретировать. Данный навык формирует 1 и 2 часть моей программы. Третья часть программы – это формирование навыка создавать уникальные тексты. Поэтому введение вариативного часа авторской программы «Функциональный анализ текста» в рабочую программу для 5 классов является объективной необходимостью. Введение данной программы создаст предпосылки для осуществления устойчивых метапредметных связей там, где есть любые тексты.

Реализуемые цели программы:

1. развитие личностных и ценностно-смысловых компетенций через работу над смыслом текста;
2. через грамотное чтение к грамотному анализу текста и к уникальному письму.

Практическая ценность разработки обусловлена тем, что создает условия для развития общих учебных умений и коммуникативных навыков: информационных (нахождение, переработка и использование информации); интеллектуальных

(умение рассуждать на заданную тему, аргументировать свою позицию, отличать ее от позиции автора); коммуникативных (умение, соблюдая стилевые и грамматические нормы, выражать письменно свои идеи, мнение); организационных (владеть способами контроля и самоконтроля своей деятельности).

Также использование данной программы в практике работы позволит начать подготовку в 5 классе к всем видам итоговых аттестаций учащихся (9,11 класс), исследованиям PISA, существенно повысит качество знаний учащихся по предметам.

Практическая значимость авторской учебной программы «Функциональный анализ текста» обсуждалась на вебинаре в Управлении образования в феврале 2021 года, августовском секционном совещании учителей русского языка и литературы в августе 2021 года. Программа получила высокую оценку коллег. Апробация учебной программы «Функциональный анализ текста» начата мною в 2020-2021 учебном году в КГУ «Общеобразовательная школа № 22 отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области. В 2021-2022 учебном году данной программой заинтересовались коллеги из Костанайского района - КГУ «Шеминская общеобразовательная школа отдела образования Костанайского района» Управления образования акимата Костанайской области и из города Костаная – КГУ «Школа-гимназия № 3 отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области. Также апробация продолжена в текущем учебном году в ОШ № 22.

Представляется, что обучение по учебной программе «Функциональный анализ текста» должно влиять на качество знаний и успеваемость обучающихся 5 классов в разрезе предметов. Предлагаю рассмотреть корректный мониторинг данных по итогам 1 полугодия в разрезе 2 лет на

базе 3 школ Костанайской области.

1.2020-2021 учебный год (этап внедрения). Данные по КГУ «Общеобразовательная школа № 22 отдела образования города Костаная» УОАКО. классов. Учитель

Едревская Л.В., автор учебной программы «Функциональный анализ текста», стаж 19 лет, категория педагог-мастер. Факультатив проводится на всей параллели 5

Таблица 1. Качество знаний по русскому языку

класс	1 четверть	2 четверть	1полугодие	динамика
5а	86,68	86,67	86,67	
5б	60,71	57,14	58,92	
5в	61,54	62,96	62,25	
5г	83,33	83,33	83,33	
5д	68,18	75	71,59	
итого	72,1	73,02	72,55	+0,92

Вывод: по данным сравнительной таблицы в классах, где апробируется учебная программа, динамика качества знаний по итогам 2 четверти +0,92% в сравнении с 1 четвертью.

Таблица 2. Качество знаний по русской литературе

класс	1 четверть	2 четверть	1полугодие	динамика
5а	86,67	96,67	91,67	
5б	78,95	89,47	84,21	
5в	65,38	64,59	64,98	
5г	88,89	88,89	88,89	
5д	77,27	75	76,13	
итого	79,43	89,92	81,17	+10,49

Вывод: динамика качества знаний по русской литературе по итогам 2 четверти в сравнении с 1 четвертью- +10,49

Переход из 4 класса в 5 класс, изменение условий обучения, новые требования, другие педагоги – все это критерии возможного риска. В 5 классе происходит так называемая адаптация, приспособление обучающихся к новым условиям обучения. Важно в период адаптации не потерять знания по предмету, а сохранить и приумножить их. Из данных таблиц видно, что качество знаний по предметам при переходе из начальной школы в среднее звено ожидаемо не уменьшилось, так как

была оказана дидактическая поддержка в виде факультатива «Функциональный анализ художественного текста».

2. 2021-2022 учебный год. Этап апробации. В 2021-2022 учебном году программу «Функциональный анализ текста» апробирует в КГУ ОШ № 22 учитель Дусенбина М.Ж., стаж 36 лет, категория педагог-исследователь на базе 5д класса и учитель Васенина А.А., стаж преподавания до года, без категории на базе 5г класса.

Таблица 3. Качество знаний по русскому языку.

четверть/ класс	1 четверть	2 четверть	полугодие	результат
5а	80,65	58,06		
5б	32,14	46,67		
5в	43,33	33,33		
итого	52,04	46,02	49,03	
апробация				
5г	43,33	46,67		
5д	83,33	73,33		
итого	63,33	60	61,66	+12,63

Вывод: по данным сравнительной таблицы в классах, где апробируется учебная программа, качество знаний выше на 12,63% в сравнении с качеством знаний в классах, где данная программа не изучается.

Таблица 4. Качество знаний по русской литературе.

четверть/ класс	1 четверть	2 четверть	полугодие	результат
5а	90,32	58,06		
5б	35,41	43,33		
5в	43,33	33,33		
итого	56,4	44,9	50,44	
апробация				
5г	53,33	50	51,66	
5д	96,67	83,33	90	
итого	75	66,66	70,83	+ 20,39

Вывод: по данным сравнительной таблицы, в классах, где апробируется учебная программа качество знаний выше на 20,39% в сравнении с качеством знаний в классах, где данная программа не изучается.

Авторская программа в КГУ ОШ № 22 апробируется разными педагогами, они используют разные формы и методы работы. Один педагог очень молод, без категории, другая с опытом и категорией педагог-исследователь, соответственно единая тенденция прослеживаться не будет, но общий процент качества за полугодие после дистанционного обучения достаточно высокий.

Сравним данные апробации учебной программы в КГУ «Школа-гимназия №

3 отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области. Учитель Шешукова А.С., стаж работы 1 год, категория педагог-модератор, работает по программе «Функциональный анализ текста» на базе 5а класса. Также на параллели 5 классов преподает в 5д классе, где факультатив не преподается.

В таблице представлены сведения по качеству знаний за 1 полугодие учащихся 5 а и д классов:

Таблица 5. Качество знаний по русскому языку.

четверть/класс	1 четверть	2 четверть	полугодие
5а	92,5	92,5	92,5
5д	58	63	60,5

Таблица 6. Качество знаний по русской литературе

четверть/класс	1 четверть	2 четверть	полугодие
5а	92,59	92,59	92,59
5д	61,2	43,3	52,25

Вывод: общая тенденция сравнения двух классов указывает на то, что изучение факультатива «Функциональный анализ текста» способствует повышению качества знаний по предметам

Следующая экспериментальная площадка - КГУ «Шеминовская общеобразовательная школа отдела образования Костанайского района» Управления образования акимата Костанайской области. Апробирует программу учитель Исрафи-

лова Р.М., стаж 10 лет, категория – педагог-эксперт. В этой сельской школе один 5 класс, поэтому анализ проведем только по качеству знаний текущего учебного года (в разрезе четвертей и по итогам полугодия).

Таблица 7. Качество знаний по русскому языку.

четверть/класс	1 четверть	2 четверть	полугодие	динамика
5а	27,2	36,6	31,9	+9,4

Вывод: Прирост качества знаний за 2 четверть составил 9,4, в сравнении с 1 четвертью.

Таблица 8. Качество знаний по русской литературе.

четверть/класс	1 четверть	2 четверть	полугодие	динамика
5а	45,45	54,54	50	+9,09

Вывод: Прирост качества знаний за 2 четверть составил 9,09, в сравнении с 1 четвертью.

Сравнительный мониторинг качества знаний учащихся в разрезе школ убедительно показал только положительную динамику при условии изучения факультатива «Функциональный анализ текста».

Данная учебная программа – один из компонентов системы инновационного образовательного пространства и является органичной частью одного большого целого – углубления знаний, расширения

представлений учащегося о предметной области, подготовке обучающегося к сдаче итоговых экзаменов, успешной социа-

лизации, то есть одним из важных шагов soft skills, а значит и к общей успешности в жизни.

Использованная литература:

1. <https://trends.rbc.ru/trends/education/5e90743f9a7947ca3bbb6523>
2. Богданова О. Ю., Леонова С. А., Чертова В. Ф. Методика преподавания литературы. Учебник для студентов вузов, обучающихся по педагогическим специальностям. М.: Академ А, 1999.
3. Митина О.В., Евдокименко А.С. Методы анализа текста: методологические основания и программная реализация. Вестник ЮУрГУ - 2010. -№ 40
4. Романичева Е.С., Сосновская И.В. Введение в методику обучения литературе : учеб. пособие /Флинта, Наука; Москва; 2012 ISBN 978-5-9765-1034-0, 978-5-02-037345-7
5. Фирсова Т.Г. Современный урок литературного чтения: методический конструктор: учеб.-метод. пособие для студентов, обучающихся по направлениям 44.03.01 и 44.04.01 «Педагогическое образование» (начальное образование).– М.: Перо, 2018. – 211 с.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТИҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕСІ РЕТІНДЕ

Л.П. Жуматаева

7М01103 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы,
1 курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан.

Аңдатпа. Педагогикалық білім беру саласындағы студенттердің креативті ойлауын дамыту мәселесінің өзектілігі қоғамның шығармашыл, креативті ойлайтын педагогтарға деген қажеттілігі мен кәсіби педагогикалық оқыту жүйесін ұйымдастыру үшін қажетті жағдайлардың жоқтығы арасындағы қайшылықпен түсіндіріледі.

Аннотация. Актуальность проблемы развития креативного мышления у студентов педагогических направлений подготовки объясняется существующим противоречием между потребностью общества в творческих, творчески мыслящих учителях и отсутствием в системе профессиональной педагогической подготовки необходимых условий для организации процесса формирования творческого мышления у будущих педагогов.

Abstract: The relevance of the problem of the development of creative thinking among students of pedagogical areas of training is explained by the current contradiction between the society's need for creative, creatively thinking teachers and the insecurity of the system of professional pedagogical training necessary conditions for organizing the process of forming creative thinking among future teachers.

Түйін сөздер: ЖОО, болашақ педагог, креативтілік, креативті ойлау, дамыту.

Ключевые слова: высшее образование, будущий педагог, креативность, креативное мышление, развитие

Key words: higher education, future teacher, creativity, creative thinking, developing.

Инновациялық білім беру контекстінде педагогтің жеке басына қоятын талаптары кәсіби және педагогикалық дайындықты жаңа деңгейге көтеру қажеттілігін көрсетеді. Мұғалімдерді даярлауды қамтамасыз ететін маңызды нормативтік құжаттар мұғалімдерді даярлау жүйесіндегі олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға қатысты сапалы өзгерістің өзектілігін растайды. «Педагогтың кәсіби стандартына» сәйкес педагогтың жүйелік және сыни ойлауы оның негізгі әмбебап құзыреттіліктерінің бірі болып табылады [1].

Ноэль Цигульская сыни ойлауды шығармашылық ойлаудан бөлудің мүмкін еместігін атап өтті [2], өйткені

шығармашылық қызметке дайындықты креативті ойлауды дамыту арқылы ғана қалыптастыруға болады.

Креативті мұғалімдерге деген қажеттілік бүкіл әлемде өзекті мәселе болып табылады. Бірқатар елдерде «педагогтерге шығармашылық оқуда қалай қолдау көрсетуге болатындығы және жастардың креативтілігін қалай ынталандыруға болатындығы» жөнінде көптеген пікірталастар мен қозғалыстар креативтілікті дамыту мәселесіне назар аудару қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен, қоғамға кәсіби мәселелерді шешудің жаңа жолдарын таба алатын, студенттердің жеке басының қажеттіліктеріне жауап беретін,

шығармашылық ынталы және стандартты емес шешімдерге қабілетті шығармашыл мұғалім қажет. Алайда болашақ педагогтердің шығармашылық ойлауын дамытуды ұйымдастыру кәсіби біліммен, сонымен қатар бұл мәселені шешудің дидактикалық шарттарымен жеткілікті түрде қамтамасыз етілмей отыр.

Педагогтердің креативті ойлауын дамыту көп жағдайда олардың кәсіби дайындығының сапасына, соның ішінде педагогтің біліктілігін арттыру міндеттеріне шығармашылық ойлауды қалыптастыруды ынталандыруға байланысты.

Жоғары білім беру жағдайында болашақ педагогтің креативті ойлауын қалыптастыру олардың шығармашылық әлеуетін тиімді жүзеге асыруға және болашақ кәсіби іс-әрекетінде шығармашылықтың жоғары деңгейіне жетуге ықпал етеді. Жоғары оқу орнының (университеттің) білім беру ортасында студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастырудың мақсатты процесін ұйымдастыру заманауи білім берудің жай-күйін зерттеуді, болашақ мұғалімдердің шығармашылығын дамытудың қазіргі деңгейлерін анықтауды және болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілетін қалыптастыруға ықпал ететін жағдайлар мен оның тиімділігіне әсер ететін факторларды анықтауды көздейді.

Жалпы түрде креативті ойлау субъективті жаңа өнімді жасаумен және оны жасаудың танымдық әрекетінде жаңа формациялармен сипатталатын ойлау түрі ретінде анықталады [3].

Тихомиров креативті ойлауды субъективті жаңа өнімді жасаумен сипатталатын ойлау түрі деп анықтайды, ол өз кезегінде танымдық әрекеттегі жаңа формацияларды (мотивтер, мақсаттар, бағалаулар, мағыналар) білдіреді (Тихомиров, 2005). Шығармашылық ойлау репродуктивті ойлауға ортақ дайын білім мен дағдыларды пайдаланудан бас тартумен сипатталады [4].

Лосев ойлауды әрқашан шығар-

машылық деп санайды, өйткені ойлаудың мәні, әдетте, мәңгілік шығармашылық болып табылатын шындықтың көрінісі болып табылады [5].

Креативтілік мәселесінің көптеген зерттеушілері креативті ойлаудың мәнін жеке тұлғаның белгілі бір қабілеттерінің көрінісіне дейін төмендетеді: түпнұсқа идеяларды тудыру [6], жаңа нәрсені енгізу [7], қарама-қайшылықтарды түсіну және проблемалық жағдайға қатысты гипотезаларды тұжырымдау [8]. Дегенмен, креативті ойлауды күрделі, біртұтас құбылыс ретінде бір атрибутпен анықтау мүмкін емес. Осылайша, әртүрлі уақытта ресейлік және шетелдік психологтар креативтіліктің негізгі сипаттамаларының топтарын анықтады.

Шығармашылық теориясының негізін салушылардың бірі Гилфорд креативті ойлаудың негізінде жатқан креативтіліктің алты параметрін – креативті ойлайтын және әрекет ететін адамның қабілеттерінің алты түрін анықтайды: мәселелерді анықтау және тұжырымдау, ауқымы үлкен мәселелерді түрлендіру қабілеті, әртүрлі идеяларды жылдам генерациялау, қашықтағы ассоциациялар мен стандартты емес шешімдерді жасау, мәліметтерді қосу және объектінің жаңа сипаттамаларын және оны пайдаланудың жаңа тәсілдерін көру мүмкіндігін қосу арқылы нысанды жақсарту [9].

Торренстың пікірінше, шығармашылық тұлғаның ойлауы мен белсенділігін еркін сөйлеу (көп идеяларды тудыру), икемділік (мәселені шешу үшін әртүрлі әдістерді немесе стратегияларды қолдану), өзіндік ерекшелігі (стандартты емес шешімдер қабылдау) даму (идеяны егжей-тегжейлі өңдеу), стереотиптерді қабылдамау, жаңа нәрселерге ашықтық және атаудың абстрактілілігі (мәселенің шығу тегін түсіну, бейнелерді сөздік формаға келтіру) сияқты критерийлер бойынша бағалауға болады [8].

Кларин шығармашылық ойлаудың келесі ерекшеліктерін анықтайды: нақты

мақсатқа жету үшін жаңа идеялар мен олардың комбинацияларын тудыра білу; ішкі және сыртқы шығармашылық әрекеттің нәтижесі болып табылатын соңғы өнімнің өзіндік ерекшелігі [10].

Креативті ойлаудың сипатты белгілерін анықтаудың әртүрлі тәсілдерін қорытындылай келе, Дмитриева стереотиптерден еркіндік, сыншылдық, тереңдік, кеңдік, тәуелсіздік, ашықтық, эмпатия және алдын ала көре білу сияқты қасиеттерді атап көрсетеді [11].

Педагогтің кәсіби дамуын зерттеуде креативті ойлаудың маңыздылығы педагогикалық іс-әрекет аясында тиімді қайта құру қажеттілігімен анықталады. Педагогикалық іс-әрекеттегі шығармашылық ойлауды дамытудың маңыздылығын ойлаудың осы түріне тән ерекшеліктерімен және көріністерімен түсіндіруге болады. Педагог тұлғасының құрылымына кіре отырып, олар оның кәсіби мәдениетінің артуына және оқу-тәрбие процесінің тиімділігіне ықпал етеді.

Педагогтің креативті ойлауын дамыту мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын жүзеге асыратын университеттер үшін маңызды міндетке айналуға. Өкінішке орай, қазіргі кәсіптік педагогикалық білім берудің негізгі кемшіліктерінің бірі – оның болашақ педагогтардың шығармашылық әлеуеті мен шығармашылығын дамытуға ықпалының әлсіздігі болып табылады. Кәсіби оқыту жағдайында шығармашылық ойлауды қалыптастыру мен дамытудың кейбір аспектілері одан әрі зерттеуді қажет етеді.

Креативтілікті зерттеушілердің еңбектерінде студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін негізгі психологиялық-педагогикалық шарттар берілген, оларды екі топқа бөлуге болады:

болашақ педагогтардың шығармашылығын қалыптастыруға әсер ететін жеке қасиеттердің жиынтығы болып табылатын субъективті жағдайлар (студенттің жеке қасиеттері, олардың шығар-

машылық іс-әрекетке оң мотивациясы, шығармашылыққа бағдарлануы, жеке тұлғаның кәсіби бағдары және т.б.);

мақсатты педагогикалық әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін объективті жағдайлар, оны алға қойған мақсатқа сәйкес бағыттау.

Креативті ойлауды дамытуды педагогикалық әсер етудің мақсатты түрде ұйымдастырылған және басқарылатын процесі ретінде қарастыра отырып, жүйелік және белсенділікке негізделген тәсілдер ұстанымына сүйене аламыз. Болашақ педагогтардың креативті ойлауын дамыту – бұл белгілі бір мақсатқа негізделген, қалыптасқан қағидаларға сәйкес әрекет ететін және өзара байланысты бірқатар құрамдас бөліктерді қамтитын тұтас педагогикалық жүйе. Белсенділік көзқарас тұрғысынан креативті ойлау болашақ педагогтарды шығармашылық іс-әрекетке (кәсіби іс-әрекет контекстінде), олардың шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыруды талап ететін білім беру жағдайларына тарту арқылы, бүкіл оқу процесін шығармашылыққа бағытталған оқыту принциптеріне құру арқылы қалыптасады.

Айта кету керек, әр адамның креативті ойлауының көріну мүмкіндігі бар. Бұл әлеуеттің іске асуы бірқатар жағдайларға байланысты. Кәсіби дайындық шеңберінде бұл жағдайлар психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық жағдайлар болып табылады. Оларды қамтамасыз ету студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастырудың жоғары деңгейіне жетуге ықпал етеді.

Сонымен, креативті ойлау – бұл адамға өмірдің әдеттен тыс жағдайларына бейімделуге, жаңа нәрсе жасауға және стандартты емес жағдайларда тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін ойлау.

Креативті ойлау құрылымында біз үш негізгі компонентті ажыратамыз:

- мотивациялық;
- когнитивтік;

- іс-әрекеттік.

Мотивациялық компонент креативті ойлауды дамытудың қозғаушы күші болып табылатын және студенттердің жеке жетістіктерін жақсартуға ұмтылуынан көрінетін мотивацияны қамтитынын ескеру керек.

Креативті ойлаудың когнитивтік компонентінің негізі оның қызмет етуінің нәтижесінде алынған білім болып табы-

лады. Іс-әрекеттік компоненті келесі дағдыларды қалыптастырудан тұрады:

- алған білімдерін практикада қолдану, идеяны қалыптастыру барысында дәстүрлі схемалардан ауытқи білу;
- алыстағы бірлестіктерді шығару;
- қойылған тапсырманың көптеген шешімдерін ұсыну;
- бір тапсырмадан екіншісіне жылдам ауысу. (кесте 1)

Кесте 1. Креативті ойлау компоненттері

Креативті ойлау компоненттері		
мотивациялық	когнитивті	іс-әрекеттік
– құндылық көзқарасы; – шығармашылққа деген оң көзқарас; – тұлғаның өзін-өзі дамытуға деген оң көзқарасы; – шығармашылықтың маңыздылығын сезіну; – шығармашылық сабақтарының оң мотивке ие болуы; – білімге деген қажеттілік; – табыс пен беделділік.	– креативтілік туралы БІД; – креативтілікке психологиялық-педагогикалық көзқарас; – креативтілік диагностикасы; – креативтіліктің белгілері; – креативтілікті дамыту әдістері; – өзіндік рефлексия	– алған білімдерін практикада қолдану, идеяны қалыптастыру барысында дәстүрлі схемалардан ауытқи білу; – алыстағы бірлестіктерді шығару; – қойылған тапсырманың көптеген шешімдерін ұсыну; – бір тапсырмадан екіншісіне жылдам ауысу.

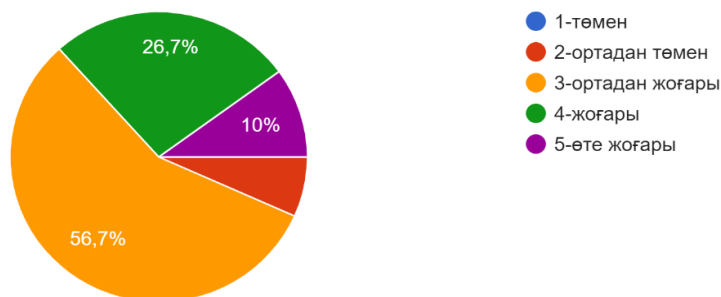
Осы компоненттердің қалыптасу деңгейі және олардың уақыт бойынша өзгеруі бойынша студенттің шығармашылық ойлауының даму дәрежесін бағалауға болады.

ЖОО креативті ойлауды дамытуға қаншалықты көңіл бөлінетіндігі және студенттердің креативті ойлау деңгейін анықтау барысында 30 студенттің арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға Еуразия Ұлттық университетінің «Педагогика және Психология» және «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандықтарының бакалавр студенттері мен

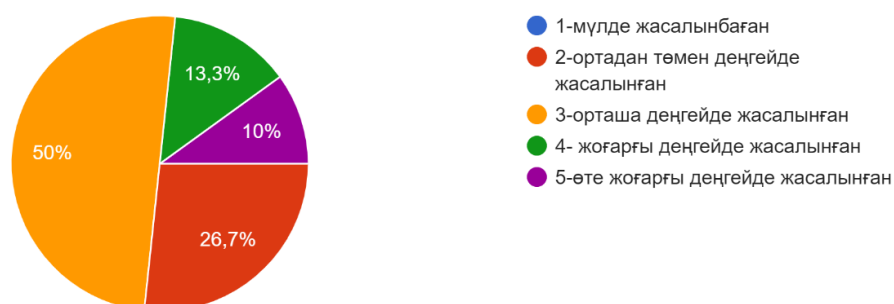
магистранттары қатысты.

Соның ішінде 43,3% бакалавр студенттері, қалған 56,7% магистранттардың үлесіне тиесілі болды.

Суреттен көріп отырғандарыңыздай (сурет 1) студенттердің креативтілік деңгейі орташа деңгейде, бұған себеп ретінде креативті ойлаудың ЖОО жүйелі түрде дамытылмауын көрсете аламыз (сурет 2). Көріп отырғандарыңыздай студенттердің тең жартысының ойынша ЖОО креативтілікті дамытуға жағдай орташа жасалынған, ал 26,7% студенттер ортадан төмен жағдай жасалынған деп есептейді.

Сурет 1. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» және «Педагогика және психология» мамандықтары студенттерінің креативті ойлау деңгейі

Сурет 2. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» және «Педагогика және психология» мамандықтары студенттерінің ЖОО креативті ойлауды дамытуға жасалынған жағдайға берген бағасы

Зерттеулер көрсеткендей, кәсіби педагогикалық білім беру педагогикалық қызметке шығармашылықпен жұмыс істейтін педагогтарды дайындау қажеттілігі мен педагогикалық факультеттер мен институттардың түлектерінің креативтілік деңгейінің жеткіліксіздігі арасында елеулі қайшылықтардың болуымен сипатталады. Креативті ойлауды процесс ретінде қарастырған кезде, креативтілік жеке тұлғаның ажырамас қасиеті ретінде әрекет етеді, оның шығармашылық ізденіске, педагогикалық мәселелерді стандартты емес шешуге және т. б. қабілеттілігін анықтайды. Демек, креативтілікті ойлау деңгейіне қарай жеке тұлғаның шығармашылық ойлауын бағалауға болады.

Қорыта айтқанда студенттердің креативті ойлау деңгейін дамытудың тео-

риялық негіздерін және педагогикалық шарттарын анықтай отырып, біз төмендегідей қорытынды жасадық.

Оқытудың педагогикалық салаларының студенттері арасында басым ойлау түрі – ойлаудың бейнелік түрі. Яғни, студенттердің креативті ойлауын дамытудың психологиялық-педагогикалық жағдайларының тиімділігін ашу, сипаттау және оны эксперименттік тексеруді қажет етеді.

Болашақ педагогтардың көпшілігі (56,7%) креативті ойлаудың орташа деңгейімен сипатталады. Креативті ойлаудың жоғары деңгейі сауалнамаға қатысқан студенттердің 26,7%-ында ғана көрінеді. Бұл болашақ педагогтарда креативті ойлауды дамыту үдерісін ұйымдастыру бойынша ЖОО студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулықтар жасаудың қа-

жеттілігін көрсетеді.

Креативті ойлауды білім берудегі маңызды және өте маңызды сипаттама ретінде сауалнамаға қатысқан студенттердің 36,7% және 33,3% есептейді. Бұл дегеніміз креативті ойлауды дамытуды

ЖОО жүйелі түрде жүзеге асырудың қажеттілігін көрсетеді және ЖОО оқытушыларының студенттердің креативті ойлау дәрежесін дамытуға дайындық дәрежесін зерттеу мен жақсартуды талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Педагогтің кәсіби стандарты. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша.
2. Ноэль-Цигульская Т. Ф. О критическом мышлении. Основы критического мышления: междисциплинарная программа. 2000.
3. Л. А. Карпенко., А. В. Петровский. Жалпы психология. Сөздік. Мәскеу, 2005.
4. Tikhomirov, O.K. (2005). *Psychology of thinking: studies. manual for universities*. Moscow, Russia: Academy.
5. Losev, A.F. (1989). *Daring spirit*. Moscow, Russia: Thought.
6. Dudek, S. Z., Strobel, M. G., & Runco, M. A. (1993). Cumulative and proximal influences on the social environment and children's creative potential. *II J. Genet. Psychol*, 154(4), 487- 499.
7. Barron, I.F. & Harrington D. (1981). Creativity, intelligence and personality. *Rev. of Psychol*, 32, 439-476
8. Torrance, P. (1979). *The search for satori and creativity*. Buffalo, N.Y.: Creative Education Foundation
9. Guilford, J. (1965). Three sides of intelligence. *Psychology of thinking*, 1, 124–145.
10. Clarin, M.V. (1998). *Innovations in world pedagogy: learning based on research, games and discussion. (Analysis of foreign experience)*. Riga, Latvia.
11. Dmitrieva, N.Yu. (2007) *General psychology: lecture notes*. Moscow, Russia.

БАСТАУЫШ БУЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БАСТЫ НЫСАНЫ – МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

А.Д. Хамитова

№67 мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі,
Нұр-Сұлтан қаласы

Аңдатпа. Қазіргі оқыту пәндерінің мазмұны басым көпшілігінде алғашқы сауаттылықтан басталып, әрі қарай дамып, спиральді түрде күрделеніп, жүйеленеді. Сондықтан функционалдық сауаттылықты қамтитын білім, білік дағдыларының өзара үндестігін оқулықтардағы мәтін мазмұнымен байланыстыру маңызды. Білім алушының функционалдық сауаттылығын, соның ішінде оқу сауаттылығын қалыптастыру әсіресе қазақ тілі мен әдебиеттік оқу пәндерінің мазмұны арқылы көбірек жүзеге асырылады. Ал оқу сауаттылығы оқылым дағдысымен тікелей байланысты. Оқылым дағдысы негізінен мәтінмен жұмыс барысында қалыптасады. Білім алушылардың оқу дағдыларын қалыптастырудағы мәтінмен жұмыстың тиімді тұстарын анықтап, пәнді меңгеріп, білімін өмірде қолдануына бағыттайды.

Аннотация. Автор выявляет преимущества работы с текстом в формировании навыков чтения, направляет учащихся на усвоение предмета и применение полученных знаний в жизни. Формирование функциональной грамотности учащихся, в том числе грамотности чтения, осуществляется в основном за счет содержания казахского языка и литературы. Грамотность чтения напрямую связана с навыками чтения. Навыки чтения в основном формируются при работе с текстом. Поэтому важно увязать взаимодействие знаний и навыков, в том числе функциональной грамотности, с содержанием учебника.

Abstract. The content of most modern disciplines starts with basic literacy and continues to evolve, becoming more complex and systematic. Therefore, it is important to link the interaction of knowledge and skills, including functional literacy, with the content of the textbook. The formation of functional literacy of students, including reading literacy, is carried out mainly through the content of the Kazakh language and literature. And reading literacy is directly related to reading skills. Reading skills are mainly formed when working with text.

Reveals the advantages of working with text in the formation of reading skills, guides students to master the subject and apply the knowledge gained in life.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы, оқу дағдылары, мәтінмен жұмыс.

Ключевые слова: функциональная грамотность, грамотность чтения, навыки чтения, работа с текстом.

Key words: functional literacy, reading literacy, reading skills, working with text.

Баланың түрлі форматтағы мәтіндерді оқуы, мазмұнын түсінуі, қысқа мәтіндерді құра білуі мен қарапайым әрекеттерді орындауы – жай сауаттылығы. Ал, функционалдық сауаттылық – баланың

сыртқы ортамен қарым - қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алу деңгейінің негізгі көрсеткіші. Демек, функционалдық сауаттылық жеке тұлғаның белгілі бір мәдени ортада

өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым – қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік дағдыларының жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол ұлттың, елдің немесе жеке тұлғаның мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі іспетті. Сапалық сипаты тұрғысынан қарасақ, функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады. Мектеп жасындағы балалардың функционалдық сауаттылығы – оқушының пәнді терең түсінуі, алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді пайдалана білуі.

Ал, баланы өмірге дайындау бастауыш буыннан бастау алатыны белгілі. Бүгінгі күні мектеп қабырғасында оқытылатын пәндердің мазмұны көбіне алғашқы сауаттылықтан басталып, әрмен қарай дамып, спиральді түрде күрделеніп, жүйелене түседі. Сол себепті функционалдық сауаттылықты қамтитын білім, білік дағдыларының өзара үндестігін оқулықтардағы мәтін мазмұнымен байланыстыру қажет. Баланың функционалдық сауаттылығын, соның ішінде оқу сауаттылығын қалыптастыру әсіресе қазақ тілі, әдебиеттік оқу пәндерінің мазмұны арқылы көбірек жүзеге асырылады. Ал оқу сауаттылығы оқылым дағдысымен тікелей байланысты.

Оқылым дағдысын қабылдаушы дағдылар қатарына жатқызамыз. Сол себепті, оқылым дағдысы мәтінді құрастырып жазу, айтудан гөрі жауап беру не болмаса мақсатқа сай әрекет етуді білдіреді.

Оқылым дағдысы негізінен мәтінмен жұмыс барысында қалыптасады. XX ғасырдың әйгілі ойшылы М.М. Бахтин: «Мәтін болмаған жерде зерттеу мен ойлаудың нысаны жоқ», - деген екен. Оқушылар оқулықта ұсынылған мәтінді білім стандартының талаптарына сай меңгеруі тиіс. Сыныптағы оқушылардың дайындық деңгейі әр уақытта біркелкі бола бермейтінін ескеріп, біздер педагогикалық технологияның белгілі бір түрін мәтіннің күрделілігіне қарай

таңдауымыз мүмкін. Мәтін сөйлеу қызметінің барлық түрлеріне үйретудің шын мәніндегі және тиімді негізі болу үшін оқушыларды мәтін материалымен жұмыс істеу түрлеріне дағдыландыру қажет. Түрлі сипаттағы бірліктермен, яғни сөйлеммен, фразадан тыс бірлікпен, жанрлық ерекшелігі ескерілген мәтінмен, саралау дағдысымен, белгілі білім беру мақсатын орындаудағы тілдік бірліктерді қайта құру, өзгертуді, мысалы, мәтіннің мазмұнын түсіну, оны жазбаша тілдесім барысында қолдануға, сондай-ақ әртүрлі әрекеттер жасауға үйретудің маңызы зор.

Оқу сауаттылығын қалыптастыруды мақсат ететін мәтіндермен жұмыс барысында тапсырмаларды дайындау арқылы баланың шығармадан қажетті ақпарат алуына, нақты мәтіннен қорытынды шығаруына, ақпаратты интерпретациялауына жағдай жасаймыз. Тапсырмаларды күрделендіре отырып нақты мәтін бөліктерін таңдау, оларды қарапайым қорытындыларды қалыптастыруда қолдану, оқиғалар арасында өзара байланыс орнату, мәтіндердің ортақ идеясын анықтау, мәтін құрылымынан элементтерді анықтап көрсету, олардың өзара байланысын түсіндіру, мәтіннен үзінді келтіре отырып, өз көзқарасын дәлелдеу, мәтіннен ақпаратты ала отырып мәтіннің мағынасын немесе негізгі идеясын түсіндіру сияқты дағдыларын қалыптастыруды көздейміз.

Ал ақпаратты түсінуі және қолдануын жетілдіру мақсатында мәтінде берілген деректерді анықтап, қайта қосу, қажетті ақпаратты көрсететін сөйлемді сызып белгілеу, оны қорытындыларды қалыптастыруда қолдану, мәтіндегі берілген ақпараттың үйлесімділігі туралы қорытынды жасау, мәтіннің әр бөлімдерін саралау және керекті ақпаратты көрсету, мәтінге жалпы қатынасты анықтау, мәтіндегі анық емес түрде берілген арнайы ақпаратты белгілеу, мәтіндегі сөйлемдердің өзара байланысы негізінде қорытындыларды қалыптастыру, әртүрлі

мәтіннің жеке сипаттамасын және қолданыс мақсатын анықтау, мәтіннің әр бөлімдерінен күрделі ақпаратты танып дәлелдеу, мәтіннің айтпақ ойын түсіну үшін визуалды және вербалды элементтердің мағынасын түсініп бағалау, мәтіндер, карталар, иллюстрация, диаграммалар, фото суреттер негізіндегі әртүрлі мәтіндерден ақпаратты жалпылауға бағытталған тапсырмаларды құрастырған жөн.

Сонымен қатар мәтін балаға білім береді, тілін, ой-өрісін дамытады, тәрбиелейді. Мәтінді талдаған кезде оған қойылатын талаптарға да назар аударылуы тиіс. Мәтіннің тәрбиелік мәніне көңіл бөлінуі керек; мәтінде оқушылардың дүниетанымын кеңейтетін мәліметтер нақты, түсінікті, қабылдауға қиын болмайтындай болуы керек; жеңілден – ауырға қағидасы сақталу қажет.

Мысалы, 4-сыныпта әдебиеттік оқу пәнін оқытуда «Қазыналы қарттың тәлімі» әңгімесін оқытуда балалардың оқу сауаттылығын арттыруда келесідей тапсырмаларды дайындауға болады:

Төленің жас кезі. Жотада мал бағып жүрсе, анадай жерде бес-алты аттылы кетіп бара жатады. Бала олардың алдынан шығып сәлем береді. Орталарындағы ақсақалды Қоңқа би деген жасы жетпістерге келген кісі екен.

- Балам, бұл қай ауылдың малы?

- Әлібек бидің.

- Анау үйездеп жатқан жылқылар кімдікі?

- Ол Жыланкөз байдікі.

- Е-е, іздеп келе жатқанымыз сол Жыланкөз бай еді.

- Менің де сол ауылға барар шаруам бар еді, сіздерге ілесе барайын, - дейді Төле бала.

Олар жүріп келе жатып сәске түс кезінде көп жылқыны көреді. Жылқының көптігі соншалық, кіші бесінге дейін шетіне шыға алмайды. Сонда жолсерік бала:

- Ата, мынау жылқы қандай байдың жылқысы болды екен? Білесіз бе? - деп сұрайды. Оған Қоңқа би:

- Қарағым, бұл нысапсыз деген байдың жылқысы, - дейді.

- Нысапсыз деген қандай бай?

- Балам, айтайын: нысапсыз деген, осы малды жия берген, жия берген. Бұл - нашарға, кедейге қайырымы жоқ, ат майын бермейтін байдың малы.

Олар одан әрі жүріп келе жатады. Кенет кең далада жайқалып өсіп тұрған қалың егіннің үстінен түседі.

- Ойпырым-ой, ата, мынау қандай адамның егіні болды екен? Көз жауын алып, жайқала өсіп тұр ғой, - дейді бала.

- Ә, шырағым, бұл егін – Қайырсыз деген байдың егіні.

- Қайырсыз деген бай ма? Қай ел болады, ата?

- О, шырағым, айтайын. Бай бір өзі пәлен адам жалдап, осынша жерді айдатты. Арзанға жұмыс істетіп, еңбегін бір жеді. Енді егінді біреудің еңбегімен орғызып, қырманға салды. Бастыртып, қамбаға құйды. Мұның бәрін өзі істемеді, біреуге істетті. Сонан соң елде астық болмай қалған жылы қымбатқа сатты. Өзі жан қинамай үйде май шайнап жатты. Келесі жылы тағы егін ектірді. Енді екі есе адам жалдады. Жылдан-жылға осылай кете берді. Одан жұртқа пайда жоқ. Ел ашыққанда қымбатқа сатты. Мұның қайырсыз болатын себебі – осы, түсініп ал, балам.

Төле би есейгенше сол жол үстінде жолыққан Қоңқа қартты үнемі құрметтеп еске алып, өзіне ұстаз тұтқан екен.

Мәтіннің идеясына сәйкес келетін нұсқаны белгілеңіз:

А) қайырымдылық пен қанағатшылдыққа шақыру

В) Төле бидің ақылдылығын үлгі ету

С) Қоңқа қартты мақтан ету

Д) Еңбек етуге шақыру

Мәтін құрылымы бойынша оқиғалар ретін сәйкестендіріңіз

А) Жыланкөз байдың жылқыларын

кездестіруі 1.

В) Қайырсыз байдың егінін кездестіруі 2.

С) Бала Төле мен Қоңқа бидің алғашқы кездесуі 3.

Д) Нысапсыз байдың жылқыларын кезіктіруі 4.

Е) Төле бидің Қоңқа қартты ұстаз тұтуы 5.

Нысапсыз бай мен Қайырсыз байдың іс-әрекетін салыстырыңыз.

Егер Сіз автор болсаңыз, мәтінді қалай атар едіңіз? Себебін түсіндіріңіз.

«Көздің жауын алу» тіркесінің мағынасын түсіндіріңіз.

Егіннің иесінің Қайырсыз бай аталуының себебін тауып жазыңыз.

Осыған ұқсас тапсырмалар арқылы мәтінге талдау жасау жұмысы бастауыш буыннан бастап балалардың коммуникативтік, ақпараттық және проблемалардың шешімін табу, креативті ойлау сияқты құзыреттіліктеріне бағытталып жүргізілгенде ғана оң нәтижелерге қол жеткізуге болады. Ал тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыру, функционалдық сауаттылығын арттыруда инновациялық әдіс-тәсілдерді тиімді, балалардың жас ерекшеліктері мен жеке қажеттіліктерін ескере отырып қолдану жоғарғы нәтиже береді.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Е.В. Нурмухамбетова

КГУ «Школа-лицей города Аксу», Павлодарская область

Аңдатпа. Бұл мақала білім беру қызметінің өзекті мәселесіне арналған-оқушыларда оқу құзіреттілігін дамыту, оқу стратегияларын оқыту арқылы мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру.

Аннотация. Данная статья посвящена актуальной проблеме образовательной деятельности – развитие компетенций чтения у обучающихся, формирование умений работать с текстом через обучение стратегиям чтения.

Abstract. This article is devoted to an urgent problem of educational activity – the development of reading competencies among students, the formation of skills to work with text through teaching reading strategies.

Түйінді сөздер: стратегия, оқу сауаттылығы, тұтас және тұтас емес мәтін.

Ключевые слова: стратегии, читательская грамотность, сплошной и несплошной текст.

Key words: strategies, reader literacy, continuous and discontinuous text.

При подготовке к урокам каждый учитель-предметник основывается на современных требованиях к уровню подготовки выпускников: это конкурентоспособная, интеллектуально развитая личность, способная к самообучению, самореализации, умеющая самостоятельно критически мыслить, искать пути рационального решения возникающих проблем, быть коммуникабельной. От работы учителя, от выбора форм и методов преподавания зависит успешность реализации данной модели выпускника.

Учитель русского языка и литературы формирует умение грамотно выражать свои мысли, создавать собственные высказывания с учетом задач общения, помогает овладеть культурой устного и письменного искусства речевого обще-

ния, правильно работать с информацией.

Современные технологии, информатизация общества, изобретение различных гаджетов для комфортности жизни человека способствуют увеличению количества информации, которую необходимо уметь грамотно использовать и понимать. От учителя-филолога зависит уровень овладения учащихся навыком работы с текстом.

Педагоги знают, что в большинстве случаев ошибки совершаются учащимися не столько от незнания материала, сколько от непонимания прочитанного.

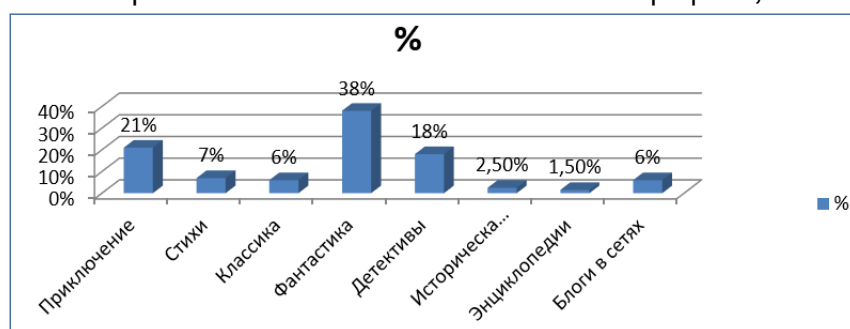
Выделяется несколько проблем, связанных с недостаточной читательской грамотностью учеников: низкая скорость чтения, не понятен смысл текста из-за неверного интонирования прочитанного,

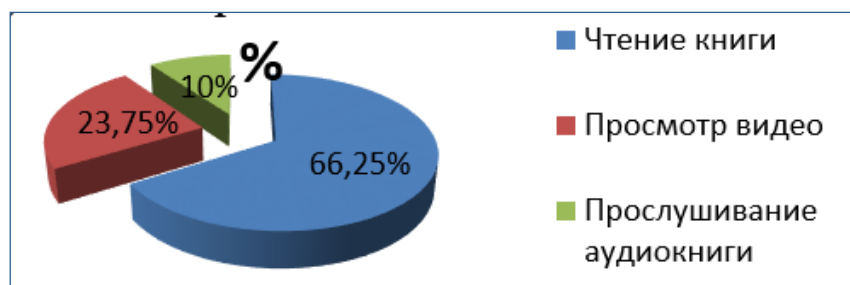
неумение извлекать необходимую информацию, определять основную мысль. Поэтому так остро встаёт вопрос понимания текстов.

Среди учащихся среднего звена было проведено анкетирование на уровень читательской грамотности, по итогам которого выявлено, что из 80 учеников 76% любят читать книги: 20% читают произведения школьной программы, 72,5% читают произведения вне школьной программы по интересам, 7,5% не читают книги.

Обратим внимание на предпочитаемые жанры:

На вопрос, как эффективнее изучать художественную литературу, выбор ответов расположился следующим образом:

72% опрошенных учеников отметили, что проще изучать произведения, слушая аудиокнигу или смотреть экранизацию фильма по произведению.

Итоги анкетирования позволяют сделать вывод об изменении характера и способов чтения у учащихся. Снижение читательской грамотности происходит от появления современных способов ознакомления с текстами произведений через просмотр видео или прослушивание аудиокниг. Поэтому роль учителя в формировании читательской грамотности важна, ведь именно учитель показывает

образец чтения и отношения к прочитанному, прививает любовь к книге, передаёт читательские навыки. Приоритетной целью изучения предмета русская литература в системе обновленного содержания образования является «последовательное формирование умений читать и развитие читательского интереса» [2, с. 94]

Современному ученику необходимо уметь извлекать и анализировать информацию не только из произведений художественной литературы, но и уметь работать с несплошным текстом: читать графики, таблицы, рисунки, диаграммы.

Ученик, испытывающий затруднения в понимании текстов, неизбежно будет сталкиваться со сложностями в обучении и по другим предметам, так как основа любого задания, задачи или информации параграфа, учебной статьи – это текст. Поэтому важно развивать читательскую грамотность учеников.

Образовательные технологии также преобразуются. Современный учитель, чтобы заинтересовать, смотивировать учащихся к обучению, выбирает разнообразные методики и стратегии обучения учащихся. Мне как учителю русского языка и литературы в первую очередь важно не только обучить грамоте учеников, научить читать произведения художественной литературы, но сформировать умение работать с текстом, правильно его читать, строить умозаключения на основе прочитанного, анализировать, доказывать свою точку зрения, находить ответы на многие вопросы. Значимость работы с текстом подтверждают слова В.А.Сухомлинского: «Чтение – это один из источников мышления и умственного развития».

В практике своей работы по формированию читательской грамотности основываюсь на стратегиях профессора Сметанниковой Натальи Николаевны «Стратегияльный подход к обучению чтению». [4, с. 1]

Стратегии работы с информационным текстом, предлагаемые профессором Сметанниковой Н.Н., следующие.

Обучение стратегиям чтения и последовательное применение этих стратегий позволит учителю сделать обучение эффективным, дифференцировать и индивидуализировать процесс обучения. Из пассивного чтеца или слушателя текста ученик превратится в думающую личность, умеющую быстро ориентироваться в тексте, подмечать детали, анализировать информацию текста любого формата: сплошного или несплошного текста, устного или письменного, художественного или текстов других стилей.

Предлагаю рассмотреть варианты заданий по стратегиям предтекстовой, текстовой и послетекстовой деятельности по предмету русская литература 6 класс раздела «Тема Рождества в литературе», изучение произведения Н.В.Гоголя «Ночь перед Рождеством».

Цели программы русской литературы направлены на развитие осмысленного чтения, на формирование умения анализировать текст, определять основную мысль эпизодов и всего произведения в целом, характеризовать героев, используя план и цитаты из текста, и определять

отношение к ним автора, выражать своё мнение о героях и событиях.

Целью предтекстовой стадии работы является формирование установки на чтение. На уроке может быть предложено следующее:

Работа с заголовком через стратегию «Прогноз по заголовку». Ученикам предлагается спрогнозировать тему текста, поразмышлять, о чем будет идти речь в произведении.

Задание. 1) Попробуйте спрогнозировать тему текста по названию произведения.

2) Как вы думаете, о чем пойдет речь в данном произведении?

Выполняя задание, учащиеся обязательно вспомнят волшебный рождественский праздник, ожидание чуда в ночь на Рождество, гадания, веселое празднование.

«Соревнуемся с писателем». Цель стратегии – мотивировать на прочтение книги.

Задание. Спрогнозируйте содержание произведения, просмотрев иллюстрации. (Один ученик предлагает свой вариант

развития сюжета повести, остальные его дополняют).

Учащимся можно предложить сделать короткие записи по предполагаемому сюжету, после прочтения сравнить результаты.

Работа с незнакомыми словами. Данный вид работы позволит не только повысить словарный запас учащихся, но

и уровень понимания текста.

Задание. Заполнить таблицу. Подобрать к слову из 1 колонки значение из 2 колонки. Правильность выполнения задания проверить по словарю в конце учебника [1, с. 114]

Слово	Значение
Ладунка	Верхняя одежда из кожи, овчинный тулуп
Кожух	Башмаки
Паляница	Коробка, жестянка
Черевики	Обрядовая рождественская песня
Колядка	Каравай, коврига белого хлеба

Стратегии текстовой деятельности помогают сделать процесс чтения интерактивным. При чтении большого по объёму текста необходимо разбить его на небольшие фрагменты и побудить учеников задавать собственные вопросы к тексту.

Работая над произведением Н.В.Гоголя «Ночь перед Рождеством», подробно изучаем сюжетную линию повести о взаимоотношениях главных героев Оксаны и Вакулы. В тексте описано несколько эпизодов, связанных с главными героями. Чтобы охарактеризовать героев, понять истинный смысл их поступков, оценить действия, важна кропотливая работа с текстом.

На данном этапе эффективной считаю

стратегию «Чтение с пометами», которая позволяет вести самоконтроль понимания текста. Например, «+» - понятно, «-» - непонятно, «?» - остались вопросы. Интересующие вопросы по тексту, ученику следует записать. Для дальнейшей работы над пониманием текста можно организовать игру «Перестрелка», где учащиеся задают вопросы одноклассникам, на которые не смогли найти самостоятельно ответ по тексту. Игра позволит ребятам глубже понять текст и даст мотивацию на дальнейшее прочтение произведения.

Как вариант можно предложить стратегию «Репортёр» в парах. При выполнении данной работы каждый ученик, читая произведение или эпизод, собирал ин-

формацию или формулировал вопросы по тексту для обсуждения в паре или нахождения ответов.

Стратегии послетекстовой деятельности формируют умение использовать прочитанный материал в различных ситуациях, формах, интерпретировать его

Задание. Работа с иллюстрацией А.П.Бубнова «Возвращение Вакулы с черевиками».

Рассмотрите иллюстрацию. Найдите и перечитайте этот эпизод повести. Поделитесь своими впечатлениями.

Что стремился передать художник, изображая Оксану? Какие чувства мучили Оксану перед неожиданной встречей с Вакулой?

Как переданы на иллюстрации переживания кузнеца Вакулы?

Подготовьте художественный пересказ эпизода, изображенного на иллюстрации А.П.Бубнова «Возвращение Вакулы с черевиками».

Государственным стандартом обуче-

ния определены метапредметные результаты освоения учебной программы каждого предмета. Поэтому применение на уроках русской литературы стратегий, позволяющих овладеть навыками смыслового чтения, поможет не только повысить скорость чтения, но и развить умение понимать прочитанное, давать оценку информации, откликнуться на её содержание. Если ученику будет понятен язык книги, перед ним раскроется удивительный мир знаний, который ему обязательно захочется изучать. Вспоминаются слова В.А.Сухомлинского, которые по сей день актуальны: «Все споры и размышления о том, как сделать обучение воспитывающим, будут беспредметными, пока в жизни подростка самообразование не наберет необходимого веса. Жизнь современного человека не мыслима без того постоянного духовного общения с книгой, которое вдохновляет гордым человеческим стремлением возвеличить самого себя» [3, с.109]

Использованная литература:

1. Бодрова Е.В. Русская литература. Учебник-хрестоматия для учащихся 6 кл. общеобраз.шк. с рус.яз.обуч/ Алматы: Алматыкітап баспасы, 2018 -114 с.
2. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2021-2022 учебном году» - Нур-Султан: НАО им.Ы.Алтынсарина, 2021.
3. Соснина Н.А. Беседа на уроках литературы в 4-6 классах: пособие для учителя.- М.: Просвещение,1987, 109 с.
4. http://kazobraz.ucoz.ru/knigi/tekhnologija-strategialnyj_podkhod_k_obucheniju_ch.pdf

АЙҚАС ТҮЗУЛЕРДІҢ АРАҚАШЫҚТЫҒЫН ТАБУДЫҢ АЛГЕБРАЛЫҚ ӘДІСІ

С.Ж. Кужакова

Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі,
математика пәнінің мұғалімі, Ақтөбе қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада арақашықтықты табудың оқушылар үшін қиындық тудырмайтын алгебралық әдісі туралы айтылады.

Аннотация. В данной статье описан алгебраический метод нахождения расстояния между скрещивающимися прямыми, который не представляет сложности для учащихся.

Abstract. This article describes an algebraic method for finding the distance between the skew lines, which can easily be applied by students.

Кілт сөздер: айқас түзулер, арақашықтық, алгебралық әдіс.

Ключевые слова: скрещивающиеся прямые, расстояние, алгебраический метод.

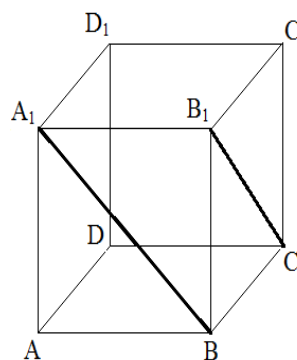
Key words: skew lines, distance, algebraic method.

Мектеп геометрия курсына айқас түзулердің арақашықтығын табуда ортогональ проекциялау, векторлық, координаталық әдіс сонымен қатар олардың біреуінде жатқан нүктеден екінші түзу арқылы өтетін және бірінші түзуге параллель жазықтыққа дейінгі қашықтықты алу әдістерін қарастырамыз. Ортогональ проекциялау мен параллель жазықтықтарды табу оқушыларға қиындықтар тудырады, себебі айқас түзулердің арақашықтығын табуда бұл әдістер қосымша сызбалар жүргізуді қажет етеді. Ал векторлық және координаталық әдістер бағдарлама бойынша оқу жылының соңында қарастырылатын болғандықтан, арақашықтықты табудың оқушылар үшін қиындық тудырмайтын алгебралық әдісін көрсеткелі отырмыз.

Ол үшін осы әдісті басқа әдістермен салыстырып сипаттайтын есептер қарастырайық.

Есеп №1: Қыры 1-ге тең кубтың көршілес жақтарының өзара айқас диагональдарының арақашықтығын табыңыз.

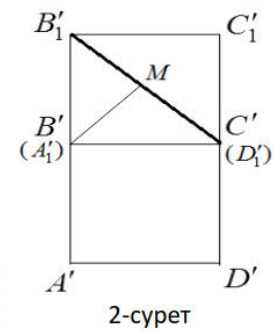
1-әдіс: ABCDA₁ B₁ C₁D₁ кубын қарастырайық. A₁B мен B₁C (сурет 1) түзулерінің арасындағы қашықтықты табамыз.

1-сурет

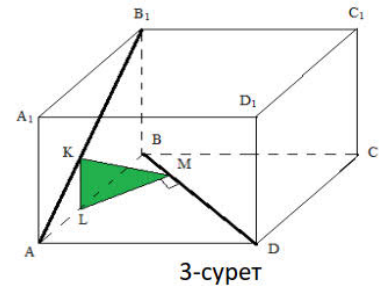
Ортогональ проекция әдісі арқылы A₁B диагоналіне перпендикуляр және B нүктесі арқылы өтетін жазықтыққа кубты проекциялайық. (Куб төбелерінің проекциялары штрихпен белгіленген 2-суретте). Есептің шешімі B' нүктесінен B'C' -түзуіне дейінгі қашықтықты табуға тіреледі. AB₁C₁D жазықтығы A₁B-ға перпендикуляр болғандықтан, A'B₁C₁D' тіктөртбұрышы A B₁ C₁D-ға тең.

Бірақ B' - $A'B_1$ кесіндісінің ортасы, бұдан, $B'B_1C'$ - тікбұрышты үшбұрышында $B'B_1 = \frac{\sqrt{2}}{2}$, $B'C' = 1$, $B_1C' = \sqrt{\frac{3}{2}}$. Егер $B'M$ - B_1C' - гипотенузасына жүргізілген биіктік. $B'M = \frac{B'B_1 \cdot B'C'}{B_1C'} = \frac{1}{\sqrt{3}}$. Жауабы: $\frac{\sqrt{3}}{3}$ [1].

Алгебралық әдіс: Қабырғасының ұзындығы a тең $ABCD A_1 B_1 C_1 D_1$ кубы берілген. AB_1 және BD түзулерінің арақашықтығын табыңдар.

Шешуі: AB_1 түзуінің бойынан еркін K нүктесін аламыз (3 сурет). K нүктесінен BD түзуі тиісті ABD жазықтығына перпендикуляр тұрғызамыз. K нүктесінің проекциясын L арқылы белгілейік. L нүктесінен BD түзуіне перпендикуляр тұрғызамыз және оның қиылысуын M нүктесі арқылы белгілейміз. Демек KLM тікбұрышты үшбұрышын аламыз және үш перпендикуляр туралы теорема бойынша KM және BD түзулері перпендикуляр болады. KL кесіндісінің ұзындығын x деп алайық. ALK үшбұрышы теңбүйірлі тікбұрышты үшбұрыш, демек AL ұзындығы да x -ке тең. Бұдан BL ұзындығы $(a-x)$ -ке тең. BML үшбұрышы теңбүйірлі тікбұрышты үшбұрыш, демек $LM = \frac{a-x}{\sqrt{2}}$. Пифагор

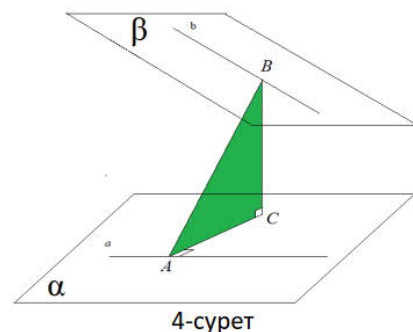
теоремасы бойынша $KM = \sqrt{x^2 + \frac{(a-x)^2}{2}} = \sqrt{\frac{2x^2 + a^2 - 2ax + x^2}{2}} = \sqrt{\frac{3x^2 - 2ax + a^2}{2}}$.

(1)

$f(x) = 3x^2 - 2ax + a^2$ функциясын минимумге зерттейік. Функция туындысы $f'(x) = 6x - 2a$ -ға тең. $x = \frac{a}{3}$ нүктесі минимум нүкте, $x = \frac{a}{3}$ мәнін (1) өрнекке қою

арқылы $\min(KM) = \frac{a}{\sqrt{3}}$ аламыз. Енді $\frac{a}{\sqrt{3}}$ мәнінің AB_1 және BD түзулері үшін ең қысқа арақашықтық болатындығын дәлелдейік. Үш перпендикуляр туралы теорема бойынша $KM \perp BD$, бірақ KM түзуі AB_1 түзуіне перпендикуляр емес, себебі K нүктесін қалауымыз бойынша алдық. KM кесіндісін минимумға зерттей келе $KM \perp AB_1$ болады. Олай болса екі айқас түзу арқылы екеуіне перпендикуляр бір кесінді ғана жүргізуге болады және ол кесіндінің ұзындығы олардың арақашықтығының ең қысқасын береді. Демек, $\frac{a}{\sqrt{3}}$ мәні AB_1 және BD түзулерінің арақашықтығы.

Екі айқас түзулердің арақашықтығын табудың алгебралық әдісінің алгоритмін құрайық. Ол үшін α және β параллель емес

жазықтықтары, бұл жазықтықтарда кеңістікте қиылыспайтын a және b түзулері берілсін. a және b түзулерінің арақашықтығын табыңдар (4 сурет).

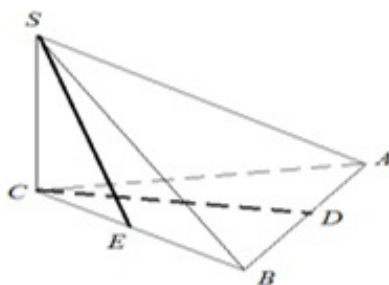
- 1) b түзуінің бойынан кез келген нүктені аламыз және оны B нүктесі арқылы белгілейміз.
- 2) B нүктесінен a жазықтығына перпендикуляр тұрғызамыз және B нүктесінің проекциясын C нүктесі арқылы, ал ұзындығын x деп белгілейміз.
- 3) C нүктесінен a түзуіне перпендикуляр тұрғызамыз, қиылысу нүктесін A арқылы белгілейміз. AC кесіндісінің ұзындығын x арқылы өрнектейміз.
- 4) Пифагор теоремасы арқылы AB -ны x -пен өрнектейміз.
- 5) AB -ны минимумға зерттейміз. AB -ның минимум мәні a және b түзулерінің арақашықтығы болады.

Есеп №2: $SABC$ пирамидасының табанында қабырғасы $4\sqrt{2}$ -ге тең теңқабырғалы үшбұрыш орналасқан, ал SC бүйір қыры 2-ге тең және табан жазықтығына перпендикуляр. BC қырының ортасы және S нүктесі арқылы өтетін түзу мен AB қырының ортасы және C нүктесі арқылы өтетін айқас түзулердің арасындағы қашықтықты табыңыз.

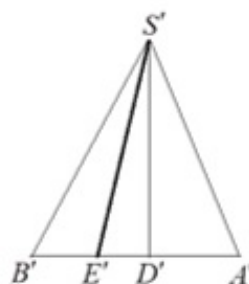
1-әдіс: 5-суретте берілген пирамида кескінделген. D және E нүктелері сәйкес AB және BC қырларының орталары. CD –ға перпендикуляр жазықтыққа пирамиданы проекциялайық. Проекция кескіні 6-суретте бейнеленген. CD – D' нүктесіне, E –нүктесінің проекциясы $B'D'$ –кесіндісінің ортасы E' –ке проекцияланады. $B'D' = \frac{1}{2} B'A' = \frac{1}{2} BA = 2\sqrt{2}$, $S'D' \perp A'B'$ және $S'D' = SC = 2$. Изделінді қашықтық D' нүктесінен SE' түзуіне дейінгі қашықтыққа тең, яғни $S'D'E'$ тікбұрышты үшбұрышының SE' гипотенузасына жүргізілген биіктікке тең. $E'D' = \sqrt{2}$, $S'E' = \sqrt{(S'D')^2 + (E'D')^2} = \sqrt{6}$. Изделінді

арақашықтық $\frac{S'D' \cdot E'D'}{S'E'} = \frac{2\sqrt{2}}{\sqrt{6}} = \frac{2}{\sqrt{3}}$ -ке тең.

Жауабы: $\frac{2\sqrt{3}}{3}$ [1].

5-сурет

6-сурет

2-алгебралық әдіс: SE түзуінің кез келген бір нүктесінен (K нүктесі) ABC жазықтығына перпендикуляр түсірейік, оның табанын M нүктесі деп белгілейік. M нүктесінен CD түзуіне перпендикуляр түзу жүргіземіз, қиылысу нүктесін T деп белгілейік. Сонда ізделінді қашықтық үш перпендикуляр теоремасы бойынша KT кесіндісі болады (7-сурет). KM кесіндісін x деп белгілейік. $\triangle KME$ тік бұрышты үшбұрышын қарастырайық, $\triangle KME \sim \triangle SCE$, себебі салуымыз бойынша KM параллель SC. ME-ні табайық, $\frac{2}{x} = \frac{2\sqrt{2}}{ME}$, $ME = \sqrt{2}x$, $CM = 2\sqrt{2} - \sqrt{2}x$. Енді $\triangle CDB$ мен $\triangle CMT$ -ны қарастырайық. Бұл

үшбұрыштар ұқсас. $\frac{BD}{MT} = \frac{BC}{CM}$, $\frac{2\sqrt{2}}{MT} = \frac{4\sqrt{2}}{2\sqrt{2} - \sqrt{2}x}$,

$MT = \frac{2\sqrt{2} - \sqrt{2}x}{2}$. $\triangle KMT$ - дан Пифагор

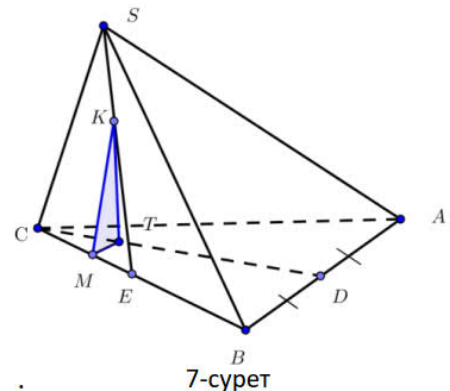
теоремасы бойынша: $KT = \sqrt{KM^2 + MT^2}$.

$KT = \sqrt{x^2 + \frac{(2\sqrt{2} - \sqrt{2}x)^2}{4}}$. $KT = \frac{1}{2}\sqrt{6x^2 - 8x + 8}$. Енді

x - тің қандай мәнінде KT ұзындығы ең аз шама (минимумды) қабылдайды. Осы сұраққа жауап берейік. Ол үшін квадрат түбір астындағы функцияны $f(x)$ -деп белгілеп x -тің қандай мәндерінде оның минимум болады. $f'(x) = 12x - 8$, $x = \frac{2}{3}$ нүктесінде түбір астындағы функция

минимум мәнін қабылдайды, олай болса $KT = \frac{1}{2}\sqrt{6 \cdot \frac{4}{9} - 8 \cdot \frac{2}{3} + 8} = \frac{2}{\sqrt{3}}$. Жауабы:

$$\frac{2\sqrt{3}}{3}.$$

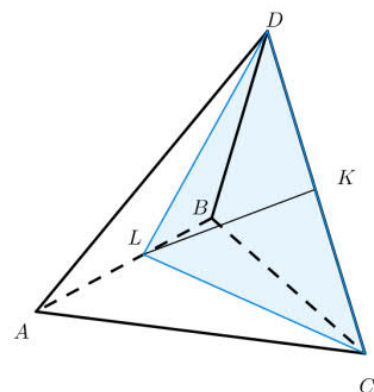
№3 Есеп: Қабырғасының ұзындығы a тең дұрыс тетраэдр берілген. Қарама-қарсы қырларының арақашықтығын табындар.

1-әдіс: Тетраэдрдың AB және DC қырларының арақашықтығын табу үшін DC қыры арқылы өтетін AB қырына перпендикуляр (LDC) жазықтығын жүргізейік (8-сурет). $DL=LC$, L нүктесінен DC қырына перпендикуляр түзу жүргізейік, қиылысу нүктесін K арқылы белгілейік, демек LK кесіндісі AB және DC айқас түзулерінің арақашықтығы.

$$DL = CL = \sqrt{a^2 - \frac{a^2}{4}} = \frac{\sqrt{3}a}{2}$$

$$LK = \sqrt{\frac{3a^2}{4} - \frac{a^2}{4}} = \frac{\sqrt{2}a}{2}$$

Жауабы: $\frac{\sqrt{2}a}{2}$

Алгебралық әдіс:

Шешуі: $ABCD$ дұрыс тетраэдр (9-сурет).

$$DO \perp (ABC), OC = R_{ABC} = \frac{a}{\sqrt{3}}, DO = \sqrt{a^2 - \frac{a^2}{3}} = \frac{\sqrt{2}a}{\sqrt{3}}$$

$$KM = x, MC = \frac{x}{\sqrt{2}},$$

$$ML = LC - MC = \frac{a\sqrt{3}}{2} - \frac{x}{\sqrt{2}} = \frac{a\sqrt{3} - \sqrt{2}x}{2}$$

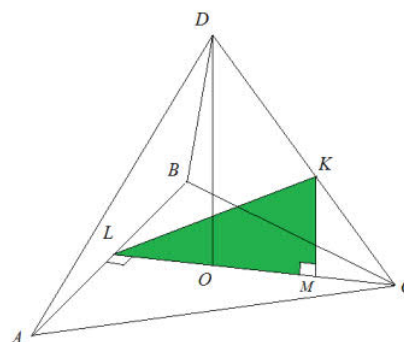
$$f(x) = 6x^2 - 2\sqrt{6}ax + 3a^2$$

$$f'(x) = 12x - 2\sqrt{6}a = 0$$

$$x = \frac{2\sqrt{6}a}{12} = \frac{\sqrt{6}a}{6}$$

$$\min(KL) = \frac{1}{2}\sqrt{a^2 - 2a^2 + 3a^2} = \frac{\sqrt{2}a}{2}.$$

$$\text{Жауабы: } \frac{\sqrt{2}a}{2}.$$

9-сурет

Стереометрия курсы бойынша оқушыларға тапсырмалардың көпшілігі түзулердің арасындағы арақашықтықты емес, олардың арасындағы бұрышты табуға беріледі. Себебі айқас түзулер арақашықтығын табуға берілген есептерді шешуде оқушылар ортақ перпендикулярды тұрғызуда қиналады. Сондықтан да айқас түзулердің арақашықтығын та-

буда жаңа бір әдісті қосу оқушылар үшін ізденіс жолын жеңілдетері анық. Жүргізілген тәжірибелер қорытындысы бойынша айқас түзулердің арақашықтығын табуға берілген есептерді шешуде оқушылардың көпшілігі есепті алгебралық әдіспен шешуге ұмтылады. Бұған дейінгі берілген әртүрлі әдістердің ішінен оларға осы әдіс тиімді болып көрінеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. И. Ф. Шарыгин, В. И. Голубев, Факультативный курс по математике: Решение задач: Учеб. Пособие для 11 кл.сред. шк.-М.: Просвещение,1991.-384 с.
2. Шыныбеков Ә. Н. Геометрия. Жалпы білім беретін мектептің 10-сыныбына арналған оқулық.-2-басылымы.-Алматы: Атамұра,2011.-128 б.
3. Потускуев Е. В. Математика: алгебра и начала математического анализа, геометрия. 10 кл. Углубленный уровень: учебник / Е. В. Потускуев, Л.И. Звавич.-М.: Дрофа, 2013.-223, [1] с.

СЕКРЕТЫ ХОРОШЕЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ

Н.А. Гой

Аңдатпа. Мақалада презентацияны дайындау ережелері туралы айтылады. Автор сабаққа презентацияны дайындау кезінде түс, фон, қаріпті қолдану тәжірибесімен бөліседі, ұсыныстар береді.

Аннотация. В статье говорится о правилах подготовки презентации. Автор делится опытом использования цвета, фона, шрифта при подготовке презентации к урокам, дает рекомендации.

Abstract. The article talks about the rules for preparing a presentation. The author shares his experience of using color, background, font when preparing a presentation for lessons, gives recommendations.

Түйінді сөздер: қаріп, мәтін, анимация, дыбыспен жұмыс, презентация дайындау.

Ключевые слова: шрифт, текст, анимация, работа со звуком, подготовка презентации

Key words: font, text, animation, working with sound, presentation preparation.

За мой учительский век мною было создано немало презентаций в программе PowerPoint. Пришлось повидать много и работ коллег, и презентаций, созданных учениками. Знаю не понаслышке, что на создание даже одной такой работы уходит много времени. Иногда на простейшую презентацию, сопровождающую урок, приходилось тратить по 2–3 часа. А если говорить о такой форме, как виртуальная экскурсия, то тут затрачивается в разы больше времени! Но зато такой ресурс – многоразовый, добротный и, что очень важно, мобильный и вариативный. Поэтому искренне не понимаю, зачем многие учителя, создавая презентации, тратят своё время на совершенно ненужные назойливую анимацию, пугающие звуковые эффекты, огромный текст, устрашающие цвета фона слайда и т. д.

Давно разработаны правила для оформления презентаций, а нам лишь нужно адаптировать эти правила для использования презентаций на уроках в школе, учитывая здоровье детей.

Хочу оговориться, что себя не считаю образцом для подражания, наверняка, в моих работах есть недочёты и ошибки оформления. Я лишь желаю помочь кол-

легам избежать ошибок в дальнейшей работе и делюсь той информацией, которую нашла на различных сайтах:

<http://nachalka.com/node/1349>
http://comp-science.narod.ru/pr_prez.htm
<http://delopodushe.ru/method/stats/6>

Общее оформление

Итак, основная цель презентации – читаемость, а не красота. Оформление слайда не должно отвлекать внимание от содержательной части.

Если презентация готовится для какого-либо публичного представления (например, конкурсной работы или проекта), то на первом слайде пишется не только название презентации, но и имена авторов (в ученическом случае – и руководителя проекта) и дата создания.

Слайды лучше нумеровать, воспользовавшись путем Вставка-Колонтитулы-Номер слайда. Это очень помогает, когда вы ведете объяснение и прописываете текст, который сопровождает презентацию. Вы никогда не отстанете от демонстрации и не убежите вперед. Более того, это поможет в любой момент вернуться к нужному этапу объяснения.

Не стоит использовать на одном слайде изображения разного формата, напри-

мер, одновременно фотографии и рисунки. Графические файлы, иллюстрации должны быть в одном стиле, одного размера и формата.

К сожалению, очень часто приходится сталкиваться в презентациях с рисунками, не несущими смысловой нагрузки, от них нужно избавляться, конечно, если они не являются частью стилизового оформления.

На каждом слайде должно быть не более двух-трех картинок. Изображения должны быть не размытыми, чёткими, они должны быть наглядностью, а не украшать,

Что немаловажно, все слайды презентации должны быть выдержаны в одном стиле (фон; название, размер, цвет, начертание шрифта; цвет и толщина различных линий и т. п.). Тогда презентация не только будет выглядеть гармонично, но и каждый отдельно взятый слайд не будет отвлекать внимание слушателей своим неожиданно новым оформлением.

Фон и цвет

Глубоко убеждена, что лучший фон для презентации – белый. Черное на белом – наиболее удачный вариант. Все будет видно даже при использовании слабого проектора в светлой комнате. Темно-синий – тоже очень хороший вариант. Много лет назад я выбрала для своих презентаций сочетание шрифта двух цветов: темно-синий как основной и темно-бордовый для выделения. Эти два цвета прекрасно сочетаются, являются достаточно яркими, но не кричащими. Когда мне пришлось делать презентации для проекта ТВ-уроков, то здесь дизайнерами были даны установки на шрифт фиолетового цвета, что тоже соответствует нормам.

Плохо смотрятся темные фоны и фоны, содержащие активный рисунок. Обращаться к готовым шаблонам в школе вообще не стоит. Очень осторожно работайте с оттенками зеленого цвета. Ядовитый зеленый цвет заливки, на котором написаны формулы или текст, отвлекает от самих формул.

Шрифт и текст

Размер шрифта на слайдах должен быть не менее 24–54 пункта (заголовки), 18–36 пунктов (обычный текст), а шрифт понятным (например, Tahoma, Times NR или Calibri). Лично я всегда использую последний. На проекте ТВ-уроков мы использовали Tahoma. Информация в презентации должна быть хорошо читаема даже с последних парт класса или рядов аудитории.

О цвете шрифта уже говорилось ранее, но стоит повторить, что не рекомендуется использовать в презентации более 3 цветов.

Не используйте для выделения слов на слайдах подчеркивание (это будет напоминать о гиперссылках), лучше выделить цветом или размером.

Курсив, подчеркивание, жирный шрифт, прописные буквы рекомендуется использовать только для смыслового выделения фрагмента текста.

Каждая прямая цитата, которую комментирует или даже просто приводит учитель (будь то эпиграф или цитаты по ходу урока) размещается на отдельном слайде, обязательно с полной подписью автора (имя и фамилия, инициалы и фамилия, но ни в коем случае – одна фамилия, исключение – псевдонимы). Приветствуется фотография автора цитаты, конечно же, в хорошем разрешении.

Стихи лучше прочитать учителю или ученику, а не записывать на слайде презентации. Но если это небольшой эпиграф или изречение, то они очень хорошо воспринимаются учащимися в презентации.

Не загромождайте отдельный слайд большим количеством информации. Оптимальное число строк на слайде 6–11.

Не нужно выносить на слайды слова учителя «определите, докажите, соедините, проверьте, отгадайте» – инструкцию может дать учитель устно, если презентация предназначена для фронтальной работы. Исключение: тренажеры, тесты, игры для индивидуальной работы, где ребенок должен сам прочитать задание и выполнить его без помощи учителя. К сожалению, мы сейчас имеем очень мно-

го ресурсов на сайте СМК, на слайдах презентаций которых авторы указывают цель урока, инструкции по выполнению заданий и прочее, что является неправильным. Целеполагание осуществляется учителем совместно с классом, инструкции по выполнению заданий на слайде лишь в редких случаях уместны.

Требования к оформлению заголовков:

Заголовки не должны быть длинными.

Точка в конце заголовка не ставится.

Если в презентации повторяется заголовок на нескольких слайдах, лучше проследить, чтобы он оставался на том же месте, того же цвета и размера.

Анимация

Вопрос анимации на слайдах очень актуальный. Она уместна лишь, если презентация имеет характер игры, викторины, или какой-либо другой формы, которая требует активного участия аудитории, то на каждом слайде должен быть текст только одного шага, или эти «шаги» должны появляться на экране постепенно.

Даже в этом случае анимация не должна быть слишком активной. Особенно нежелательные такие эффекты как вылет, вращение, волна, побуквенное появление текста и т. д.

Анимация может быть полезна для выделения на презентации каких-либо ключевых слов и цифр, а также правильных ответов в тестовых вопросах. Например, по щелчку ряд цифр в таблице меняют свой цвет с синего на бордовый. Это привлечет дополнительное внимание к ним аудитории.

Таблицы и диаграммы

Если таблица, которую вы хотите разместить в презентации, слишком объемна – разбейте ее на несколько слайдов. Не мельчите, пытайтесь запихнуть все в один слайд.

У диаграммы должно быть название или же названием может служить заголовок слайда.

Диаграмма должна занимать все место на слайде. Линии и подписи должны быть хорошо видны.

Работа со звуком

Звуковое сопровождение чаще всего излишне в учебной презентации. Даже если идет тихая фоновая музыка, она создает излишний шум и мешает объяснению учителя. Исключением являются презентации к урокам литературы и видеофрагменты, которые учитель не предполагает комментировать во время просмотра.

Если без звукового оформления всё же не обойтись, то оно должно отражать суть или подчеркивать особенность темы слайда, презентации.

В заключение скажем, что презентация к уроку имеет два равноправных предназначения. Первое – облегчение процесса усвоения материала учеником, создание у него целостного образа, изучаемого на уроке.

Второе – облегчение процесса подачи материала для учителя. Вместо долгого объяснения явления можно показать его фотографию, вместо рисования чертежа или решения примера на доске можно показать процесс рисования и решения на слайдах.

Кроме того, однажды подготовленную презентацию можно использовать в нескольких параллельных классах, а также в течение нескольких лет преподавания.

Таким образом, облегчение процесса подачи и усвоения информации – основа любой презентации.

Помните, что презентация должна быть интересной и наглядной, не утомляйте слушателя монотонным текстом или переизбытком ярких цветов.

Использованная литература:

1. Гарр Рейнольдс Литагент «Диалектика (альфа-книга)» 311 с.
2. Сагман С. Эффективная работа с Power Point. / Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2015. - 192с.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА А.БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ ДЫБЫСПЕН ЖАТТЫҚТЫРУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

А.Г.Досмаганбетова

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасы Жангелдин ауданының
«Ы.Алтынсарин жалпы білім беретін мектебі» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аңдатпа. Заманында өзі қараңғыда жүрсе де, халқын алға, түптен көрінген сәулеге қарай сүйреген Ер болған Ахмет Байтұрсынұлының атын «Әліппесін» шамшырақтай жаңғырту арқылы шығарып, сол арқылы ұлттық сананы қайта жаңғырту – тарихта сақталатын ерлік те, алғыс та, халықты ағарту үшін жанын қиған Ахмет Байтұрсынұлының еңбектерін қамтыған.

Аннотация. В статье говорится о вкладе А.Байтұрсынова в развитие образования в Казахстане. Показано использование звукового метода обучения, предложенного А.Байтұрсыновым при изучении казахского языка.

Abstract. The name of Akhmet Baitursynov, who in his time was a man who led his people forward, to the light from the bottom, brought out the «alphabet» through a light revival, thereby reviving the national consciousness – the work of Akhmet Baitursynov, who gave his life for the sake of courage, gratitude, and enlightenment of the people, which is preserved in history.

Түйінді сөздер: А. Байтұрсынов, дыбыстық әдіс, қазақ тілі, фонетика.

Ключевые слова: А.Байтұрсынов, звуковой метод, казахский язык, фонетика.

Key words: A.Baitursynov, sound method, Kazakh language, phonetics.

Қазіргі қазақ тілі. Кезінде «көшпелілер мәдениетін» жасаған, отты қару пайда болғанға дейін мыңдаған жылдық адамзат тарихында ең қаһарлы болған күш- бабалар тілінің жалғасы.

Сәбидің гуілін, ананың әлдиін, ағаштың сыбдырын, бұлақтың сылдырын алыста жүрсең – туған елге деген сағынышыңды, жақында болсаң сүйінішіңді жеткізген «толғауы тоқсан қызыл тіл» сөйлеймін десе не дер еді?

Қазақта «Сын түзелмей, мін түзелмейді» деген сөз бар. Тілімізді қанша мақтап, бөркімізді аспанға лақтырғанмен, қазіргі қоғамдағы қазақ тілінің мүшкіл халі оған жанашыр адамның қабырғасына батпай қоймайды. Мына жаһанданудың алапат заманында «Қазақ тілі өлмейді» деп еш әрекетсіз ұрандау-барып тұрған жуапсыздық. «Тілі жоқ жұрттың өзі

де жоғалады» деген қағиданы басты назардан әркез шығармауымыз абзал.

Қазақ тілін оқыту әдістемесі ғылым болып бірден қалыптасқан жоқ. Оның да өзінің тарихи даму жолдары бар. Қазақ халқының тарихында баланы ана тілінде оқыту және оқыту әдісіне көңіл бөлу ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсариннен басталды десек артық емес. Ұлы Торғай жерінде Ы.Алтынсариннің соққан алғашқы қоңырауы арқылы қазақ баласы мектеп табалдырығын аттады. Енді осы білім шаңырағында жүйелі түрде іргелі пән ретінде жүргізілетін сабақтардың оқулықтары мен оқу құралдары жазылып, олардың бағдарламалары жасалуы қажет болды. Бұл үлкен де ауқымды, әрі жауапкершілігі мол іс еді. Сондықтан да, ең алдымен қазақтың көзі ашық оқығандарының бәрі бұл

іске жабыла кіріседі. Солардың бірі-халқымыздың біртуар перзенті, ұлт-азаттық қозғалысының көсемі, «Алаш» партиясының негізін қалаушы, мемлекет және қоғам қайраткері, лингвист, түркітанушы, әдебиеттанушы ғалым, ақын, аудармашы Ахмет Байтұрсынұлы еді.

XX ғасырдағы қазақ рухани мәдениетіндегі көшбасшыларының бірі болған Ахмет Байтұрсынұлы – өмірі аңызға, шығармашылығы үлкен маңызға ие болған көрнекті тұлға. Ол өзінің құдай берген талантын туған халқына деген сүйіспеншілікпен суғарып, толассыз еңбекпен шыңдаған қайсар да қаһарман ғалым. Ол – қараңғылық тұңғығынан жарық жұлдыздай жарқырап шығып, айналасына нұр, шуақ себуген өткен ағартушы. Жастайынан тағдыр талқысын көріп өскен Ахметті өсірген де, ғылым мен мәдениеттегі көсегесін көгерткен де халық үшін еткен еңбегі, елі үшін еңсере жасаған қызметі. Ұлт маңдайына біткен тұлғаның туған тіліне деген құрметі жоғары болды. Оны бәрінен биік қойды.

А. Байтұрсынов – қазақ балаларының ана тілінде сауат ашуына да көп күш жұмсады. 1902 жылдан бастап ашылған үш жылдық бастауыш мектептерде шәкірттер сауатын алдымен орыс тілінде ашатын. Қазақша оқылатын пәндердің тілі қазақша болғанымен, жазуы, яғни ресми түрде қабылданған графикасы жоқ еді. Сондықтанда әр мұғалім өз ыңғайына қарай не орыс, не араб жазуларын пайдаланатын. А.Байтұрсынов бастаған бір топ қазақ зиялылары 1905 жылы 26 шілдеде Ресей Империялық Министрлер Советінің Председателі петиция жазады. Ондағы қойған талаптардың бастылары: қазақ даласында оқу-ағарту ісі дұрыс жолға қойылсын, ол үшін ауыл мектептерінде балалар қазақша сауат ашатын болсын. Оқу ана тілінде жүргізілсін т.б. Осы талаптарды жүзеге асыру үшін А. Байтұрсынов қазақша оқу құралы (1912) тұңғыш әліппе құралын жазды.

Бұл «Әліпбидің» мазмұны қазақ жағдайына қарай, мемлекет білім кеңесінің жаңа программасына үйлесімді болып шыққан. Әңгімелері балалар үшін қызық, жеңіл, заманға лайық «Әліпби» көңілдегідей болып шыққан.

1912 жылы мектеп балаларына қазақша сауаттандыратын «Оқу құралын» жазғаннан кейін көп ұзамай енді мектепте қазақ тілін пән ретінде үйрететін оқулық жазуға кіріседі. Бұл оқулықтың фонетикаға арналған 1-бөлімі «Тіл құралы» деген атпен алғаш рет 1915 жылы жарық көрді. Осы кітаптың морфологияға арналған 2-бөлімі 1914 жылы, ал синтаксиске арналған 3-бөлімі 1916 жылы басылып шығып, 1928 жылға дейін әлденеше рет қайта басылып пайдаланылып келді.

«Тіл құралы» - қазақ мәдениетінде бұрын болмаған соны құбылыс. Оның қазақ жұртшылығы үшін мүлде тың дүние екендігін оқулықтың кіріспесінде автор арнайы атап өтеді.

Ол осы оқулықты қазақ грамматикасына қатысты категориялардың әрқайсысына тұңғыш қазақша терминдерін ұсынады. Күні бүгінге дейін қолданып жүрген «зат есім, сан есім, етістік, есімдік, одағай, үстеу, шылау, бастауыш, баяндауыш» деген т.б. сан алуан лингвистикалық ғылыми терминдердің баршасы А. Байтұрсыновтікі.

Оқулықтың тағы бір құндылығы қазақ тілінің грамматикалық басты салалары – фонетика – дыбыс туралы ғылым, морфология – сөз құрамын зерттеу, ал синтаксис сөйлем құрылысын зерттеу т.б. деп саралап тұңғыш тыңнан ғылыми жол салуында болып отыр.

Ғалымның тіл үйретудегі сіңірген еңбегі мұнымен шектелмейді. Ол қолданбалы грамматиканы да жазған болатын. Бұл жұмысын «Тіл жұмсар» деген атпен екі бөлімді кітап етіп, 1928 жылы Қызылордада шығарған еді. Ахмет Байтұрсынов қазақ тілін оқыту әдістемесінің іргетасын қалаушы. Ол - қазақ тілін дыбысқа бөліп оқыту

арқылы сауаттандыру әдісінің негізін салды. Бұл салада бірнеше әдістемелік мақалалар жазып, соның негізінде 1920 жылы Қазанда «Баяншы» деген атпен методикалық кітапша шығарды. Мұнда автор мұғалімдерге «Әліппені» пайдаланудың, сауат ашу әдістерінің жол-жобасын көрсетіп берді.

Сөйтіп ғұлама ғалым өзінің алдына жүйелі бағдарлама қойып, бұларды біртіндеп шешуге кірісті. Ол алдымен қазақша сауат аштыруды көздеп «Оқу құралды» жазды, онан соң қазақ тілінің ғылыми грамматикасы «Тіл құралын» ұсынды, тілді дұрыс жұмсай білу тәртібін көздеп «Тіл жұмсарын», төртінші – сауат аштыру, тілді оқытудың әдістемесін жасауды алып, «Баяншыны» жазды. Ахмет Байтұрсынұлының «Баяншы» әдістемелік нұсқауы Қазан қаласынан 1920 жылы жарыққа шыққан. «Сөз басында» автор былай деп жазады: «Үйрену һәм үйрету ең басында қиын. Балалар оқудың басында қиналмаса, оқудан тауы шағылмай, көңілі қайтып, мұқалмайды; оқуға ықылас-танып, оқыған сайын қызығады» Жақсы оқытудың негізгі әдістерінің бірі ретінде ғалым баланың бұрынғы білген білігін ұштау, соның негізінде жаңа хабар ұсынуды басты назарда ұстаған сыңайлы. Айталық «Дыбыспен жаттығу» үшін әрбір дыбыстарды саралап алған соң, оны жазу арқылы ұғындыруда мынадай әдіс-тәсіл қолданады: «Жазу дегеніміз – дыбыстың таңбасы. Әр дыбыстың әр елдің таңбасындай таңбасы болады. Таңбасына қарап қай дыбыс екенін танимыз».

XX ғасыр басындағы бала үшін өз елінің таңбасын білу – аса күрделі дүние болмаған. Әрбір ата ана өз елінің, руының таңбасын баласының санасына сіңіріп өсірген. Міне осы жадтағы жазу жүйесін ғалым үлгі ретінде пайымдатып, санаға сәуле түсіріп алып, аналогиялық таным негізінде оның жаңа әріпке тез енуіне, түсінуіне жағдай туғыза алады.

Қазақ фонетикасы тарихында XX ғасырдың басы – классикалық дәуір.

Осы кезеңде Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тілінде 28 дыбыс (графемалық дыбыс) бар екенін, жуан/жіңішке сингормо түрімен қосқанда 43 дыбыс бар екенін алғаш анықтады. Ғалым қазақ тілінің дыбыстарын дауысты, жарты дауысты, дауыссыз, қатаң, ұяң, үнді деп атай отырып, олардың түрлерін де дәл анықтап топтастырды. Бұл тұжырымдар қазақ фонетикасында бүгінге дейін өзгеріссіз қолданыста. Бұл – таңданарлық, әрине. Көптеген оқырмандар мен зерттеушілердің көкейінде дыбыстарды зерттейтін лаборатория, лингафон кабинеті жоқ кезде Ахмет Байтұрсынұлы дыбыстарды қалай ғана осылай дөп басып, түр-түрін ажыратып жіктеді екен деген ой туындауы мүмкін.

Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тілі дыбыстарын «осылай болуы керек» деп ішкі түйсігімен (интуициясымен) долбарлап, үстінен дөп түсіп қалған жоқ. Ғалым өз әдісімен қазақ тілі дыбыстарын, тіл ішіндегі функционалды өзгерістерін мұқият бақылай отырып, ғылыми тұрғыдан аса жоғары деңгейде зерделеді. Арнайы фонетикалық аппараттарға сүйенбесе де, тіл дыбыстарының табиғи жүйесіне мұқият назар аударып, олардың сөз ішіндегі, түбір мен қосымша жігіндегі өзгерістеріне назар аударды.

Ал Ахмет Байтұрсынұлы ғасырлар бойы таза қазақ тілде сөйлеген миллиондаған қазақ тілді қауымның аузында дыбысталап қалыптасқан сөздер мен қосымшалардың тұлғасын, синтагмалық өзгерістерін мұқият зерделей отырып, бұлтартпас ақиқатты талдаумен, зерттеумен айналысты. Сондықтан Ахмет Байтұрсынұлының әдісі қазақ тілі дыбыстарының төл табиғатын тануға шынайы мүмкіндік береді.

Олай болса Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тілі дыбыстарын жіктеу әдісін өз жүйесімен ашып көрсетейік.

Бүгінгі таңда қазақ тілін оқытуда жазбаша тілдегі сөздердің ауызша тілдегі қатынасы ескерілмей жатады.

Білім алушылар әріп пен дыбысты ажырата алмай, бір үйлесіммен, бір ырғақпен айтылатын сөз тіркестерін жазба тілдегі нұсқамен айтатын дәрежеге жеткен. Ауызша тіл мен жазба тілдегі норманың арақатынасы жайында Ахмет Байтұрсынұлының екі бөлімнен тұратын «Тіл жұмсары» мен «Оқу құралында» баяндалған. Әдіскер-ғалым өтілген мағлұматтарды ауызекі тіліне жеңіл де қысқа ауызша сауалдармен бекітуді де естен шығармаған. Мысалы, 1) әріп пен дыбыс бір ме? 2) қайсысы көрінеді, қайсысы естіледі? 3) ұқсас дыбыстардың әріптері ұқсас бола ма?

Ғалым «Жаза білу үшін тілдегі дыбыстарды тани білу керек. Ол дыбыстарға арналған әріптерін тани білу керек. Таныған әріптерін жаза білу керек. Жазған әріптерін дыбысымен атай білу керек» деп әріп пен дыбысты айырудың әдіс-тәсілдерін нақты мысалдармен көрсетеді.

Сонымен қатар қазіргі таңда дәстүрлі оқытудан жаңартылған білім мазмұнына ауысқан білім беру жүйесінде «білім алушылардың алған білімдерін күнделікті өмірде қолдану» қағидасы басшылыққа алынып жүр. Оқытудың бұл жүйесі де Ахмет Байтұрсынұлының «Баулу мектебі» атты мақаласында баяндалады: «Өлі оқудан» көрі «төте оқу» беретін білім жандырақ. «төте оқудан» гөрі «көрнекі

оқу» беретін білім жандырақ, «баулу» беретін білім бәрінен де жандырақ. «Баулу» асылында дағдылы шағындағы тіпті «бала оқыту» емес, тіршілік ісіне тігілей түсіру».

Осылайша қазіргі жаңашыл деп танылып жүрген технологиялардың түр түрі ғұлама ағартушының еңбектерінде көрініс табады. Бұдан біз сан жылдар бойы жұртшылыққа ұсынылмай, әділ бағаланбай келген Ахмет Байтұрсынұлының оқу ағарту саласындағы әдістерінің өміршеңдігіне көз жеткізуімізге болады.

Заманында өзі қараңғыда жүрсе де, халқын алға, түптен көрінген сәулеге қарай сүйреген Ер болған Ахмет Байтұрсынұлының атын «Әліппесін» шамшырақтай жаңғырту арқылы шығарып, сол арқылы ұлттық сананы қайта жаңғырту – тарихта сақталатын ерлік те, алғыс та, халықты ағарту үшін жанын қиған Ахмет Байтұрсынұлының алдындағы орындалған парыз да. Негізі, жүрегінің сезімталдығы аса нәзік, жанының құлағы ашық адамдар ғана алыс-алыс замандарда қалған адамдардың арманын ести алады дегенге сенген дұрыс. Министріміздің бұл бастамасы – Ахмет Байтұрсынұлының рухын қайта жарқыратуы, ұлттық табиғи логикамен жазылған Әліппенің де рухани жаңғыруы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахмет Байтұрсынұлы/ көп томдық шығармалар жинағы 1,2,3 том/
2. А.Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі. – 1992.
3. Қазақ тілі мен әдебиеті журналы 2012 жыл № 4
4. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – 1990. – 448 б.

ОҚЫТУ ОРЫС ТІЛІНДЕГІ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ТЫҢДАЛЫМ ДАҒДЫСЫН МЕНҒЕРТУ ЖОЛДАРЫ

С.Т. Намазбаева

Алматы қаласы № 60 гимназияның
қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының меңгерушісі,
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
педагог - зерттеуші.

Аңдатпа. Мақалада орыс тілінде оқытатын мектептердегі Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтінмен жұмыс істеу кезінде тыңдау дағдыларын игеру туралы айтылады. Оқыту әдістері сипатталады, оқушыларға арналған деңгейлік тапсырмалар келтіріледі, деңгейлік тапсырмалар бойынша көрсеткіштер ашылады.

Түйінді сөздер: тыңдалым дағдылары, деңгейлік тапсырмалар, мәтінмен жұмыс, тыңдалым дағдыларын меңгеру әдістері.

Аннотация. В статье говорится о овладении навыками аудирования при работе с текстом на уроках казахского языка и литературы в школах с русским языком обучения. Описываются методы обучения, приводятся уровневые задания для учащихся, раскрываются показатели по уровневым заданиям.

Ключевые слова: навыки аудирования, уровневые задания, работа с текстом, методы по овладению навыками аудирования.

Abstract. The article tells about mastering listening skills when working with text in the lessons of the Kazakh language and literature in schools with the Russian language of instruction. Teaching methods are described, level tasks for students are given, indicators for level tasks are revealed.

Key words: listening skills, level tasks, working with text, methods of mastering listening skills

Қазіргі жаһандану заманында, ғылымда, білім саласында ең маңызды орын алып отырған оқу-тәрбие үрдісі білім, біліктілік және дағдыны оқушылардың бойына сіңіруге, жеке тұлғаны, азаматтықты қалыптастыруға бағытталған.

Бүгінде тәжірибе жүзінде көретініміз: мұғалім мен оқушының тығыз қарым-қатынасқа түсуіне, оқушының дамуына, білім алушының оқуға деген ынтасының артуына педагогикалық шеберліктің, жаңа технологияның тигізетін әсері өте зор.

Теориялық және практикалық зерттеулер педагогикалық іс-әрекеттегі қиыншылықтардың басым көпшілігі

оқытушылардың ғылыми немесе әдіснамалық дайындығының жеткіліксіздігінен емес, педагогикалық қарым-қатынасқа байланысты екендігін көрсетеді. Қарым-қатынас деп аталатын процесс – аса кең және ауқымды түсінік. Бұл саналы және саналы емес вербалды байланыс, ақпарат алу мен беру, оны жүйелі түрде жеткізе білу үнемі байқалып тұрады. Біздің заманымызда қарым-қатынастың негізгі ережелерінің бірі – сөйлеудің формасы мен мазмұнының нақты аудиторияның жас ерекшелігіне байланыстылығында болып тұр. Сөзді, сөйлемді аяқтап сөйлеу, елдің алдына шығып сөйлеу, сөйлеушінің тыңдаушыға

әсер ету өнері, тыңдаушының қызығушылығының артуы әрі тізбектелген жүйелі білім беруі мұғалімнің ұстанымына, біліктілігіне байланысты.

Педагогикалық үрдіс әлеуметтік іс-әрекеттердің маңызды түрі. Жаңашыл ұстаздар педагогикалық іс-әрекеттің құрылымын үш бөлікке бөлді. [1]

Конструктивті

Ұйымдастырушылық

Коммуникативті іс-әрекеттер.

Мұғалімнің оқу-тәрбие процесі конструктивті, ұйымдастырушылық, коммуникативті іс-әрекеттен тұрады.

Педагогтың конструктивті іс-әрекеті оқу бағдарламасын зерделеп, түсініп меңгеруден басталады. Ұзақ мерзімді жоспарларын, тақырыптық-күнтізбелік жоспарды құрастыру, қысқа мерзімді күнделікті сабақ жоспарын құрастыру түрінде жүзеге асады. Мұғалімнің іс-әрекеттерін үш тізбекке бөлуге болады. Конструктивті-мазмұндық. Конструктивті мазмұндық іс-әрекет оқу материалын таңдау, педагогикалық іс-әрекетті жоспарлау, сабақ, оқу-тәрбие шара жоспарын әзірлеу сияқты іс-әрекеттерден құралады.

Конструктивті-оперативті іс-әрекет педагогикалық процестегі мұғалім мен оқушының іс-әрекеттерін жоспарлау, қолданылатын әдіс-тәсілдерді таңдап, оларды құрастыру түрінде жүзеге асады.

Конструктивті-материалдық іс-әрекет педагогикалық іс-әрекетке қажетті материалдық техникалық базаны құрастыру, ұйымдастыру түрінде іске асады. Яғни мұғалім сабағына қажетті техникалық, көрнекілік құралдарды әр түрлі жабдықтарды анықтайды.

Бұл аталған педагогикалық іс-әрекеттің құрылымдары өзара байланыстылықта, тұтастықта, бір жүйеде жүзеге асады. Оларды жеке-жеке алып қарағанмен, олар өзара тығыз байланыстылықта жүзеге асатын үрдіс.

Оқуы орыс тіліндегі мектептердегі «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу-тәрбие процесі конструктивті

құрастырылған, ұйымдастырушылық және коммуникативті іс-әрекетпен тығыз жүргізілетін дағды тыңдалым дағдысын меңгерту жолдарымен бөліскім келеді. «Білімдіден не пайда білгенін көпке айтпаса, үйреткеннен не пайда қайырымы қайтпаса», – деп ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай іс-тәжірибедегі педагогикалық инновациялар оқу-тәрбие процесінің компоненті ретінде: тәжірибе, жетістіктер, перспективаны қарастыруға болады.

Алға қойған мақсатым: Оқуы орыс тіліндегі мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті сабағында мәтінмен жұмыс жасау түрлерінің бірі тыңдалым дағдысын меңгерту.

Тыңдалым дағдысын меңгерту үшін міндеттерді шешу керек:

Оқу белсенділігін арттыратын ахуал немесе мәдениетті аймақ, бір-бірін тыңдайтын орта құру.

Тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым (тілдік бағдар) дағдыларын тығыз байланыстыра бірге алып жүру, себебі тыңдау кезінде сөздің дыбыстарын естуі, тыңдалымға берілген тапсырмаларды орындауда дұрыс оқуы, жазуы, айтуы бірге орындалады.

Білім алушыны қазақ тілінде сөйлеуге итермелейтін қажетті тапсырмаларды жаңа инновациялық технологияларды қолдану.

Қазақ тілінде сөйлейтін, әр түрлі деңгейдегі үлгерімі нашар (В) немесе үлгерімі орташа (Б) және үлгерімі жақсы (А) оқитын оқушыларға назар аудару, оларға көмектесу, құрметпен қарау, көтермелеу, мадақтау және бағалау.

Тыңдалым дағдысын меңгерту бойынша жүргізілген әдіс түрлері:

Тыңдалым алды тапсырмалар: Оқуға белсенділік арттыратын ахуал немесе мәдениетті аймақ, бір-бірін тыңдайтын орта құруға арналған әдістер білім алушының ойларын шоғырландыру. Тыңдалымды ұйымдастырудан басталады. Мысалы: АКТ қолдану арқылы сабақты бастау.

«Суреттің бір бөлігі» (оқушы ойнай отырып суретті құрастырады, сөздерді қайталайды, өйткені суреттерді құрастыру ол үшін шахмат ойыны сияқты болып көрінеді).

Ән-күй үнемі көңілді көтереді, сол себепті сабаққа жұмылдыру үшін әдемі әуенді әнді сыныппен бірге айтып бастаса құба-құп болар еді. Мысалы: «Добым, добым домалақ!» әні кішкене балаларға арналған және жастарға арналған әуенді түрлері бар. «Алматының алмасы», «Қошақаным» т.б.

«Табиғат даусы» әдісі (Әсем сазды музыка қою. Сылдыраған су, самал жел, шырылдаған шегірткенің үні, сайраған, шикылдаған құстардың дауыстары сазды әуенмен бірге естіледі)

Мұғалім: Сіздер қандай дыбыстарды естіп отырсыздар? Сонымен, бүгінгі сабағымыздың тақырыбы не туралы деп ойлайсыздар?

Оқушылар: Табиғат туралы. Содан кейін мұғалім сабақтың тақырыбы мен оқу мақсаттарын, бағалау критерийлерін таныстырады. Бұл әдістер оқушының қазақ тілінде сөздерді естіп түсінуге және қазақ тілінде сөйлеуге итермелейді.

«Дыбыстар айтысы» ойыны. Жаңылтпаштарды тез, жатқа айтқызу, көңілді ойын түрінде ешқандай қыспаққа алмай жай ойнату, сондай-ақ ойната отырып қазақ тіліне тән дыбыстарды дыбыстауға,

естуге үйрететін әдіс-тәсілдердің бірі. Мысалы: Үміт түбіт түтті, түбітті түтіп бітті; Мұз тұздай. Тұз мұздай; Шеше, шеше. Неше кесе сынды кеше? т.б.

«Ілмек сұрақ» әдісі: (Оқушының ойын ашық білдіруіне дағдыландыру, сұрақ қою арқылы баланың сабақты пысықтауға, болжауға көмектеседі, үй жұмысының мазмұнына немесе тыңдалым алды тапсырманың мазмұнына қарай сұрақ түрлері өзгеріп отырады). Бастауыш сыныптарда, орта буындағы сыныптарда берілетін тапсырма түрлеріне шағын сюжетті аудиомәтінді тыңдату және түрлі мақсатты көздейтін тапсырмалар құрастыруға болады.

1-тапсырма. Шатастырылған логикалық тізбектер. Мәтінді тыңдаңыз, берілген сұрақтарға дұрыс, бұрыс немесе мәтінде айтылмаған жауаптары бар сөздерді табыңыздар.

Оқушыларға парақта мәтін мазмұны бойынша жазылған сұрақтар және оның жауаптарының бірнеше нұсқасы беріледі. Оқушы жеке жұмыс істейді, мәтінді тыңдап, берілген нұсқадан, шатастырылған тізбектерден дұрыс жауапты табады.

2-тапсырма Сөздерді іздеп тап! Ойын әдісі. Мәтінді мұқият тыңдаңыз, берілген сұрақтарға жауап беретін сөздерді табыңыздар.

Кім?	Не?	Қандай?	Не себепті?	Неге сен солай ойлайсың?
Бала	табиғат	тамаша	Таза, көңілді	Меніңше, табиғат адамға пайдалы.

«Ой қозғау» әдісі сұрақ арқылы тыңдалымға жол ашу:

Табиғатты қорғауға арналған қорықтар бар ма?

Қандай қорықтарды білесіңдер?

Мәтіннің тақырыбын атап айту. «Ақсу – Жабағылы қорығы»

Тыңдалымдағы маңызды тірек

сөздерді үйрету

Сөздікпен жұмыс:

Тақтадағы жазылған жаңа сөздерді аудиодан тыңдату

Мұғалім өзі дауыстап оқиды.

Оқушылар сөздерді тыңдап, қайталап оқиды.

«Біліп ал!» әдісімен сөздің тілдік

ерекшелігіне салыстыру жасайды, синонимін, антонимін табу және сөздіктегі сөздің анықтамасын оқыту.

«Кім алда?» әдісі. Ұсынылып отырғын әдістеме баланың белсенді есте сақтауын, сөздік қорын дамытады. Бәсекеге түсіп ойын түрінде орындалады. Балаларға жарысып өтетін тапсырмалар өте тартымды, қызықты өтеді, олардың қызығушылықтарын арттырады.

Ойын ережесі: тақтада 10 жаңа сөз жазылады, есте сақтауға 30 секунд уақыт беріледі. Мұғалім оқушының неше сөзді

жаттағанын есінде сақтап, көтермелеп, бағалап тұрады.

- Кім екі сөзді жаттады? (Оқушы қолын көтеріп, екі сөзді айтады. Балалар өз алдарындағы парақшаға неше сөз айтқанын белгілейді)

- Кім 5 сөз жаттады? (Оқушы қолын көтеріп, бес сөзді айтады. Балалар өз алдарындағы парақшаға неше сөз айтқанын белгілейді)

Осылайша 10 сөзді естеріне қалай сақтағанын балалар өздері де білмей қалады.

Таблица №1. Деңгейлік тапсырма бойынша көрсеткіш.

10 сөз	8-9 сөз	4-7 сөз	2-3 сөз	0-1 сөз
өте жоғары	жоғары	орташа	төмен	өте төмен

Қазақ тілінде әр түрлі деңгейде сөйлейтін оқушыларға ыңғайлы деңгейлік тапсырмалар.

Таблица №2. «Үш қадам әдісі» Әр оқушыға парақтар таратып беріледі.

Оқушының тегі, аты	I қадам Аудиоматериалды бірінші рет тыңдайды	II қадам Аудиоматериалды екінші рет тыңдайды	III қадам Аудиоматериалды үшінші рет тыңдайды
	Жалпы мазмұнын болжауға арналған жабық сұрақтар	Нақты мәлімет алуға арналған жабық және ашық сұрақтар	Талқылауға арналған қиын ашық сұрақтар
	1. 2. 3.	1. 2. 3.	1. 2. 3.

Сұрақтар мәтін желісімен қойылады. Оқушы мәтінді тыңдай отырып, сұрақтың жауабын анықтайды, көтерілген мәселені болжайды.

«Үш қадам әдісі» Аудиоматериалды үш рет тыңдайды. Тақырыпқа қатысты үш кесте таратылады. Кестеде «I қадам. II қадам. III қадам» деп жазылады. Бұл тапсырма оқушының білім деңгейін зерттеуге көмектеседі.

I қадам. Аудиоматериалды бірінші рет тыңдайды.

Тыңдалым сұрақтары «Инсерт» шартты белгілерін қою үшін параққа жазылған сұрақтар және жазуға ыңғайлы жолақтар қалдырылады. Мәтіннің жалпы мазмұнын болжауға арналған сұрақтар:

1. Қорық деген не?

2. Қорықты шаруашылық мақсаты үшін пайдалануға бола ма?

3. Қазақстандағы ең алғашқы құрылған қандай қорықпен таныстың?

II қадам. Аудиоматериалды екінші рет тыңдайды.

Нақты мәлімет алуға арналған сұрақтар (параққа жазылған сұрақтар және жазуға ыңғайлы жолақтар қалдырылады)

Ақсу – Жабағылы қорығы қандай жерлерді алып жатыр?

Қорық қандай екі өзеннің арасында орналасқан?

Ақсу – Жабағылы қорығы қай жылы құрылған?

Ақсу–Жабағылы қорығы қандай тізімге ілінді?

III қадам. Аудиоматериалды үшінші рет тыңдайды.

Талқылауға арналған сұрақтар (параққа жазылған сұрақтар және жазуға ыңғайлы жолақтар қалдырылады)

Қорықта нелер жүргізіледі?

Мәтінде қандай мәселе көтерілген?

Сенің ойыңша, қорықтағы құс-жануарларды және өсімдіктерді неге қорғайды және неге зерттейді?

Өз басың қорықтарға барып көрдің бе?

Жалпы қорық не үшін керек деп ойлайсың?

Дескриптор:

I қадам. Жалпы мазмұнын түсінуге арналған сұрақтарға жауап берді.

II қадам. Нақты мәлімет алуға арналған сұрақтарға жауап берді. Мәтіннің не туралы екенін анықтады.

III қадам. Талқылауға арналған сұрақтарға жауап береді. Қандай мәселенің көтерілгенін түсінді және сипаттады. Тыңдау арқылы тақырыпты ашып, көтерілген мәселе туралы өз ойын айта алды.

Әр қадамдағы сұрақтардың көмегімен мәтінді түсінді.

Тыңдалымнан кейінгі тапсырмалар:

«Алға топ!» әдісі Топтық жұмыс. Топта отырған оқушылар бір-бір сөйлемнен түсінгендерін мазмұндайды, сұхбаттаса-

ды.

Кері байланыс. Оқушы бір сұрақ – бір жауап айтуы керек.

«Жоба қорғау» әдісімен «Ақсу-Жабағылы қорығы» мәтіні бойынша кластер жасауға және топ болып диаграмманы қорғауға тапсырма беріледі. Топта графикалық органайзер әдісімен жұмыс істеуге тапсырма беру.

«Автор орындығы» әдісі. Оқушылар керекті тірек сөздерді пайдаланып, қосымша ақпаратты және берілген сұрақтардың желісімен 30 сөзден тұратын шағын әңгіме құрастырады. Автор ортаға шығып тыңдалым аудиомәтіннен түсінгендерін әңгімелеп айтып береді

Үй тапсырмасы. Аптасына бір реттен үй жұмысына аудиомәтінді тыңдап мазмұндауға тапсырма беру керек. Сол кезде тыңдалым мәтінін асықпай үйде бірнеше рет тыңдап дайындалуға оқушының мүмкіндігі артады. Әрине ұсынылып отырған әдістердің барлығын бір сабақта қамту мүмкін емес, сондықтан мұғалім оқушылардың жас ерекшелігіне қарай және тыңдалым мәтінінің мән-мағынасына қарай әдістерді таңдайды. Әдістер мен тапсырмалар үнемі бір типті болмауы керек, себебі олар оқушыларды жалықтырып жібереді.

Деңгейлік тапсырмаларды Блум таксономиясына сәйкестендіріп сабақ ұйымдастыруға болады. Блум таксономиясының 6 сатысын 4 деңгейге бөліп, білу сатысынан бастап шығармашылық эверестикалық деңгейге дейін қолдануға болады.

1-деңгейдегі тапсырмаларын орындау барысында «танып білу», яғни жаңа сабақ бойынша берілген тапсырмалармен жұмыс жүргізілді. Бұл тапсырмалар білімнің минималдық шегі, мемлекеттік стандарт талабына сәйкес бағдарлама мөлшерінен аспайтын, оқушының жас ерекшеліктеріне сай таңдалып берілді.

2-деңгейдегі тапсырмалары «қолдану», «талдау» арқылы орындалып, түрленіп, күрделене түседі. Оқушы өз

бетімен жұмыс жасайды, өзін тексереді. Оқушының қабылдауы, жазба жұмыстарын орындау көрсеткіштері міндетті деңгейден әлдеқайда жоғары болды.

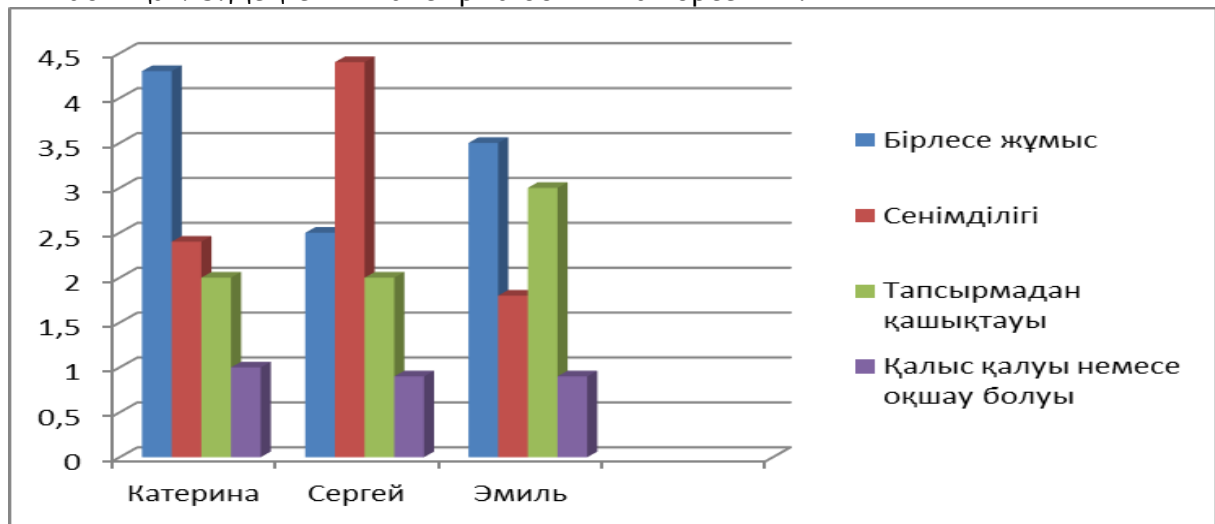
3-деңгей тапсырмаларын «жинақтау», «қорыту» арқылы жасалды. Достарына тапсырманы түсіндіруде оқушы өзгені оқыту арқылы өзінің білімін бекітеді.

4-деңгей тапсырмалары «пайымдау» негізінен дарынды, ізденімпаз, қабілеті жоғары, талапты балаларға арналды. Ондай оқушыларға тек тақырыбын ғана беремін, оқушының өзі мақсатын қояды,

нәтижесіне жетеді, жазба жұмыстарын өз бетінше орындайды.

Дарынды оқушыларды бір топқа топтастырып, Блум өлшемдері сұрақтарымен жұмыс жасау барысында оқушылар мұғалімнің көмегінсіз, өздерінің біліктілігі, ой ұшқырлығы арқасында қойылған нәтижелерге қол жеткізе алды. Берілген дайын сұрақтарды Блум өлшемдері бойынша пирамидаларға орналастырып, сұрақтарға сәйкесті жауаптарын беру арқылы жоғары деңгейлі тапсырмаларды өз беттерімен орындайды.

Таблица№3. Деңгейлік тапсырма бойынша көрсеткіш.

А,В,С деңгейдегі оқушыларды бақылау бойынша анализ жасауымыз керек.

Сабақ барысында мұғалім өзінің күнделігіне түртіп алады. Зерттеу жұмысын жүргізеді.[3]

«А» оқушысы – оқуға ынтасы мен белсенділігі жоғары, қазақ тілінде жақсы сөйлейтін оқушы.

«В» оқушысы – оқуға ынтасы мен белсенділігі жақсы, қазақ тілінде орташа сөйлейтін оқушы.

«С» оқушысы - оқуға ынтасы мен белсенділігі орташа, бірақ мектеп онша қызықтырмайтын оқушы.

Тыңдалым дағыдысын меңгерту үшін үнемі сөздік қорларын молайтып отыру керек. Ең бастысы тапсырманың мақсаты

нақты және берілетін тапсырмалар мәтін желісімен болуы керек.

Сондай-ақ, деңгейлік тыңдалым тапсырмасында барлық оқушыларға бірдей мақсат қою керек. Жоғары деңгейлі қабілетті оқушы барлық баспалдақтың тапсырмаларын орындап үлгереді. Әр оқушы өз деңгейіне қарай берілген тапсырманы орындайды. Аудиомәтінді тыңдату әдістемесі де әртүрлі. Мысалы сюжетті мәтіндерді пауза жасатып әр азатжолды жеке-жеке қайталап тыңдату керек, сол кезде ұстаз бен оқушы арасындағы ынтымақтастық артады.

Мысалы: 9-сыныптағы «Биотехнология – болашақтың ғылымы» тақырыбына берілген аудиомәтін ғылыми стильде жа-

зылған мәтін, сол себепті тыңдалым алды жұмыс міндетті түрде жүргізілу керек. Сондай-ақ, әр сұрақтың жауабына тоқталып, үзіліс жасау керек, себебі тапсырма жоғары деңгейлік жұмыс. Ал өлеңдерді мәнерлеп оқуға жаттықтыру үшін өз дауыстарын бейнебаянға жазып әкелуді шығармашылық жұмыс ретінде тапсыруға болады. Бағалау кезінде маңызды психологиялық қолдау көрсету керек: оқушыда осыған дейін пайда болған қиындықтарды шешуге бағытталған тапсырмаларды беру. Тыңдалым кезінде болуы мүмкін қиындықтарды ескеруге және алдын алуға бағытталған әдістемелерді пайдалану.[4]

Тыңдалым дағдысын қалыптастырудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолданып білім алушы аудиомәтіннің мазмұнын меңгерді-ау деген кез келгенде бөлім бойынша жиынтық бағалау жұмысына немесе тоқсандық жиынтық бағалау жұмысына тыңдалымға тапсырма қосса оқушыны өз жетістігін ұштауға, тілді түсінуге үйретеді және жауапкершілігін арттырады.

Оқуы орыс тіліндегі мектептердегі қа-

зақ тілі мен әдебиеті сабағында коммуникативтік дағдыларды дамыту мәтінмен жұмыс жасау түрлерінің бірі тыңдалым дағдысын меңгерту барысында қандай жетістіктерге жетуге болады.

Жетістіктер:

Сабақтың оқу мақсатына қарай тыңдалым дағдысын меңгертуге әдістерді, тапсырмаларды шығармашылықпен дайындайтын болдым;

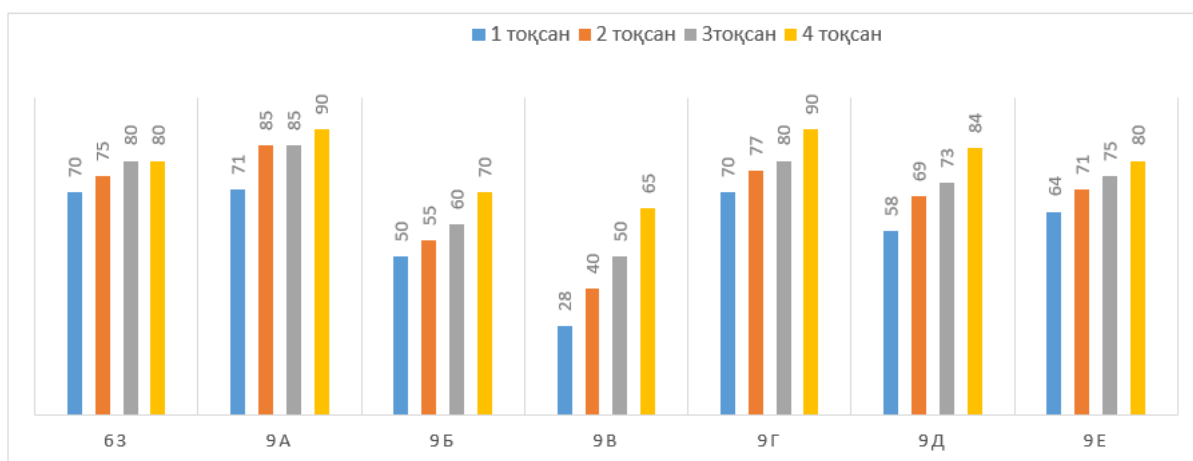
Оқушылар бір-бірін тыңдайтын болды, себебі тапсырмалар мен қалыптастырушы бағалау, жиынтық бағалау критерийлері білім алушыларды аудиомәтінді тыңдауға, түсінуге итермелейді;

Жылдың басындағы білім сапасына қарағанда жыл соңындағы білім сапасы мен үлгерім сапасы артты;

Әр сыныпта аудиомәтінді түсініп өзі ойын айтуға ынталы, сөздік қорын пайдалана алатын оқушылар пайда болды;

Деңгейлік тапсырмалар, түрлі сиқырлы дауыс ырғағымен орындалған диктордың мәтіндерді оқу өнері оқушының тыңдалым дағдысын қалыптастыруға септігін тигізді.

Таблица №4. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен оқу сапасының диаграммасы

Бүгінгі таңда еліміздің бағыт-бағдарында, мән-мәтінінде қазақ тілін оқыту мен оқу тәжірибесін дамыту жөніндегі жұмысты жақсарту бірден бір басты мақ-

саты болып тұр. Қазақ тілінен (екінші тіл ретінде) жаңартылған білім беру мазмұны бойынша сөйлеудің коммуникативтік оқыту ұстанымы төрт дағдыны қамтиды.

[2]

Ұсыныстар:

Ұстаздық конструктивті-мазмұндық іс-әрекетті шығармашылықпен ұштастыру.

Тыңдалым дағдысының қиындықтарды зерттеу, әріптестермен талдау.

Тыңдалым дағдысын оқылым, жазылым, айтылым дағдыларымен кіріктіріп орындау керек. Қазақ тілінде балаларды сөйлету үшін әр сабаққа жіті дайындалу керек. Оқу мен оқыту үшін бағалауды, сыни тұрғыдан ойлау, Блум таксономиясын, АКТ-ны тиімді

пайдалануды, жас ерекшеліктеріне қарай тапсырмаларды дайындауды, таланты және дарынды оқушылармен жұмыс істеу стратегияларын шығармашылықпен құрастыруды ойластыру керек.

Оқушылардың оқу деңгейінің мониторингісінің конструктивті талдауын жүргізіп отыру.

Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, арындай таза ұстау – әр мұғалімнің борышы. Ұстаз деген атқа сай болуды қалыптастыратын жол – ол үнемі іздікте болуға жетелейтін мұғалімнің ары, ұстанымы, көзқарасы және іс-әрекеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жаңашыл педагогтар идеялары
2. <https://emirsaba.org/tairibi-jaashil-pedagogtar-ideyalari.html?page=4>
3. Әлімбекова Ажар Бостанқызы, Сугирова Бану Асетқызы
4. «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» филиалы Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша
5. Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты
6. <https://zkoipk.kz/ru/2015smart2/1163-conf.html>
7. Ж. А. Жүсіпова Педагогикалық шеберлік оқулық Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі оқулық ретінде бекіткен
8. <http://rmebrk.kz/bilim/association/jusipova-pedagogikalyk-sheber.pdf>
9. Тыңдалым әрекетін меңгерту және бақылаудың маңызы Көпеш Күләш Бейсенбайқызы Назарбаев Университеті, оқытушы Астана, Қазақстан kkopesh@nu.edu.kz
10. https://nur.nu.edu.kz/bitstream/handle/123456789/1278/%D0%9A%D2%AF%D0%B7%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_The%20articles%20Kopesh%202015-03-30.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ә.Қ. Құлмағанбет

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
«Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» зертханасының ғылыми қызметкері

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілін оқыту барысы оқушылардың психологиялық қырынан даму мәселесін қарастыруды қажет етеді. Оқушының дамуы дегеніміз – оның өмірлік күш-қуаты мүмкіндіктерінің жүзеге асырылуы. Педагог белгілі бір психологиялық ұстанымдарды дұрыс ескеріп отырса, оларды сауатты түрде басшылыққа алса ғана тіл үйренуде, оқудың пайдалы, тиімді, нәтижелі болуына ықпал ететіндігі туралы тоқталған.

Аннотация. В процессе обучения казахскому языку необходимо рассмотреть вопросы психологического развития учащихся. Развитие ученика – это реализация его жизненных силовых возможностей. Педагог лишь правильно учитывает определенные психологические принципы, грамотно руководствуется ими, создает такое чувство в изучении языка, способствует тому, что чтение становится полезным, эффективным, продуктивным.

Abstract. In the process of teaching the Kazakh language, it is necessary to consider the issues of psychological development of students. The development of a student is the realization of his vital power capabilities. The teacher only correctly takes into account certain psychological principles, competently guides them, creates such a feeling in language learning, contributes to the fact that reading becomes useful, effective, productive.

Түйінді сөздер: тіл үйрену психологиясы, психологиялық принциптер, оқушылардың психологиялық дамуы.

Ключевые слова: психология изучения языка, психологические принципы, психологическое развитие учащихся.

Key words: psychology of language learning, psychological principles, psychological development of students.

Қазақ тілі пәнінің маңыздылығы қазақ тілінің мемлекеттік тіл мәртебесімен дәйектеледі. Сондықтан қазақ тілін оқыту барысында өзге тілде білім алатын оқушылардың қазақ тіліндегі сөйлесім әрекетін мәдениетаралық қатынас құралы ретінде меңгерту көзделеді. Тіл үйрету жұмысы – өте күрделі процесс, сондықтан мен зерттеп отырған мәселемде қазақ тілі пәнінің тілдік-қатысымдық қызметін жүзеге асыруда психологиялық негіздерге сүйену керектігін айтқым келеді. Психологияның жеке пәндер әдістемесін нақтылап түсіндіруде алатын орны ерекше. Оқу жоспарын жасағанда да, қазақ тілі бағдарламасы мен оқулықтарындағы оқу материалдарын іріктеуде де оқушылардың жас ерекшеліктері мен

психологиялық ерекшеліктері ескеріліп отырады. Тіл мен ойлау өзара байланысты. Тіл білімі оқушы бойында ой, сезім, түйсік, қабылдау, есте сақтау қабілетін, икемділік, мінез-құлықты қалыптастыруға ықпал етеді. Неміс халқының «Қанша тіл білсең, сонша адамға теңсің» деген мақалы тегін емес.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – олардың психологиялық қырынан даму мәселесін де қарастыруды қажет етеді. Оқушының дамуы дегеніміз – оның өмірлік күш-қуаты мүмкіндіктерінің жүзеге асырылуы.

Оқу материалын, білімді есте сақтау – жеңіл жұмыс емес. Сондықтан мұғалім оқушыларға тиісті оқу материалда-

рын, оның ішінде жаттығуларды, сөйлеу жағдаяттарын, сұхбат тапсырмаларын есте сақтаудың ерекшеліктерін ескере отырып ұсынуы керек. Сонымен бірге мұғалім өзге тілді оқушының қазақ тілін оқып үйренуге жеке қызығушылығын, тіл үйренуге деген қабілетін, бейімділігін, психологиясын білгені жөн. Мұғалім балаларға оқу материалдарын, біріншіден, қабілетіне, екіншіден, есте сақтау ерекшелігіне, үшіншіден, оның «мен» деген сезіміне тікелей негіздеп ұсынуы қажет.

«Сөз – ең маңызды педагогикалық құрал, оны ешнәрсемен ауыстыра алмайсың...» – деп оның маңызына ерекше назар аударады. Мұғалімнің сөзі әсерлі, тартымды, сенімді, сондай-ақ дауыс ырғағы мен мимикасы мәнерлі және бай болғаны маңызды. Бұл ойымыз дәлелді болу үшін Ы. Алтынсариннің пікірін келтірейік: «Мұғалім балалармен істес болады: егер олар бір нәрсені түсінбесе, онда мұғалім шәкірттерді кінәламай, оларға дұрыс түсіндіре алмағаны үшін өзін-өзі кінәлауы керек. Мұғалім балалармен сөйлескенде ашуланбай, күйгелектенбей, сабырлылықпен сөйлеп, шұбалаңқы сөздер мен керексіз терминдерді қолданбастан әрбір затты ықыласпен, қарапайым тілмен түсіндіру керек».

Сонымен, педагог өзге тілді сыныптарда қазақ тілі пәнін оқытуда оны тек ойды білдіру ісі ғана емес, өзге адамдармен, қоршаған ортамен, әлеуметтік жағдаяттармен қарым-қатынаста жеке басының жан толқынысын, сезімін білдірудің құралын меңгерту деп те қарауға міндетті, сонда ғана ол пәнді оқыту мақсатын орындай алатын болады.

Педагог белгілі бір психологиялық ұстанымдарды дұрыс ескеріп отырса, оларды сауатты түрде басшылыққа алса ғана тіл үйренуде, оқудың пайдалы, тиімді, нәтижелі болуына ықпал етеді. Ол ұстанымдар:

- Оқушының бұрын меңгерген біліміне сүйеніп үйрету ұстанымы;
- Сезімталдық ұстанымы;
- Жүйкеге күш түсіру ұстанымы;
- Қарым-қатынас ұстанымы;

- Жүйелілік пен жалғастық ұстанымы. Осы ұстанымдарға тоқталайық.

Оқушының бұрын меңгерген біліміне сүйеніп үйрету ұстанымын ескеру – сабақты үш бөлімге бөлу:

1. Білемін
2. Білгім келеді
3. Білдім.

Бұл ұстаным оқушының берілген тақырып бойынша бұрынғы білімін есте сақтауын қажет етеді. Берілген тақырыптың негізін түсіну қабілеті бұрынғымен байланыстырылып отырып, түрлі әдіс-тәсілдер арқылы жүйелі тәртіпте ұсынылған жағдайда ғана жүзеге асады. Жаңа білім бұрынғы білімді кеңейту қажеттілігін туындатады. Бір нәрсеге үйрету үшін үйренушінің білімін дұрыс қолдануына мүмкіндік берілуі шарт. Егер бұлай болмаған жағдайда, оқушының ынтасы төмендейді. Басқа тілді меңгеру алған білімін қайталауды талап етеді.

Сезімталдық ұстанымы мұғалімнен оқушының тіл үйрену жолындағы қиындықтары мен табыстарын, сенімі мен күдігін, қуанышы мен ренішін дер кезде дәл сезініп, оған сол кезде адамгершілікпен, жанашырлық сезіммен көмек көрсетуін талап етеді. Білім беру оқушының өзіне өзі сенуіне, жоғары талғамына және қабілетіне жәрдемші болуы керек. Оған ешқашан «сен білмейсің» деген сөз айтылмауы керек. Мұғалімнің, мүмкіндігінше, оқушының тапсырманы орындауына, табысқа жетуіне сезімталдықпен жәрдем көрсеткені жөн.

Жүйкеге күш түсіру ұстанымы оқушы миына толық күш түсіре оқытуды қажет етеді. Ми өзінің табиғатында жеке бөлшектерді де және тұтас бүтінді де бір кезде қабылдай алады. Мұнда ұстаз шәкірттерінде пайда болуы мүмкін жүйкенің шаршауы, қарсыласуы, зерігуі, нашарлауы, қозуы сияқты күйді назардан тыс қалдырмай, оның сезімдеріне әсер етерлік әрекеттер ұйымдастырады.

Қарым-қатынас ұстанымы – оқушының тілді өз әрекеті арқылы үйренуін көздейді. Оқушы үйреніп отырған тілде неғұрлым көп қарым-қатынас жасамаса,

ол тілді жеткілікті үйрене алмайды. Қарым-қатынастың белсенділігін арттыруда сұрақ берудің мүмкіндіктері зор. Сұрақ беру ойды қозғайтын белсенді әрекет. Мен өз тәжірибемнен сұрақтар арқылы оқушылардың ақыл-ойын, тілін қазақ тілінде жұмыс істеуге, сөздік қорын байытуға болады дей аламын. Мысалы, күнде сабақта қойылатын сұрақтар арқылы «Уақыт» тақырыбына байланысты ай, апта, жыл мезгілдерінің атауын, сандарды жаттатқызуға болады. Сонымен қатар, тақтаға шыққан оқушыға отырған сынып оқушыларының әр тақырыпта сұрақ қоюы арқылы, карточкадағы сұрақтарға жауап беру арқылы, тест сұрақтары арқылы, әр түрлі жағдаяттарға диалог құрастыру арқылы, мәтінге сұрақ қою арқылы сөздік қорын байытуға, қарым-қатынас туған кезде дайын формаларды қолдануға мүмкіндігі бар болуына үйретуге болады.

Сонымен, тіл үйрену ақыл-ойда пайда болған сұрақтарға жауап табуға бағытталғандықтан, ол осы жол арқылы үлкен мәнге, зор мағынаға, өткір өзектілікке, қажетті зәрулікке айналады.

Жүйелілік пен жалғастық ұстанымы мұғалімді жүйесіздік, шашыраңқылық, бір-бірімен байланыспайтын жұмыстар жүргізу сияқты қателіктерден сақтандырады. Ол тілдік бірліктерді, мәтіндерді, пікірлесуді, тәсілдерді қолданумен шектелмей, өз бетінше тілдік қатынасқа саналы түрде түсуін қамтамасыз етуді көздейді. Тілді саналы меңгеру оқушының оқу мотивіне қанағаттануына, оған сеніміне, қабылдауына, қызығушылығына, осыдан туатын тілді үйренудегі белсенділігіне байланысты. «Языку нельзя научить, язык можно научиться» деген орыс линг-

вистерінің сөзі де осы туралы. Осындай саналы жағдайлар туғанда ғана тілді үйретуде мұғалім тиімді нәтижелерге жетеді. Саналылық – жаңаша оқу технологиясының негізгі бір тірегі.

Психологияда баланың дамуы туралы екі түрлі бағыттағы көзқарас бар: бірі – баланың дамуын жетелдетуге болады деген болса, екіншісі – баланың дамуын табиғи күйінде қалдыру керек, тіпті мүмкін болса, тежеңкіреу керек. Өйткені қоғам баланы ертерек есейтуге әрдайым бейім тұратындықтан оның өмірлік күшінің толық пісіп-жетілмеуі мүмкін.

Қоғам дамуы барысында балаға әсер ететін ықпалы зор күштер болады. Бала соның негізінде белгілі бір даму жетістіктеріне ие болып, қалыптасады. Бірақ, оқу-танымдық процесс білім беру мен тәрбиелеуді бір тізгінде ұстайтын болғандықтан, баланың сыртқы және ішкі даму барысындағы тепе-теңдікті бұзып алмау жағына сақ болу керек.

Қорыта айтқанда, жаңа мектептегі жаңа ұстаздардың алдына қоятын мақсаты – оқыту технологиясының /мақсаттарын, міндеттерін анықтау, оқу материалдарын сұрыптау, күтілетін нәтижені жобалау, оқытудың әдіс-тәсілдерін, формаларын, құралдарын таңдау компоненттерінің тұтастығы/ ең лайық деген, қолайлы түрлерін таңдау және өз жұмысында қолдана білу. Тіл үйретуде тиімділік пен нәтижеге жету көрсеткіші болып табылатын оқушының коммуникативтік тілін дамыту және қалыптастыруда оқытудың басқа да түрлерін қолдана отырып, жаңаша оқыту жағдайларын ұйымдастыру табысқа жақындата түсетініне күмәнім жоқ.

Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы.
2. Мұқанов М. *Жас және педагогикалық психология*. — Алматы: Атамұра, 1982. — 204 б.
3. Құрман Н., Есенова Г. *Қазақ тілінен коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесінің ғылыми-әдістемелік негіздері*. — Ақтөбе, 2010. — 144 б.
4. Құрман Н. *Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері*. — Астана: Таным, 2008. — 162 б.

ЖЫРАУЛАР ПОЭЗИЯСЫН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Л.А. Нурғалиева

Қарағанды облысы Бұқар жырау ауданы
Байқадам жалпы білім беру мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақ әдебиетінің жыраулар поэзиясын оқыту ерекшеліктерінің мәселесі қарастырылған. Бұл жарияланымда әдебиетті оқытудағы тәжірибеге сүйене отырып, жыраулар шығармаларын орта мектепте оқытудың өзіндік ерекшеліктерінің тақырыбы қозғалған. Мақала сұрақтар қою, пікір таластыру сонымен бірге, оқушының сөйлеу мәдениетін де қалыптастыру жолдарын зерттеуге арналған. Жыраулар шығармаларын лирикалық жанр ретінде әдеби-теориялық талдаулар жасау пән мұғалімінің шеберлікпен қатар, теориялық терең білімі жан – жақты талдауы жасалынған.

Аннотация. В данной статье рассмотрена проблема особенностей преподавания поэзии жырау казахской литературы. В данной публикации, опираясь на опыт преподавания литературы, затронута тема особенностей преподавания произведений жырау в средней школе. Статья посвящена изучению способов постановки вопросов, дискуссий, а также формированию культуры речи школьника. Литературно-теоретический анализ произведений жырау как лирического жанра наряду с мастерством учителя – предметника проводится всесторонний анализ глубоких теоретических знаний

Abstract. This article discusses the problem of the peculiarities of teaching poetry zhyrau Kazakh literature. In this publication, based on the experience of teaching literature, the topic of the peculiarities of teaching Zhyrau's works in secondary school is touched upon. The article is devoted to the study of ways of posing questions, discussions, as well as the formation of a student's speech culture. Literary and theoretical analysis of zhyrau's works as a lyrical genre, along with the skill of a subject teacher, a comprehensive analysis of deep theoretical knowledge is carried out.

Кілт сөздер: жыраулар поэзиясы, шығармаларды әдеби-теориялық талдау, қазақ әдебиетін оқыту.

Ключевые слова: поэзии жырау, литературно-теоретический анализ произведений, преподавание казахской литературы.

Key words: poetry of zhyrau, literary and theoretical analysis of works, teaching of Kazakh literature.

Қазақ әдебиетінің тарихында жыраулар шығармашылығының алатын орны зор. Қазақ бастауы ретінде жасалған жыраулар мұрасын оқытудың жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеудегі маңызы ерекше екені анық.

Жалпы білім беретін мектептердің 9-сыныбында жыраулар поэзиясы кең қамтылған. ХУ-ХУІІІ ғасырлардағы әдебиет өкілдері Асан қайғы, Қазтуған жырау, Доспамбет жырау, Шалкиіз жырау, Жиёмбет жырау, Ақтамберді жырау, Үмбетей жыраулар мен Шал ақын шығармалары берілген.

Әдебиетті оқытудағы тәжірибеге сүйене отырып, жыраулар шығармаларын орта мектепте оқытудың өзіндік ерекшеліктеріне тоқталып өтпекпіз. Жыраулар шығармашылығын оқытуды ең алдымен, оқушының мәтінді, яғни толғаулардың өзін оқып танысуынан бастауымыз қажет деп ойлаймыз. Толғаудағы басты ерекшеліктің бірі болып танылатын ырғақты сақтай отырып, жырдың өр рухын таныту үшін шығарманы мақамымен оқи білу қажет. Толғауларды бір сарынмен судырата оқыту арқылы оқушыны жалықтырып алуымыз мүмкін. Әдебиет сабағында көр-

некіліктерді ретсіз қолдана бергеннен гөрі лирикалық шығарманың ырғағын, әуезін нақышына келтіре оқысақ, соның өзі тыңдаушыға ерекше әсер береді. Әдеби шығарманы оқушыларға мақамдап оқытуда дауыс ырғағын сақтауды, кідіріс жасай білуді және оқу қарқынын бұзбауды талап ете отырып, толғаудың лирикалық жанр ретіндегі өзіне ғана тән табиғатын таныта алар едік.

Мысалы, Шалкиіз жыраудың «Аспанды бұлт құрсайды» деп басталатын Би Темірге айтқан толғауындағы мына жолдарды бір сарынмен оқи салсақ, автордың өр поэзиясының қуатын бере алмаспыз:

Еділден аққан сызашық

Біз көргенде тебенгіге жетер жетпес су еді, -

Телегейдей сайқалтып,

Жарқыраған беренді

Теңіз етсе, тәңірі етті.

Жағасына қыршын біткен тал еді, -

Жапырағын жайқалтып ,

Терек етсе, тәңірі етті!

Тебінгінің астынан

Ала балта суырысып,

Тепсінісіп келгенде

Тең атаның ұлы едің, -

Дәреженді артық етсе, тәңірі етті!

Өз тәжірибемде қолданғаным, толғауларды, әсіресе, Б.Тілеухановтың орындауындағы толғаулар кәсіби әншілердің орындауында тыңдату болды. Балаларда толғауды домбыраның сүйемелдеуімен орындау талабы күшейді. Оқыту барысында толғаудың табиғатында бар әуенмен орындалу шартын сақтау, оқушыны еліктіре түседі.

Бұл орайда батыр әрі сөзге шешен жыраудың тәкаппар да өршіл рухы толғауларындағы ырғақпен берілетінін айтқан зерттеуші ғалым М.Мағауиннің «...ырғаққа үлкен мән беріліп, басы озып тұрған тармақтар ерекше екпінмен ай-

тылады. Сөйтіп, өлеңдегі тармақтардың буын санына әртүрлі нақыс, өзгеше көрік береді» деген пікірін назарда ұстағанымыз жөн деп ойлаймыз.

Білім беру жүйесіндегі дамыта оқытуға байланысты оқушыны өз бетінше ізденуге, оқулыққа қосымша материалдарын пайдалана отырып, өзіндік пікірін білдіріп, ойын жеткізуге үйрету үшін ізденіс жұмыс түрлерін де ұсынуға болады. Мұнда баяндама, реферат жазуды тапсырып, ізденіс нәтижесін ауызша қорғау жұмыстарында, сонымен бірге, басқа оқушылардың баяндаманы тыңдап, пікір айтуға қатыстыру жұмыстары да жүргізіледі.

Мұндай жұмыс түрлері 9-сынып оқушысының өз бетінше іздену жұмыстарын жүргізу дағдыларын ұштай түседі. Баяндамашыны тыңдау, сұрақтар қою, пікір таластыру сонымен бірге, оқушының сөйлеу мәдениетін де қалыптастырады.

Сабақ барысында оқушылардың жыраулардың ерлік тақырыбындағы толғауларын талдау барысында ертегілердегі батырлармен және қаһармандық жырлардағы батырлармен салыстырулар жасағаны олардың оқулықтан басқа қосымша материалдарды пайдаланып, ондағы пікірлерді орынды пайдалана білуді меңгергенін аңғартады.

Мектеп тәжірибесінде, лирикалық шығармаларды оқытуда әдеби талдауға бара бермейтініміз рас. Сюжетсіз лирикалық туынды мазмұндап айтуға келмейді. Жыраулар шығармаларын лирикалық жанр ретінде әдеби-теориялық талдаулар жасау пән мұғалімінен шеберлікпен қатар, теориялық терең білімді қажет етеді.

Мәтінге әдеби талдау жасауда әдеби-теориялық ұғымдарды меңгертумен сабақтастырып отыру керек. Әдеби-теориялық талдауда шығарма тілі, көркемдік деңгейі таразыланады.

Пайдаланылған әдебиет:

1. М. Мағауин, М. Байдильдаев. Ай, заман-ай, заман-ай... - Алматы Қазақ ССР баспасы жөніндегі мемлекеттік комитеті бас редакциясы. – 81 бет.

2. Қазақтың жүз романы. Оқу құралы. Құрастырып, баспаға дайындаған академик Рымғали Нұрғали. – Астана: «Фолиант», 2004.

АЛТЫ ЖАСАР БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУҒА БЕЙІМДЕУ ҮДЕРІСІНДЕГІ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫНЫҢ ӨЗАРА ІС-ӘРЕКЕТІ

С.Т.Атейбек

*Қалалық білім берудегі жаңа технологиялардың
ғылыми-әдістемелік орталығының әдіскері*

Аңдатпа. Мақалада алты жасар балаларды мектепте оқытуға бейімдеу үдерісіндегі мектеп пен отбасының өзара іс-әрекеті қарастырылады. Сонымен қатар баланың мектепке бейімделу кезеңдері мен атқарылатын жұмыс түрлері зерделене отырып, соған сәйкес ұсыныстар берілген.

Аннотация. В статье рассматривается взаимодействие школы и семьи в процессе адаптации шестилетних детей к школьному обучению. Также изучены этапы адаптации ребенка к школе и виды выполняемых работ, даны соответствующие рекомендации.

Abstract. The article deals with the interaction of school and family in the process of adaptation of six-year-olds to school education. The stages of the child's adaptation to school and the types of work performed are also studied, and appropriate recommendations are given

Кілт сөздер: алты жасар балалар, мектепке бейімдеу, мектеп пен отбасының өзара іс-әрекеті, ынтымақтастық.

Ключевые слова: шестилетние дети, адаптация к школе, взаимодействие школы и семьи, сотрудничество.

Key words: Six - year-olds, adaptation to school, interaction between school and family, cooperation.

Қазіргі заманда білім беруде баланы мектепке оқытуға дайындау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Баланың мектепке келуі – балаға да, оның ата-анасына да өте жауапкершілікті кезең болып саналады. Оқу әрекетіне еш ауыртпалықсыз әрі табысты кірісіп кету үшін баланың дені сау және жан-жақты даярланған болуы қажет.

Мектепте оқу – бала өміріндегі әр түрлі жүктемесі бар ең маңызды кезеңге жатады: бала өміріндегі әлеуметтік – психологиялық өзгерістер – жаңа қарым-қатынастар, жаңа міндеттер, «оқушының» жаңа әлеуметтік рөлі.

Оқушы болу баланы саналы түрде өзінің орнын, мұғалімнің позициясын, қарым-қатынастағы белгіленген ара

қашықтықты, осы қарым-қатынастар құрылатын ережелерді талап етеді.

Мұнда баланың мектепке бейімделуінің бірінші кезеңінде баланы бірге алып жүретін адамдар – мұғалімдер мен ата-аналар қандай іс-әрекеттерді таңдайтындығы; қандай да бір қиын жағдайда тиімді әрі дер кезінде психологиялық қолдау көрсету мүмкіндіктерінің қалай болатындығы өте маңызды рөл атқарады.

Әсіресе алғашқы күндер (кейбір балалар үшін алғашқы айлар) қиын болады. Бұл уақытта жаңа жағдайға бейімделудің қиын үдерісі жүріп жатады. Бейімделу кезеңінде бала тәртібінде ұйқысы бұзылады, тәбеті тартпайды, ашушаңдық, мазасыздық, тұйық

мінезділік, жылау, балаға тән емес көп сөйлегіштік немесе сөзге сараңдық және т.б. өзгерістер болады. Бұлардың барлығы жүйкесінің шаршауының сыртқы көрінісі болып табылады, бірақ бұл өзгерістер уақыт өте келе қалпына келеді, балалар мектеп өміріне үйренеді, аз шаршайды; көңіл-күйлері көтеріңкі жүреді, ата-аналарымен, құрдастарымен еркін араласады, тапсырмаларды орындауға тырысады.

Көптеген балалардың мектепке бейімделу үдерісі осылайша орын алады. Ал кейбір балаларда жаңа жағдайға бейімделу аса ауыр міндет болып табылады: олар жиі әрі ұзақ ауырады, ауырғаннан кейін ағзалары әлсіреп, қарсы тұру қабілеті төмендейді.

Неліктен көптеген балалар оқудың алғашқы кезеңін бұлай қабылдайды? Мәселе өте күрделі. Балалардың мектепке бейімделу ерекшеліктеріне басты себептердің бірі – баланың денсаулық жағдайы, биологиялық жетілу деңгейі, сондай-ақ оқыту үдерісіне қажетті сол біліктер мен әрекеттердің дамуы болып табылады.

Осыдан барып баланы мектепке оқытуға міндетті түрде дайындау қажет деген қорытынды шығады. Мұндай дайындыққа баланың денсаулығын нығайту, баланың оқуға деген қажетті дағдыларды меңгеруі жатады. Басты табыс – педиатр-дәрігерлердің, ата-аналар мен тәрбиешілердің күштерін біріктіре жұмыс атқаруы болып табылады.

Сондықтан балалар бақшасына бармаған болашақ бірінші сынып оқушысының ата-анасы баланы дер кезінде толық медициналық тексеруден өткізіп, дәрігерлердің нұсқауын толығымен орындауы керек.

Аталған медициналық тексерулер баланың мектепке оқуға дайындығының негізі болып табылады. Дені сау, шыдамды, дамуы дұрыс, аз ауыратын балалар тез бейімделіп, оқу жүктемесін қиындықсыз меңгеріп кетеді. Ағзасының

әлсіздігі, жиі ауыру, созылмалы аурулар – баланың мектепте оқуға дайындығы жағынан тәуекел тобына жатады. Мұндай топқа сондай-ақ биологиялық деңгейі жас шамасы жағынан басқа балалардан жетілмеген балалар тобын да алуға болады. Балалардың алты жастан мектепке баруын дәрігер шешуі тиіс. Егер де дәрігердің шешімі бойынша бір жыл күте тұру қажет болатын болса, ата-аналар бұл шешімді қайта қарастырмай, күтуі қажет.

Мектептегі алғашқы жыл – бұл да бір ата-аналарға арналған өзінше сынақ мерзімі болып табылады, мұнда олардың баланы мектепке дайындаудағы жіберген кейбір кемшіліктері байқалады: балаға көңіл бөлмеу, оның ерекшеліктерін білмеу, қарым-қатынастың жоқтығы, көмектесе алмау. Сонымен қатар, олар өздері де байқамай баланың күйзеліске ұшырауына себепкер болады, себебі мектепке бейімделу біршама уақытты қажет ететін үдеріс. Жаңа ортаға бейімделу бір күн немесе бір аптаның ғана үлесінде емес.

Тәжірибелі ұстаз бен ұқыпты ата-ана тәрбиенің талаптары, ережелері мен қағидалары үлкендердің көңіл-күйіне тәуелсіз, «алма-кезек» болмауының соншалықты маңызды екендігін біледі әрі түсінеді. Мұғалім алғашқыда-ақ оқушыларға қандай талап қойылатындығын айтып, оның мектепке дейінгі және мектепке келгендегі жаңа бағыты мен құқықтарының, міндеттерінің ерекшелігін көрсетеді, түсіндіреді. Осы орайда мұғалім атақты педагог Ш.Амонашвилидің мынандай кеңесіне: «Балалар белсенді жан иесі... Ал егер осылай болатын болса, онда оларға ұйымдастырылған орта құру керек, бірақ та саусақ шошайтып қорқытып, олардың салдары туралы ескертіп, өсиет айтып отыратын орта емес, олардың іс-әрекетін ұйымдастырып, дұрыс жолға бағыттап отыратын орта құрса өте жақсы болар еді [3].

Мектепте оқуға әзірлік мәселесі – педагогика және психология ғылымдарының теоретиктері мен практиктерінің қызығушылықтарын тудырып жүрген зерттеу саласының бірі. Баланың мектепте оқуға дайын еместігі оның өміріндегі келесі кезеңдерде де көптеген мәселелерді туғызуда.

«Баланың мектепте оқуына дайындығы» ұғымын Л.А. Венгер былай дейді: «Мектепке дайын болу – оқу, жазу және есептей алу ғана емес. Мектепке дайын болу – осылардың барлығын үйренуге дайын болу» [6].

Балаға «осылардың барлығына үйренуге» не көмегін тигізеді? Алдымен мектепке деген дәлелді әзірлік болуы қажет, яғни балалардың оқуға деген ынтасы болуы керек. Баланың ынтасы туралы ақпаратты олармен сюжетті-рөлдік ойындар ойнау барысында алуға болады. Мектепте оқуға дайын балалар оқушылардың рөлінде ойнауды жөн көреді, олар жазады, оқиды, есептер шығарады және тақтаға шығып, жауап береді, баға алады. Дайын емес балалар және жас шамасы жағынан кіші балалар мұғалімнің рөлінде ойнайды, сонымен қатар олар үзіліске, мектепке келу мен одан қайтуға, мұғаліммен амандасуға көңіл бөледі.

Бірақ та баланың мектепке баруға деген ынтасы оқуға тікелей қатысы жоқ болуы да мүмкін. Мектепке баруға деген қызығушылық олардың қатарластарының да мектепке баратындығы себеп болуы; немесе ол үйдегі ата-аналарынан белгілі бір гимназияда оқу өте маңызды әрі құрметті екендігін естуі; немесе ол жаңа әдемі оқу құралдарын сыйлыққа алуы мүмкін, яғни балаларды барлық жаңа нәрселер қызықтырады. Бала өзіне таныс емес жаңа нәрсені білу үшін мектепке баруға қызығады; белгілі бір құқықтары (тағы да сол түрлі-түсті қарындаштар мен дәптерлерге), сонымен қатар өзіне бекітілген міндеттерге (ерте тұру, сабаққа дайындалу) болғандықтан қызығуы

мүмкін.

Бала ойын немесе қыдырудан гөрі сабаққа дайындалу қажеттігін толығымен сезінбеуі де мүмкін, бірақ, ол сабақ оқу керектігін біледі, міне сонда ғана барып, оқушы позициясы бар екендігі туралы айтуға болады.

Психологтар баланы мектепте оқытуға әзірлік проблемасын талдай отырып, келесідей әзірліктің өлшемдерін бөліп қарастырады.

Баланың мектепке тұлға ретінде дайындығы. Баланың мектепке тұлға ретінде дайындығы балада жаңа әлеуметтік позицияны қабылдауға әзірлігін, яғни белгілі құқықтары мен міндеттемелері бар оқушы болуды қалыптастыру.

Бұл тұлғалық әзірлік баланың мектепке, оқу әрекетіне, мұғалімдерге, өзіне деген қарым-қатынасынан көрініс табады. Тұлғалық әзірлікке мотивациялық өрісі деңгейін анықтау кіреді. Мектеп өзінің сыртқы жағынан яғни, мектеп атрибуттары – сөмке, оқулық, дәптер және т.б. қызықтыратын баланы мектепке дайын деп айта алмаймыз, ал танымдық қызығушылығын дамытуды ұйғаратын жаңа білім алу мүмкіндіктерін айтамыз. Болашақ оқушы мотивтің иерархиялық қалыптасқан жүйесіндегі өзінің тәртібін, танымдық әрекетін үнемі қадағалап отыруы қажет. Сонымен бала дамыған оқу мотивациясын меңгеруі тиіс. Тұлғалық әзірлік баланың көңіл-күйінің белгілі бір даму деңгейін болжайды. Мектепте сабақ басталар алдында баланың көңіл-күйі салыстырмалы түрде тұрақтануы тиіс, соның аясында оқу әрекетінің өтуі мен дамуы мүмкін [11].

Баланың мектепке интеллектуалдық әзірлігі. Әзірліктің аталған құрамы баланың ой-өрісінің кең, нақты білім қорының болуына байланысты. Бала оқытылатын материалға деген теориялық қатынас элементтері, қорытылған ой түрлері және негізгі логикалық операциялар, мағыналық есте сақтау

меңгерілуі тиіс. Бірақ, негізінен баланың ойлауы заттармен және олардың түрлерімен нақты әрекетке сүйенген образды түрде болып қалады. Сонымен қатар интеллектуалдық дайындық оқу әрекетіндегі баланың бастапқы біліктерін, жекелеп алғанда оқу тапсырмасын бөліп қарай алатын және оны өзіндік іс-әрекеттің мақсатына айналдыруды қалыптастырады. Қорыта келе, баланың мектепте оқуына интеллектуалдық дайындығын дамыту төмендегіше орын алады деп айтуға болады:

салыстырмалы қабылдау;

аналитикалық ойлау (құбылыстар арасындағы негізгі себептер мен байланыстарға жету қабілеті, үлгіні еске түсіру қабілеті);

шындыққа үнемді ыңғай жасай алу (қиялдың босаңсуы)

логикалық есте сақтау;

білімге, қосымша күштердің есебімен оны алу үдерісіне деген қызығушылық;

ауызекі сөйлеу түрлерін және олардың рәміздерін түсіну, қолдану қабілетін меңгеру;

нәзік қол қимылдарын және көру-сезіну қабілеттерін дамыту [10].

Баланың мектепке әлеуметтік психологиялық дайындығы. Дайындықтың бұл компоненті балалардың басқа балалармен, сыныптастарымен, мұғаліммен қарым-қатынас жасау қасиеттерін қалыптастырады. Бала мектепке, сыныпқа алғаш келген кезде басқа балалармен өзара қарым-қатынас жасауына, балалар қоғамына кірігу біліктері қажет болады, басқалармен бірлесе әрекет жасауға, қорғануға және жол беруге тура келеді. Сонымен аталған компонент балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау қажеттіліктерін, балалар тобының салттары мен қызығушылықтарына бағына білу біліктерін, мектепте оқу жағдайында оқушы рөлінде болу қабілеттерін дамытуды болжайды.

Бейімделу ерекшеліктері. «Мектепке

бейімделу» – баланың алғашқы оқу ұжымына (сыныпқа), тәртіп ережелеріне және жаңа ұжымдағы өзара қарым-қатынасқа бейімделуі. Мектепке бейімделу үдерісінде баланың сыныптың өзара қарым қатынасына, салтына, өмір қағидаларына, құндылық бағдарына араласуы жүреді.

Баланың мектепке бейімделу кезеңі 2-3 айдан жарты жылға дейін созылуы мүмкін. Бұл көптеген факторларға байланысты: баланың жеке басының ерекшеліктері, қоршаған ортамен өзара қарым қатынас сипаты, оқу орнының түрі (яғни, білім беру бағдарламасының деңгейі) және баланың мектеп өміріне дайындық деңгейі.

Үлкендердің, яғни ата-әже, әкешешенің қолдау жасауы да маңызды факторлардың бірі. Осы үдерісте үлкендер мейлінше қолдан келгенше көмек көрсетсе, бала жаңа жағдайға тез бейімделіп кетеді.

Мектепке бейімделудің түрлері:

а) физиологиялық бейімделу. Баланың мектепке физиологиялық бейімделу үдерісін бірнеше кезеңдерге бөлуге болады.

Бірінші кезең – оқу басталуына байланысты жаңадан әсер етуші ықпалдардың әсерінен балалардың ағзасының барлық жүйесі қарқынды түрде жауап қайтарады. Бұл «физиологиялық толқу» айтарлықтай ұзақ уақытқа – 2-3 аптаға созылады. Осы кезеңде ресурстарды үнемдеу туралы айтуға да болмайды, себебі мұнда барлық күш-жігер жұмсалады. Сондықтан ата-аналар осы кезеңде әрбір бала жоғары физиологиялық күш жұмсайтындығын ескеруі тиіс.

Екінші кезең – бұл тұрақсыз бейімделу кезеңі, ағза осы ықпалдарға әсер ететін тиімді (немесе тиімдіге жақынырақ) варианттарды іздеп табады.

Ал үшінші кезең – бұл біршама тұрақты бейімделу кезеңі, ағза аз күш жұмсауды талап ететін (жүктемеге әсер

ететін мейлінше сәйкес келетін) әдісті іздеп табады [2].

Оқушы қандай жұмысты орындасын, мейлі ол ақыл-ой жұмысы болсын, мейлі амал жоқтан отырып істейтін қосалқы жүктеме болсын немесе үлкен әрі таныс емес ұжымда қарым-қатынас жасауға психологиялық жүктемеге ағза, яғни оның әрбір жүйесі өзінің күшіне, жұмысына жауап қайтаруы қажет. Бала ағзасының мүмкіндіктері шексіз, ұзақ күш жұмсау, соған байланысты шаршау немесе болдыру баланың денсаулығына кері әсер етуі мүмкін екендігін барлығымыз да білеміз.

Мұның барлығын айтып отырғанымыздың себебі, біз кешегі тынымсыз балалардың тез шаршағыш болатындығын, оларды партада «тағы да бір сағат» отыра тұр деуге мәжбүрлеудің болмайтындығын, күн тәртібін сақтау керек керектігін білдік. Мынаны есте сақтау керек: бала өмірінде қайта құрудың қиындығы барлық балалардың басынан өтеді. Мектепке бейімделудің баяулауының бастысы – бала денсаулығы, сондықтан олардың денсаулығына мән беріп, ауру-сырқауларын емдеп жазу керек.

б) Әлеуметтік-психологиялық бейімделу. М.М. Безруких және С.П.Ефимова әлеуметтік-психологиялық бейімделу (тұрмыста-мектепке үйрену) әр түрлі болып өтуі мүмкін дейді [5].

Көптеген балалар оқудың алғашқы екі айында бейімделеді. Олар ұжымға тез қосылып кетеді, сыныпқа үйренеді, жаңа достар табады; үнемі көтеріңкі көңіл-күйде жүреді, сабырлы, байыпты болып, мұғалімнің талаптарын өз еркімен еш қиындықсыз орындайды. Әрине, олар тәртіптің барлық ережелерін орындай қоюы қиынырақ, бірақ қазан айының соңына қарай мұндай балалар жаңа оқушы дәрежесіне, жаңа талаптарға, жаңа күн тәртібіне тез үйреніседі.

Ал кейбір балалардың мектепке бейімделуіне біраз уақыт қажет; олар бір

ай немесе одан да көп уақыт бойы сабақта ойнап отыруы мүмкін немесе мұғалімнің ескертуіне қарамай сыныптастарымен төбелесуі мүмкін (немесе керісінше «кішкентай балалар сияқты» жылап және олардың оқу бағдарламасын меңгеруі қиындыққа түсуі мүмкін. Тек бірінші тоқсанның соңында ғана олардың тәртібі дұрысталады.

Басқа балаларда оқу бағдарламасын меңгеруден басқа мейлінше маңызды қиындықтар болуы мүмкін. Олардың тәртіптері нашарлап, көңіл-күйіне кері әсер етеді. Мұғалімдер, қатарластары, ата-аналары көбінесе осындай балаларға шағымданады. Мұндай балаларды көбінесе сынып ұжымы қабылдамайды, ал бұл олардың керісінше қарсылығын, наразылығын тудырады – үзілісте төбелеседі, сотқарлық жасайды, айғайлайды, сабақта өзін дұрыс ұстамайды. Егерде мұндай тәртіптің себебін дер кезінде анықтамаса, бұл жүйке жүйесінің жұқаруына және психикалық денсаулығының бұзылуына әкеліп соғады. Сондықтан егер баланың тәртібі мұғалімді, ата-аналарды мазасыздандыратын болса, балалар психологы мен психоневролог дәрігерге көрсету қажет. Әрине осындай психологиялық жүктемелер мен бірінші сынып оқушысының өмір сүру қалпын қайтадан өзгерту «физиологиялық деңгейде» жүзеге асырылады [7].

Баланың мектепке бейімделу нышандары.

- Біріншіден, баланың оқу үдерісіне қанағаттануы. Оған мектепке барған ұнайды, ол өзіне сенімсіздік танытпайды және қорықпайды.

- Екінші нышан – баланың бағдарламаны жеңіл меңгеруі үшін оған осы қиын кезде қолдау жасау керек. Баланың баяулығын сынамау керек. Егер мектеп қарапайым және бағдарламасы дәстүрлі болып, ал бала оқу кезінде қиналатын болса, онда оған қиын сәттерде көмек көрсетіп, баяулығын, білмейтіндігін сынамау, сондай-ақ басқа

балалармен салыстырмау қажет. Әр бала өзінше әр түрлі.

- Табысты бейімделудің келесі нышаны – баланың оқу тапсырмаларын өз бетімен орындау деңгейі, тапсырманы өзі орындай алмаса, үлкендерден көмек сұрауы. Көбінесе ата-аналар баласына соншалықты ынтамен «көмектеседі», кейде бұл қарсы нәтиже беруі мүмкін. Оқушы ата-анасымен немесе жақындарымен бірлесе сабаққа дайындалуға үйреніп алады. Мұндай жағдайда сіздің көрсететін көмегіңіздің шегін белгілеп алуыңыз қажет.

- Баланың мектептегі ортағатолығымен қосылуының ең маңызды нышандарының бірі оның сыныптастарымен, мұғаліммен тұлғааралық қарым-қатынас жасаудағы қанағаттануы болып табылады. Осы кезеңде бірінші сынып оқушысы белсенді түрде қарым-қатынас жасайды, балалар ортасынан өз орнын іздейді, басқа балалармен серіктесуге үйренеді және өзіне көмектесуге қарсы болмайды.

Сонымен мұғалім оқушының отбасымен танысып, мүшелерінің өмір салтын, дәстүрін, рухани байлығын, тәрбиелеу мүмкіндігін, оқушы мен ата-ананың өзара қарым-қатынасын танып, анықтап, түсіне білуге міндетті. Ең бастысы мектеп пен отбасы мүшелерінің өзара тікелей қарым-қатынаста ортақ мәмлеге келуіне мән беруге, ата-ана өнегесінің бала үшін ықпалының қуатты әсерін назарда ұстауға тиіс.

Көптеген мектеп педагогтері мұғалім,

ата-ана және оқушылардың өзара қарым-қатынасын тұйық үшбұрышқа теңейді және осы мәселелерді шешу жолдарын іздестіреді.

Мұғалім – Ата-ана – Оқушы. Егер үшбұрыштың бұрыштары қиысатын болса, онда ол мықты фигура болғаны, ал қиыспаса, онда өзара ынтымақ пен іс-әрекет және өзара түсіністік «жан-жақтан» төмендеп, нашарлауы мүмкін. Сондықтан егерде мектеп бала тәрбиесінде тек ата-аналарды кінәлайтын болса, онда ол қателік жібергені.

Рухани – мәдени құндылықтардың бастау алар көздерінің бірі – тәрбие, ал тәрбие – әрбір отбасынан бастау алады. Тәрбиенің бастапқы әліппесін бала отбасында алады. Бүгінгі таңда ата-аналар да мектепке қажет, мектеп те ата-аналарға қажет. Мұғалім мектеп пен оқушылардың отбасылары арасындағы байланыстырушы «көпір» болып табылады. Өз оқушыларының ата-аналарымен қарым-қатынас жасау мұғалім үшін өте маңызды. Педагогтер мен отбасының мақсаты бір. Олардың өзара ынтымағынсыз бала өмірі қиындай түспек. Мектеп балаға ғылыми білім береді және олардың шынайылыққа деген саналы қарым-қатынасын тәрбиелейді. Тұлғаның үйлесімді дамуы үшін отбасы да мектеп те қажет.

Сонымен қорыта айтқанда баланың оқуға табысты бейімделу мәселесі көбінесе мектеп пен отбасының өзара ынтымақтасуына байланысты болмақ.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Қазақстан Республикасында ерте жастағы балалар дамуының тұжырымдамалық негіздері «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ. – Астана, 2014.
2. Абрамова Г.С. *Возрастная психология*. – М.: Академический проект, 2001.
3. Амонашвили Ш.А. *Здравствуйте, дети!* – М.: Просвещение, 1983.
4. Аубакирова Ж.К. *Мектеп жасына дейінгі балалармен қарым-қатынас тренингін ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері: пед. ғыл. канд. ... дис.* - Алматы, 2002.
5. Безруких М., Ефимова С., Круглов Б. *Почему учиться трудно?* М.1996.
6. Венгер Л.А., Венгер А.Л. *Готов ли ваш ребенок к школе?* - М.: Знание, 1994
7. Куликова Т.А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ.*

8. Малиновская М.П. Педагогические условия организации совместной деятельности взрослых и младших дошкольников в учреждениях дополнительного образования: автореф. ... канд. пед. наук. - М., 2006- 22 с

10. Рысбекова Ж.К. Педагогические проблемы подготовки детей 6-7 лет к обучению в школе: дис. ... канд.пед.наук. – Алматы, 1997.

11. Техника индивидуальной беседы с ребенком/ Электронный ресурс: <http://www.summercamp.ru/index.php?title>.

БАЛАЛАРДЫ ЖҰМЫСҚА ТАРТУ

Г.Ж. Саябаева

ШҚО, Үржар ауданы, Үржар ауылы
КММ «Абылай хан атындағы орта мектеп-бақша»
көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Аңдатпа. Мақалада балаларды жұмысқа тартудың формалары мен әдістері туралы айтылады. Еңбектің маңыздылығы қазақ халқының мақал - мәтелдерімен расталады.

Аннотация. В статье говорится о формах и методах привлечения детей к труду. Значимость труда подтверждается пословицами и поговорками казахского народа.

Abstract. The article talks about the forms and methods of attracting children to work. The significance of the work is confirmed by the proverbs and sayings of the Kazakh people.

Кілт сөздер: еңбек, еңбек тәрбиесі, ағаш бойынша қолдан жасалған бұйымдар, ағаштан ашекейлер жасау.

Ключевые слова: труд, трудовое воспитание, поделки по дереву, изготовление украшения из дерева.

Key words: labor, labor education, wood crafts, making jewelry from wood.

Бала тәрбиесі – ұрпақтан ұрпаққа жалғасатын ізгі қасиеттер жиынтығы, ол ересектердің махаббаты мен қамқорлығына негізделеді. Тәрбие балаға ана сүтімен беріледі. Еңбекке баулу отбасынан басталады. Ата-аналар баланың өздігінен еңбектене білу дағдысын жетілдіруге көңіл бөледі. Баладан тазалық ережелерді сақтауды, киіміне ұқыпты болуды, үйде реттілікті талап етеді.

Германиядағы балаларды қоғамдық пайдалы жұмысқа тарту тәжірибесі үлкен қызығушылық туғызады. Бұл елде ата-аналар балаларды кішкентайынан материал үнемдеуге үйретеді. Материал мен электр қуатын үнемдеуге ерекше көңіл бөледі. Мұнда ысырап етушілік жоқ. Балалар кішкентайынан тазалық сақтауға үйренеді, тұрмыстық қалдықтарды (қағаз, мата қиындылары, ағаш жаңқалары, картон, әйнек сынықтары) әдейі арналған жерлерге тастайды. Сондықтан немістер бұл тұрғыда өте ұқыпты.

Еңбекке баулуға ұлттық көзқарас

еңбекке тәрбиелеу жөніндегі ұлттық бағдарламада көрініс табады. Зерттеу көрсеткендей, әрбір халық еңбекке баулудың мәнісін өзінше түсінеді.

Мәселен, украиндықтарда еңбек жауапкершілігі – ең алдымен, іске қызығушылық, табандылық пен батылдық, өз жұмысын көрсете алу, дербестік, іскерлік, әр нәрсенің парқын білу, ретсіздікке төзбеу деген сөз. Беларусь халқы баланы кішкентайынан төзімділікке, адалдыққа, табандылыққа, сыпайылыққа, достыққа, тәртіпке, аз сөзділікке баулиды.

Неміс халқы үшін еңбек жауапкершілігі – мінсіздікке, тәуелсіздікке, ұстамдылыққа, дербестікке, өзіндікін өзгенікінен айыра білуге талпыну. Кәрістер үшін ол - сөз бен істегі адалдық, мақсатқа жетудегі табандылық пен төзімділікке баулу. Өзбек халқында – дән егіп, тер төгетіндердің еңбегін құрметтеу.

Қазақ халқының ауыз әдебиетінде паш етілетін отбасындағы еңбек тәрбиесіне талдау көрсеткендей, біздің халқымыз

мынадай қасиеттерге көп көңіл бөледі:

- еңбектің қажеттілігін түсіну, қоғам игілігі үшін еңбек етуге даяр болу;
- еңбекті бағалау;
- ісмерлік, тапқырлық;
- талпыныс, жылдамдық;
- іске жұмыла кірісу (өзара көмек, асар салу);
- отбасын қадірлеу, ұқыптылық;
- істі ақырына дейін жеткізу;
- іске білімін салу;
- жоғары сапалы еңбек.

Қазақ халқының ауыз әдебиетінде отбасы мен халық игілігі жолында еңбек ету қажеттілігі туралы ой жатыр. Бастауыш сыныптарда еңбекке баулу пәнін оқу барысында оқушылар түрлі материалдарды пайдаланып ойыншықтар жасауға үйренеді. Осы орайда ата-аналар мынаған көңіл бөлуі тиіс:

Балаларды кішкентайынан үй шаруасына үйрету керек. Балаларға үнемі тапсырма беру керек, ол үшін бала отбасындағы жұмыстың бір түріне жауапты болуы керек.

Баланы тапсырманы дұрыс орындауға баулыңыз. Ыждаһаттылықпен түсіндіріп, кеңес беріңіз, жұмысты қалай істеу керектігін көрсетіңіз, жұмыс кезінде көмектесіңіз. Бала бастаған ісін соңына дейін тындырғанын қадағалаңыз. Балаға өз еңбегінің табысына рақаттануына мүмкіндік беріңіз. Әрбір ұсақ табысына көңіл бөліңіз, дұрыс бағалаңыз, қызығушылық танытып, бастама көтергені үшін баланы мақтаңыз. Бұл оған өз күшіне деген сенім қалыптастырады. Балаларға өз жұмысыңыз туралы және әріптестеріңіз туралы әңгімелеңіз. Баланы нашар немесе қате атқарған жұмысы үшін жазаламаңыз. Оған қатесін түзеуге мүмкіндік беріңіз.

Баланы оқулық мазмұнына, пән мұғалімінің нұсқауына сай материалдармен, құрал-жабдықтармен қамтамасыз етіңіз. Құрал-жабдықтар (қайшы, қарындаш, желім, түсті қағаз, ермексаз) арнайы қорапшада болғанын назарға

алыңыз. Балаларды қауіпсіздік ережесі мен санитарлық гигиена талаптарын сақтауға үйретіңіз.

Ата-ана баланың мектепте не үйреніп жатқанын, сабаққа дайындығы қалай екенін бақылауда ұстағаны жөн, әсіресе 1-сынып балаларын үнемі қадағалап отыру керек.

Мектеп жасына дейін баланы еңбекке тәрбиелеу үшін олардың ойынына дұрыс басшылық жасау қажет. Ойын үстінде ойыншықты бүлдірмей, ұқыптылықпен ұстауға, ал ойнап болған соң жинауға үйренудің өзі еңбекке бейімделудің алғашқы көріністері. Баланың еңбекке қатысуы жүйелі болуы керек. Себебі ол бір күні істегенін, екінші күні жалғастырмайтын болса, оның еңбекке деген дағдысы, әдеті қалыптаспайды.

Әрқашан баланы еңбегін дұрыс ұйымдастыруға күш салу керек. Сонымен бірге баланың жасаған жұмыстарын қадағалап, еңбектің әрбір тәсілін біртіндеп үйретіп, орындалған жұмысқа көңіл бөліп, оған баға беріп отыру керек. Бірақ баланың дұрыс орындай алмағаны үшін, не бір себеппен ұмытып кеткені үшін оны кемітіп, жекіп, ұрып-соғуға болмайды. Баланы еңбекке баулу жөнінде тұжырымды пікір айтқан және тәжірбе жүзінде оны дәлелдеген А.С. Макаренко: «Балаға мезгілінде көмектесіп, қателік жасай бастаған уақытында тоқтау салып және дәл, дұрыс бағыт сілтеп отыру керек. Сонымен бала өмірі ұдайы түзетіп отыруды тілейді, бірақ мұны үнемі қолынан жетелеп отыруға айналдырмау керек», – дейді.

Бұл өте орынды пікір. Мектеп жасына дейінгі балалардың еңбекке қатысуына кейбір отбасында мән бермейді, жасы келеді, ақылы толады, басына түскенде өзі-ақ істейді деп кішкене балаларды еңбекке үйретпейді. Ол дұрыс емес. Жас бала еңбек ете бастаса, еңбектің маңызын, құнын біле бастайды. Бес жастағы Анарға әке-шешесі есік алдындағы тазалықты сақтау міндетін жүктеді. Бұрын өз аяқ

киімдерін әр жерге тастайтын Анар енді үй іші үлкендерінің аяқ киімдерінің тазалығын бақылап, еденді әр уақытта сүртіп таза ұстауға үйренді. Сонымен қатар «Аяқтарыңды сүртіндер!» -деп кезекші міндетін атқарады. Әке-шешесі де бүгін өзінің кезекшілік міндетінді өте жақсы орындадың деп құптап отырды. Бұлай ету оның жауапкершілігін арттырды. Бала өз жұмысынан ләззат алады. Олай болса, баланы ертеден еңбекке баулыған дұрыс. «Не берсең, соны аларсың, Не ексең соны орасың», – деп қазақтың мақал-мәтелдері дұрыс айтылған.

Оқушылардың еңбекке деген сүйіспеншілігі негізінен отбасында ата-анасынан және мектептегі мұғалімдердің тәлім-тәрбиесінен арқау алатыны белгілі. «Ата көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» – дегендей әр балаға өз отбасындағы әкесі немесе шешесінің қандай кәсіппен айналысатыны да баланың болашақта еңбекке деген көзқарасының, оның еңбекке деген бейімділігінің қалыптасуына үлкен әсерін тигізеді.

Бастауыш сынып оқушыларын еңбек дағдысына үйретпейінше жоғарғы сынып оқушыларын еңбекке деген сүйіспеншілігін қалыптастыру қиынға соғады. Оқушылар мектепте еңбекке баулу сабақтарында әр түрлі жұмыстарды атқару мен бірге ұжымдық еңбекке араласып, бір-біріне жолдастық көмек көрсетуге үйренеді. Осындай жұмыстар арқылы оқушылардың бойында еңбекке деген сүйіспеншілік артып отбасында да, мектепте де және жалпы өмірде де еңбексіз еш нәрсенің өзіне-өзі келмейтінін түсініп, еңбекке деген сүйіспеншілік бойларында қалыптасады. Оқушыларымыз жан-жақты қабілетті болып өсуі үшін ой еңбегі мен дене еңбегін қатар алып жүруі керек. Сондықтан еңбек тәрбиесінде «мынау жақсы», «мынау жаман» - деп бөлмеу керек. Қазақтың ұлы ойшылы Әл-Фараби айтқандай, ең

алдымен тәрбиесін де мән беру керек. Сондықтан еңбекке баулу сабағында оқушыларды еңбекке тәрбиелеуде мынадай негізгі міндеттерді басты назарда ұстау керек.

1. Оқушылардың еңбекке деген сүйіспеншілігін арттыруға байланысты жұмыстар жүргізу.

2. Әр жасалған жұмыстарға ұқыптылықпен қарау.

3. Еңбек заттарын орынды пайдалана білу.

4. Қауіпсіздік ережелерін сақтай білу.

5. Оқушылардың ой-өрісін, шығармашылық қабілетін дамытуда жоспарлы жұмыс жүргізу.

Еңбекке баулу сабағында оқушылар бөлмедегі гүлдерді күтіп, баптау, бөлме ішін тазалау, гүлдерге су құю, ағаш бұйымдарын пайдалану арқылы икемділікке, іскерлікке үйренеді. Мұғалімдер кезінде бағыт-бағдар беріп отырса оқушы «өзінің қолынан әжептеуір іс келетіндей» дәрежеге жеткенін сезінер еді.

Ағаш бұйымдарын пайдаланып әшекей бұйымдарын жасау әрі тартымды әрі оқушылардың бойындағы ұлттық аспаптарға деген сүйіспеншілігі оянады. Күрделі аспаптардың бір түрі – домбыра. Ол елімізге кеңінен танымал. Бұл аспап та жасағанға өте тартымды әрі қызықты. Бұл аспапсыз өнер тарихына шолу жасау мүмкін емес. Оның құрылысы өте күрделі, ол «шіңкілдек» домбыра жасау технологиясында кеңірек таныстырылады. Әшекей домбыраның екі түрі берілген, олар – Абай және Жамбыл домбырасы. Олардың сырт пішіні әр түрлі болғанымен, негізгі өлшемдері бірдей.

Бұл жұмыстардың барлығы қасық, ожау технологияларымен бірдей. Сондай-ақ оқушыларды ағаш бұйымдарды өрнектеу электр құралдарын пайдалануға тура келеді. Осындай жұмыстар атқарылар алдында оқушыларды техникалық қауіпсіздік ережелерімен мұқият таныстырылып, ою-өрнекпен әшекейлеу

жұмыстары атқарылады.

Ағашты күйдіріп өрнектеу электр бізбен атқарылады. Біздің бөлшектеріне 127 В-тан 200 В-қа дейін төмендетілетін трансформатор кіреді. Тұтыну қуаты 20 Вт шамасында. Негізгі жұмысын тұтқа ұшындағы электрод атқарады. Күйдіріп өңдеген кезде пайдалану үшін суреттері бар арнаулы альбомдар, сызба үлгілері қолданылады.

Осындай жұмыстарды атқару арқылы оқушылардың ағашпен, қағазбен, табиғи материалдармен, сым темірмен құрастыру жұмыстарын жасау арқылы оны практикалық пайдалану тұрғысынан талдап, жеке бөліктерінің, пішінінің, мөлшерінің орналасуында, құрастыруда қолданатын үйлесімділігін анықтап үйренуге дағдыланады.

Еңбек ету нәтижесінде оқушылардың еңбекке деген көзқарасы өзгереді,

сүйіспеншілігі, тәртіптілігі, табандылығы, жігері нығаяды, ұстамдылығы, ұжымшылдығы қалыптасады.

Еңбекке деген сүйіспеншілігін арттыруда оқушылардың жас ерекшелігіне сай элементтерін қолданып отыру қажет. Әрбір оқушы өзінің атқарған жұмысын мұғалімнің қолпаштап, мадақтап отырғанын дұрыс көреді. Сондықтан мұғалім оқушының бойында еңбекке деген сүйіспеншілігін арттыруда ерекше орын алады. Жасаған бұйымының қоғамға пайдалы еңбек екенін түсініп, еңбекке деген құрметі мен ілтипатының қалыптасуына, артуына себебін тигізген болар еді. Еңбектену барысында іс-әрекет кезінде байқағыштығы, ой-өрісі дамиды, шығармашылық белсенділігі артып, өз бетімен жұмыс істеуге, табандылыққа үйренеді, өз күшіне сенімі артады.

ДЫБЫС САРТАЕВНА ТАШИМХАНОВА: ВЕРНОСТЬ ПРОФЕССИИ. К 60-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

Кандидат филологических наук, доцент кафедры теоретической и прикладной лингвистики филологического факультета Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева Дыбыс Сартаевна Ташимханова посвятила свою жизнь педагогической деятельности.

Становление личности Д.С. Ташимханова начинается с Павлодарского педагогического института, где она обучалась по специальности «Русский язык и литература» (диплом с отличием). В студенческие годы – участник и неоднократный дипломант Республиканских и Всесоюзных студенческих предметных олимпиад, участник студенческих всесоюзных (международных) конференций.

По окончании вуза была распределена преподавателем на кафедру методики русского языка филологического факультета Павлодарского педагогического института. Делегат XVI съезда ЛКСМ Казахстана, член ЦК ЛКСМ Казахстана.

Прошла стажировку и обучалась в аспирантуре при КазГУ им. аль-Фараби, где защитила диссертацию на соискание ученой степени кандидата филологических наук (научный руководитель – доктор филологических наук, профессор Н.И. Гайнуллина).

С 1994 по 1998 гг. Д.С. Ташимханова работала в Павлодарском педагогическом институте (ППИ) в должности преподавателя, затем – старшего преподавателя, доцента, занимала должности заместителя декана, декана историко-филологического факультета ППИ. В 1998 г. по приглашению руководства Павлодарского университета (ныне – Инновационного Евразийского университета) перешла в ПаУ на должность декана гуманитарного факультета, позже была избрана деканом юридического факультета (второе высшее образование по специальности «Юриспруденция», диплом с отличием), затем – на должность проректора по делам молодежи и социальным вопросам. На условиях внутреннего совмещения занимала должность доцента кафедры «журналистика и русская филология».

В 2007-2012 гг. занимала должность доцента кафедры русского языка и литературы, исполняла обязанности проректора по учебно-методической работе в Павлодарском государственном педагогическом институте, занимала должность доцента кафедры журналистики в Павлодарском госуниверситете имени С. Торайгырова.

С 2012 года по настоящее время Дыбыс Сартаевна работает в должности и.о. доцента кафедры теоретической и прикладной лингвистики ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Ведет учебные занятия на уровне бакалавриата и магистратуры. Помимо учебной работы, на кафедре отвечает за научно-исследовательскую работу студентов и магистрантов; проводит подготовку студентов к участию в Республиканской предметной олимпиаде по русскому языку, в которых команда филологического факультета ЕНУ им. Гумилева

на протяжении нескольких лет неизменно занимает призовые места.

Д.С. Ташимханова активно занимается научно-исследовательской деятельностью: ее научные интересы связаны с теоретическими и прикладными проблемами лексикологии, словообразования современного русского языка, социолингвистики, языка СМИ. Она автор около 150 научных трудов, опубликованных в отечественных и зарубежных изданиях (в т.ч. в международных изданиях Web of Science, Scopus, РИНЦ), соавтор 3 коллективных монографий, 5 учебных, учебно-методических пособий и справочно-информационного сборника, результативно работает в коллаборации с российскими учеными.

Дыбыс Сартаевна является одним из организаторов, членов оргкомитета проведения международных научных конференций «Русский язык в XXI веке: исследования молодых» (2013-2022 гг.), «Текст в системе обучения русскому языку и литературе» (2015-2019 гг.). Член редакционной комиссии ряда научных сборников. Член Казахстанской ассоциации преподавателей русского языка и литературы (КАЗПРЯЛ), член Союза журналистов.

В составе исследовательской группы являлась участником 2-х научно-исследовательских проектов по линии МОН РК (2015-2017 гг.). Принимала участие в международных конгрессах, конференциях в странах ближнего (Россия, Азербайджан, Кыргызстан, Узбекистан, Украина) и дальнего (Венгрия, Великобритания, Польша, Турция и др.) зарубежья.

В разные годы Д.С. Ташимханова проходила стажировки и курсы повышения квалификации по внедрению кредитной системы обучения, СМК, двудипломного образования, по внедрению в учебный процесс инновационных технологий и др., являлась членом государственной комиссии МОН РК по аттестации и аккредитации вузов Казахстана.

Дыбыс Сартаевну характеризуют такие качества, как высокая культура личности, принципиальность, ответственность, отзывчивость, трудолюбие, верность и рассудительность.

Вклад Д.С. Ташимхановой в развитие системы образования Казахстана отмечен наградами: Благодарственные письма и грамоты Министерства образования и науки РК, акима Павлодарской области, Павлодарского областного маслихата, органов образования гг. Павлодара, Астаны, ректоров вузов за добросовестный труд и вклад в развитие вуза, руководства отдельных российских вузов за вклад в развитие международного научного сотрудничества. Награждена нагрудным знаком «Мейірім» Ассамблеи народа Казахстана (2020).

В день славного юбилея от всей души поздравляем Дыбыс Сартаевну и желаем счастья, здоровья и новых творческих успехов!

Журавлева Евгения Александровна,
заведующая кафедрой теоретической и прикладной лингвистики,
и коллектив кафедры теоретической и прикладной лингвистики
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

Көптілеуова Сәнзия Қантөреқызы

Көптілеуова Сәнзия Қантөреқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, Орта білім мазмұны институтының ғалым хатшысы, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

1965 жылы 23 ақпанда Ақтөбе облысы, Шалқар ауданы, Солёный станциясында дүниеге келген.

Ленинград педагогикалық институтын (1986ж.), дене шынықтыру факультетін және Ақтөбе педагогикалық институтын (1995ж.), тарих факультетін бітірген.

Білім саласында 1986 жылдан бастап жұмыс істейді. Еңбек жолын Ақтөбе облысы, Шалқар ауданы, ГКС-12 ОМ дене шынықтыру пәнінің мұғалімі, Ақтөбе облысы, Қандыағаш қаласы № 3 ОМ тарих және дене шынықтыру пәнінің мұғалімі, директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, директоры, Ақтөбе облысы педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының басшы кадрлар кабинетінің әдіскері, Ақтөбе облысы педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының үздіксіз білім кафедрасының оқытушысы, Ақтөбе облысының педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының инновациялық кабинеттерінің әдіскері қызметін атқарған.

2004 жылдың қазан айынан бастап Астана қаласының ҚР БҒМ «12 жылдық білім беру мәселелері» РҒПО педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау зертханасының меңгерушісі; 2005-2011 жылдары – ҚР БҒМ «Оқулық» РҒПО педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау зертханасының меңгерушісі; 2011-2020 жылдары – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау бөлімінің меңгерушісі, Академияның Орта білім институтының эстетикалық-технологиялық білім беру зертханасының аға ғылыми қызметкері және зертхана меңгерушісі қызметін атқарды.

2020 жылдың қарашасынан 2021 жылдың шілдесіне дейін ҚР БҒМ «Оқулық» РҒПО білім мазмұнын сараптау зертханасының меңгерушісі болып жұмыс істеді. Ғылыми-педагогикалық өтілі 36 жыл.

2018-2020 жылдар аралығында Красноярск қаласындағы «Сібір федералды университеті» Жоғары білім берудің федералды мемлекеттік автономды білім беру мекемесі, Педагогика, психология және әлеуметтану институты, Ақпараттық технологияларды оқыту және үздіксіз білім беру кафедрасының магистратурасын бітірді, Магистр - «44.04.02.03 Білім берудегі Медиация». Магистрлік жұмыс тақырыбы «Қазақстанның дене шынықтыру мұғалімдері мен спорт жаттықтырушыларының педагогикалық практикасында медиативтік технологияларды қолдану бойынша біліктілікті арттыру курсы оқу-әдістемелік қамтамасыз ету». Академиялық дәрежесі «Педагогика және психология магистрі».

Сәнзия Қантөреқызы Көптілеуованың магистрлік диссертациясында ұсынылған зерттеу Қазақстандағы білім саласының өзекті мәселелерінің бірі медиативтік

технологияларды дене шынықтыру мұғалімдері мен спорт жаттықтырушыларының жұмыс тәжірибесіне енгізуге арналған, спорт ұжымында туындаған келіспеушіліктің пайда болуы немесе туындауы мүмкін даулар мен жанжалдар мәселелерін шешу жолдарына әдістемелік ұсынымдар жасалды. Қазақстанның дене шынықтыру мұғалімдері мен спорт жаттықтырушыларының педагогикалық практикасында медиативтік технологияларды қолдану бойынша біліктілікті арттыру бағдарламасын әзірледі және оны апробациядан өткізіп теориялық және практикалық зерттеулер жүргізді.

2021 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін ҚР БҒМ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Орта білім мазмұны институтының ғалым хатшысы қызметін атқарады.

Сәнзия Қантөреқызы Көптілеуова көп жылдық ғылыми-практикалық еңбегі үшін бірқатар марапаттар мен ынталандыруларға ие болды, соның ішінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің, Қорғаныс Министрінің Құрмет грамоталары, медальдары мен «Ы.Алтынсарин», «Дене шынықтыру саласының үздік қызметкері» төсбелгілерімен марапатталған. Жоғары ұйымшылдықты, табандылықты көрсететін мінезі бар, қиын жағдайда шебер іс-әрекет етіп, тез бағдарланып, негізгі бағытты анықтай алады. Сонымен қатар қажетті кәсіби-педагогикалық және ғылыми-зерттеу әлеуетіне де ие. Халықаралық, республикалық деңгейдегі конференциялар жинақтарында жарияланған елуден астам ғылыми және ғылыми-педагогикалық еңбектері бар. Ол оқу және оқу-әдістемелік құралдардың, білім беру процесінде табысты пайдаланылатын 2 зияткерлік меншік объектілерінің авторы. Сәнзия Көптілеуова «Ломоносов-2019» студенттердің, магистранттардың және жас ғалымдардың 15-ші Халықаралық ғылыми конференциясының жүлдегері. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептеріне арналған дене шынықтыру бойынша үлгілік оқу бағдарламасының (2013 ж.), ҚР БҒМ грифімен басылымға шыққан 14 оқулықтың, 5 оқу-әдістемелік құралдың, 5 әдістемелік ұсынымдардың, көптеген ғылыми мақаланың авторы.

Негізгі әдістемелік еңбектері: 12 жылдық мектептің 5-12 сыныптарына арналған «Дене шынықтыру» әдістемелік құралының авторы (сынақ нұсқасы) «Мектеп» баспасы 2010ж., «Келешек – 2030» 2012ж., «Эксклюзив» баспа үйі Алматы 2014ж.

ҚР БҒМ және ҚР Футбол федерациясы бекіткен жалпы орта білім беру ұйымдарының 1-4 сынып оқушыларына дене шынықтыру сабақтарына арналған футболдан әдістемелік құрал, Астана 2017ж.; ҚР БҒМ және ҚР Футбол федерациясы бекіткен жалпы орта білім беру ұйымдарының 5-11-сынып оқушыларына дене шынықтыру сабақтарына арналған футбол бойынша әдістемелік құрал, Астана 2018 ж.

«Дене шынықтыру» пәні бойынша қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдарда оқушылардың денсаулығын нығайту, жұмысқа қабілеттілігін арттыру, салауатты өмір салтын ұйымдастыру бойынша практикалық дағдыларды меңгеру үшін дене тәрбиесі негіздері бойынша білімдерін жүйелеуді және тереңдетуді қамтамасыз ететін материалдарды және күнтізбелік тақырыптық жоспарына сәйкес қазақ және орыс тілдерінде бейнематериалдар топтамасын жинақтап, мұғалімдер мен әдіскерлерге ұсынылды.

ҚР Дене шынықтыру білім саласы педагогтерінен құрылған жұмыс тобының жетекшісі және Дене шынықтыру мұғалімдері Қауымдастығының белсенді мүшесі.

Көптілеуова Сәнзия Қантөреқызының ерекше қасиеттері – әр іске шығармашылық көзқараспен қарайтын маман. Ұжым ортасында беделді, адамгершілігі мол, мінезі ашық, ибалы, кішіпейіл, қарапайым ұстаз. Білімін үнемі жетілдіріп отыратын, білім мен тәрбиені ұштастыра алатын талапшыл ұстаз.

1	Байгенжина Римма Қасқырқызы	Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы» әдістемелік жұмыс бөлімінің басшысы
2	Жанбулатова Г.А.	Филиал «Центр образовательных программ» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» г.Нур-Султан
3	Нағымжанова Қаракат Мукашевна	Туран университетінің профессоры п.ғ.д.
4	Алиева Ләззат Нұрғалиқызы	Тұран университетінің 2-курс магистранты
5	Едревская Людмила Валерьевна	учитель русского языка и литературы КГУ «Общеобразовательная школа № 22 отдела образования города
6	Жуматаева Лаззат Пердеханқызы	7М01103 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы, 1 курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан.
7	Хамитова Айгүл Даукеновна	Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің №67 мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі, Нұр-Сұлтан қаласы
8	Нурмухамбетова Е.В.	КГУ «Школа-лицей города Аксу», Павлодарская область
9	Кужакова С.Ж.	Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика пәнінің мұғалімі, Ақтөбе қаласы
10	Гой Наталья Анатольевна	Учитель-мастер СШ №30, г.Нур-Султан
11	Досмаганбетова Асем Гарифуллина	Қостанай облысы әкімдігі, білім басқармасы Жангелдин ауданының «Ы.Алтынсарин жалпы білім беретін мектебі» КММ қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
12	Намазбаева Сауле Токтаубаевна	Алматы қаласы № 60 гимназияның қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
13	Құлмағанбет Әсем Қайнолдақызы	Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» зертханасының ғылыми қызметкері
14	Нургалиева Лаура Айгалиевна	Қарағанды облысы Бұқар жырау ауданы Байқадам жалпы білім беру мектебі
15	Атейбек Сандуғаш Тұрсынбайқызы	Қалалық білім берудегі жаңа технологиялардың ғылыми-әдістемелік орталығының әдіскері
16	Саябаева Гульгайша Жакеновна	ШҚО, Үржар ауданы, Үржар ауылы КММ «Абылай хан атындағы орта мектеп-бақша» көркем еңбек пәнінің мұғалімі

1. Материалдар электронды түрде жіберіледі: мәтін редакторы MS WORD, жол аралығы бір интервал, парақтың шеті: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үсті және асты – 20 мм.

2. **Мақаланың көлемі** (кестелер, әдебиет тізімін, суреттерді, суреттердің жазбаларын қосқанда) 4 беттен кем болмауы және 10 беттен аспауы тиіс.

3. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

4. Мақала міндетті түрде келесі ережелерге сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша **ӘОЖ**;

- **мақала атауы** мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Times New Roman бас әріппен, қою шрифтмен, азат жол ортаға дәл келтіріледі;

- автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, сондай-ақ мекемелердің толық атауы келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **аңдатпа** кіріспе сөздерді қамтымай, тек мақаланың негізгі ақпаратын қамтиды, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылады: кегль – 12-пункт, (қазақ тілі үшін) – KZ Times New Roman, (орыс, ағылшын тілдері үшін) – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шеті – 1 см., жол аралығы – бір интервал;

- **түйін сөздер** (5 сөзден кем емес) қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

- мақала мәтіні: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін – KZ Times New Roman, жол аралығы – бір жарым интервал;

- мақала кіріспеден басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізі ойды тұжырымдалап, онда кіріспеде қозғалған мәселеге нақты жауап берумен аяқталады;

- сілтемелер тік жақшамен беріледі; пайдаланылған әдебиеттер тізімінің болуы міндетті; жұмыстардың тізбесі оларды мәтінде көрсету тәртібімен ұсынылады;

- мәтіндегі кестелер сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс, кестеде пайдаланған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылады.

- суреттер TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. Әр суреттің мәтінде бір сілтемесі болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атауларына рұқсат етіледі;

- математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

5. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды.

Талапқа сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

6. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел к-сі, 8, «Алтын орда» БО, 15-қабат. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

7. Байланыс

Тел: 8 (7172) 57-63-53

E-mail: nao12@list.ru // жазылу индексі 75382

8. Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазда және электронды нұсқада) жазылады:

- ТАӘ, ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін) толық берілуі тиіс;

- пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды) толық көрсетілуі керек;

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

Реквизиттер: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX,

КНП 859, «Қазақстан Халық жинақ банкі» АҚ.

1. Материалы представляются в электронном виде: текстовый редактор MS WORD, с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое – 30 мм, правое – 15 мм, верхнее – 20 мм, нижнее – 20 мм.

2. Объем рукописи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не менее 4 страниц, не больше 10 страниц.

3. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.

4. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– УДК по таблицам универсальной десятичной классификации;

– заглавие статьи должно точно отражать ее содержание; технические параметры: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центрованный; – инициалы и фамилия (-и) автора(-ов), а также полное название организации образования должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Arial, абзац центрованный;

– аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию из статьи, объем не должен превышать 15 строк,

выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль – 12 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа – 1 см, межстрочный интервал – одинарный;

– ключевые слова (не менее 5 слов) на казахском, русском и английском языках;

– текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman, межстрочный интервал – полуторный;

– статья начинается с введения, в котором очень кратко, лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

– статья завершается формулировкой основного вывода, который должен содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

– сноски на литературу оформляются в квадратных скобках; наличие списка литературы обязательно; список работ представляется в порядке упоминания их в тексте;

– таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

– рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF) или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков – сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

– сокращения разрешаются применять только общепринятые – названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;

– математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула – один объект).

5. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

6. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Мәңгілік ел, 8, БЦ «Алтын орда», 15-й этаж. Национальная академия образования им.

И. Алтынсарина.

7. Контакты:

Тел. (8 7172) 57-63-53

E-mail: nao12@list.ru // подписной индекс 75382

8. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

– Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

– полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами; не публикуются);

– название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для включения в «Содержание»).

Реквизиты: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX,

КНП 859, АО «Народный Банк Казахстана».

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы» РМҚК.
Журнал 2000 жылдың
мамырынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде есепке қойылды
(2009 жылғы 16 қаңтарда Бұқаралық
ақпарат құралын есепке қою туралы
№9839-ж куәлік).

**Құрметті оқырмандар
мен авторлар!**

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ
стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:

010000, Нұр-Сұлтан қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8
«Алтын Орда» БО, офис-1500.
тел.: 8 (7172) 72-58-79
E-mail: nao12@list.ru

Басуға 15.04.2022 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 5,2. RISO басылым.
Таралымы - 130 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның дизайн және
полиграфиялық қызмет бөлімінде
басылып шығарылды

Учредитель журнала:

РГКП «Национальная
академия образования
им. И. Алтынсарина»
Министерства образования и науки
Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года. Перио-
дичность 1 раз в 3 месяца.
Журнал поставлен на учет
в Министерстве культуры и информа-
ции РК (свидетельство о постановке на
учет средства массовой информации №
9839-ж
от 16.01.2009 г.).

**Уважаемые читатели
и авторы!**

Опубликованные в журнале
материалы не отражают точку
зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические ошибки
несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия
редакции.

Наш адрес:

010000, г. Нур-Султан,
пр. Мангилик Ел, 8,
БЦ «Алтын Орда», офис 1500.
тел.: 8 (7172) 72-58-79
E-mail: nao12@list.ru

Подписано в печать 15.04.2022 г.
усл.печ.л. - 5,2. Печать RISO.
Тираж - 130 экз.
Отпечатано
в отделе дизайна и
полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина